నరసభూపాలీయము

(కావ్యాలంకారసంగ్రహము)

రామరాజభూషణుడు

శ్రీరస్తు

కావ్యాలంకారసంగ్రహము

అను నామాంతరము గల

నరసభూపాలీయము

చెన్నపురి:
వావిళ్ళ రామస్వామిశాస్త్రులు అండ్ సన్స్ వారిచే
బ్రకటితము.
1920

Printed by
V. RAMASWAMY SASTRULU & SONS
at the “VAVILLA” PRESS,
Madras.—1920

పీఠిక

కావ్యాలంకారసంగ్రహ మనునామాంతరమున నలరు నీ నరసభూపాలీయ మనునలంకారగ్రంథమును దెలుఁగున రచియించిన మూర్తికవి లక్షణకవులలో నొకఁడు. విద్యానాథుఁడు సంస్కృతమున వ్రాసిన ప్రతాపరుద్రీయ మనునలంకారశాస్త్రము నీతఁడు పద్యకావ్యముగా వ్రాసెను. విద్యానాథుఁడు కృతిపతినామధేయాంకితముగ లక్ష్యభాగమును వ్రాసినట్లే యీభట్టుమూర్తియుఁ గృతిపతి యగునరసభూపాలునిపేరట లక్ష్యభాగమును వ్రాసియున్నాడు. సంస్కృతమున విద్యానాథునికవిత్వ మెంతశ్లాఘాపాత్రమో ఆంధ్రమున నీతనికవిత్వము నంత శ్లాఘింపఁదగిన దని చెప్పుట కావంతయు సందియము లేదు. వసుచరిత్రము లోనగు గ్రంథములు వ్రాసిన రామరాజభూషణుఁ డే యీమూర్తికవి యని కొందఱును, కాదని కొందఱును వాదింతురు. నిష్పక్షపాతబుద్ధితోఁ బరిశీలింప వీరిరువురకవిత్వ మేకరీతిగనే యున్నదని తోఁచెడిని. వీరిచరిత్రవిషయ మిచ్చట పెంచి వ్రాయఁబూనుకొనము. అవిషయమును నిర్ణయించుగ్రంథములు వేఱు మాపని యది గాదు. గ్రంథమును గూర్చి మాత్రము వ్రాయుపని మాదై యున్నది. ఇప్పనిని జేయఁబూని శాఖాచంక్రమణముగాఁ గవికాలము మొదలగువానిని నిర్ణ యింపఁబోవుట “నీవీబంధనవేళాయాం వస్త్రమూల్యపరీక్షణమ్” అనున్యాయము ననుసరించినట్లె యగును. కాబట్టి చరిత్రగ్రంథకర్తల కాభాగమును వదలితిమి.

ఇమ్మహాకవి కవిత్వ మసమానమై, యమృతముఁ బోలి కవివిబుధజీవనాధారమై, హృదయంగమమై చెన్నారుచున్నది. నిఘంటువులఁ జెంత నునిచికొని యొక్కొక్కపదమునే యేర్చికూర్చినకవిత్వమువలెఁ గాక యీతని కవితాధార దివిజగంగాప్రవాహముం బోలి యనివార్యవిజృంభణము గలదియై పెం పొందుచున్నది.

భారత భాగవత రామాయణాదులు చరిత్రముతో సంబంధించిన గ్రంథములు. అట్టి గ్రంథములయందుఁ గవి పలుపోకలం బోవచ్చును. ఈ గ్రంథ మట్టిది కాదు. అలంకారశాస్త్రము గావున స్వేచ్ఛగా స్వకపోలకల్పనలఁ జేర్చుట కవకాశ మీయదు. అట్లయ్యును గ్రంథమును రసవంతముగను, మృదుపదసంఘటితముగను జెప్పి తనకవితామహిమను జూపియున్నాఁడు. కవియే తనకవితామహిమను గూర్చి యిట్లు వ్రాసికొనియున్నాడు.

సీ. బాణు వేగంబును, భవభూతి సుకుమార,తయు, మాఘు శైత్యంబు, దండి సమత,
యల మయూరు సువర్ణకలన, చోరుని యర్థ, సంగ్రహమ్ము, మురారి శయ్యనేర్పు,
సోము ప్రసాదంబు, సోమయాజుల నియ, మంబు, భాస్కరుని సన్మార్గఘటన,
శ్రీనాథుని పదప్రసిద్ధ ధారాశుద్ధి, యమరేశ్వరుని సహస్రముఖదృష్టి,
గీ. నీక కల దటుగాన ననేకవదన, సదనసంచారఖేదంబు సడలుపఱిచి
భారతీదేవి నీ జిహ్వఁ బాదుకొనియె, మూర్తికవిచంద్ర విఖ్యాతకీర్తిసాంద్ర.

ఇది యతిశయోక్తి యని తలంపరాదు. చెప్పినట్లు చేయుట సామాన్యముగ నందఱకు నలవిగానిపనియే కాని యీతఁ డట్లు చేయఁజాలినవాఁ డని సులభముగఁ దోఁచును.

అప్పకవీయాది లక్షణగ్రంథము లొప్పని రేఫద్వయమైత్రి, యిత్వసంధులు మొదలగువానిని అచ్చటచ్చట నీకవి యుపయోగించి యున్నాడు.

రేఫద్వయమైత్రికి

“వేఱ వివరింప నేల బంగారమునకుఁ, జటుల సౌరభ్యలహరి యబ్బుటయ కాదె”

“శా. శ్రీరంగప్రభుతిమ్మశౌరి భుజకౌక్షేయంబుచే నాజుల
న్వీరారాతులఁ ద్రుంప నాక్షితిపతు ల్వేవేగ మార్తాండునిం
దూఱందూఱఁ దదీయమండలసముద్భూతప్రణశ్రేణికి
న్నీరంధ్రౌషధచూర్ణభాతిఁ దగుఁ నెంతేఁ దచ్ఛమూరేణువుల్.”

ఇంక నీకవి కవితాశక్తిని గుఱించి కొంచెము వ్రాసెదము. ఈమూర్తికవికి నతిశయోక్తి క్రమాలంకారాదులు మంచినీళ్లప్రాయములు,

ఈ క్రిందియుదాహరణము లీవిషయమును దేటపఱచును.

క్రమాలంకారము

"సీ. కమలాప్త కమలాప్త కమలాప్తసన్నిభుం, డేవిభుండు రుచి ప్రభావ దయల
గోరాజ గోరాజ గోరాజసంకాశుఁ, డేరాజు మతి భోగ గౌరవముల
హరిపుత్త్ర, హరిపుత్త్ర హరిపుత్త్ర సదృశుఁ డే, ధన్యుండు జయరూప దానవిధుల
నాగారి నాగారి నాగారికల్పుఁ డే, మేటి ప్రాభవ వేగ పాటవముల

తే. నతఁడు సువిచారుఁ డవికారుఁ డనఘుఁ డలఘుఁ, డప్రమేయుఁ డజయ్యుఁ డతి ప్రతాపుఁ
డప్రతీపుఁ డనేకలోకాభివంద్యచరితుఁ డింపొందు వల్లభక్ష్మావరుండు."

అతిశయోక్తి

"ఉ. భూనుతశౌర్యుఁ డోబనృపపుంగవుఁ డుగ్రరణోర్విభీమబా
హానిశితాసిధార నవతాహితకోటియుదన్తహస్తము
ల్పూని హరింపఁ దద్గళితభూరిసమున్నతఖడ్గము ల్పర
స్థానము చేసిన ట్లమరు సారెకు వారికి నూర్ధ్వయాత్రకున్."

అద్భుతకల్పన

సీ. బలధూతధూళిచేఁ బందిళ్లు సమకట్టి, యహితరక్తము కలయంపి చల్లి
వనయశోరుచివితాననితానములు గట్టి, వివిధవాద్యధ్వను ల్వెలయఁ జేసి
విమతాస్థిపటలచూర్ణముల ముగ్గులు పెట్టి, ద్విజపరంపరలకు విం దొనర్చి
దళితారికుంభిముక్తాఫలంబులనేస, చల్లి ప్రతాపాగ్ని సాక్షి గాఁగ

తే. మెఱయు నేరాజు విజయలక్ష్మీవివాహ, విదితసన్నాహుఁడై యతఁ డదురుగుండె
పిఱికికండయు లేనిగభీరఘోర, రణజయోత్సాహి పాసెను రామవిభుఁడు."

"చ. చకచకమించు సింగనృపచంద్రునిశాక తక్కృపాణవల్లిలోఁ
బ్రకటవిరోధియూధరథభద్రగజాశ్వవరూథినీకదం
బకములు గాన వచ్చు సులభప్రతిబింబితమూర్తులై మహా
జికలితసాధ్వసోదయముచే నసిగర్భముఁ జొచ్చెనో యనన్."

నిరుపమానశ్లేష

"సీ. ఖరదూషణాఖర్వగర్వనిర్వాపణం, బాజి నెవ్వానిసాయకనికాయ
మధికతారావరాహంకారవారణో, ద్వేల మెవ్వనియశోవిమలశోభ
వివిధారికామినీవిఘటసాటోప మే, యవనీశురోషారుణాక్షిరేఖ
పౌలస్త్యనిరసనప్రౌఢిమాఢౌకితం, బేరాజు చారిత్రచారుభూతి

తే. యతఁడు కలియుగనవ్యరామావతార, చారుతాసార్థనామప్రదానుఁ డగుచు
వెలయు బ్రహ్మాండపేటికావితతకీర్తి, ధనుఁడు శ్రీరంగవిభురామధరణిధవుఁడు."

అనన్యసాధ్యమగు శైలి

"సీ. వనజారి కళలచేఁ దనివి నొందించిన, నిల ఖేచరుఁడు ప్రాణ మిత్తు ననిన
ననదంబు తనదుజీవన మెల్ల నొసఁగిన, నెమ్మేను శిబి కోసికొమ్మటన్న
నీగిగి మ్రానేసొమ్ము లిచ్చినసురమణి, మి న్నంది తెలఁపులో మెలఁగు చున్నఁ
జేరి పాదము బలి శిరసావహించినఁ, బాధోధి దా నెంత భంగపడిన

తే. వారి నెవ్వారిగా దని వసుధ నౌర, నిక్కముగఁ గీర్తకామిని నీకుఁ దక్కె
నీదువైదగ్ధ్యగుణము వర్ణింపఁదరమె, నరనుతాటోప తొరగంటి నరసభూప."

ఇట్లు చూపఁబూసిన గ్రంథమంతయు వ్రాయునగును. కావున స్థాలీపులాకన్యాయము ననుసరించి కొన్ని చూపితిమి.

జటప్రోలు సంస్థానములోని యాస్థానపండితు లగు బ్రహ్మశ్రీ వెల్లాల సదాశివశాస్త్రులవా రిందలి మూఁడవయాశ్వాసమునకు బాగుగా విమర్శించి విశేషములు పెక్కు చేరిచి విపులముగా వ్యాఖ్యానము వ్రాసియున్నారు. అం దచ్చటచ్చట లక్షణపద్యములలోని లోపములఁ గనిపట్టి సవరణలు చేసియున్నారు. ఆ సవరణ లిందు దిగువనఁ బొందుపఱుపఁబడి యున్నవి. వారి సవరణలను మే మిం

దుపయోగించుకొన్నందులకు, ఆంధ్రభాషాప్రపంచమున కావ్యాఖ్యానముచే శ్రీ శాస్త్రులవారు గావించిన మహోపకారమునకును వారి కనేకవందనము లొనరించుచున్నారము.

మొదటికూర్పునందుఁ బ్రమాదవశంబునఁ బడిన తప్పులు దిద్ది యీ కూర్పున నీగ్రంథరత్నమును నలంకరించితిమి. ఇందేమేని బొరపాటు లుండవచ్చును. వాని నిటమీఁద ముద్రించునపుడు సవరించుకొందు మని సరసమతులకు విన్నవించుచున్నాము.

నిందతు వందతు వా సన్నసూయు రనసూయు రత్ర కిం తేన,
యత్సన్మానసగమనాయై వేదం మమ తు పాథేయమ్.

చెన్నపురి. ఇట్లు,
13-5-13 వావిళ్ల రామస్వామిశాస్త్రులు అండ్ సన్స్.

శ్రీరస్తు

నరసభూపాలీయము

కావ్యాలంకారసంగ్రహము

గ్రంథాదికృత్యములు

లీలావతి దా నురోమణిసభాసింహాసనత్కౌస్తుభా
వేలాభాప్రతిబింబితాంగి యయిన న్వే ఱొక్కతం దాల్చినాఁ
డౌలే యంచుఁ దలంచునో యన యమందానందుఁడై లక్ష్మి నే
వేళం గౌఁగిటఁ జేర్చుశౌరి నరసోర్వీనాథునిం బ్రోచుతన్. ॥1॥

సీ. ఏలేమ కడలిరాచూలి యౌ టెఱిఁగించుఁ, గలితవళీతరంగములరంగు
ఏమానినీరత్న మిందుసోదరి యౌటఁ, బ్రకటించుమొగముపోలికతెఱంగు
ఏతన్వి కందర్పమాత యౌ టెఱిఁగించు, గరగృహీతాంభోజకాండకలన
ఏసాధ్వి దనుజారియిల్లా లవుటఁ దెల్పు, వలి వినీలాబ్జజిన్నయనగరిమ
తే. యట్టి శ్రీదేవి సుకవివాగమృతదంబు, నఖిలభువనోన్నతము నైనయౌబళేంద్ర
నరసవిభుమందిరం బాత్మశరణ మనుచు, నుండి యేకాలమును బాయకుండుఁగాత. ॥2॥

చ. పలుకులకొమ్మనెమ్మొగముఁ బార్వణచంద్రునిఁ గాఁ దలంచి యు
జ్జ్వలనిజభద్రపీఠజలజంబు నిమీలిత మౌనొ యంచు నే
ర్పలవడ భారతీవనిత నాత్మముఖంబులలోనె తాల్పుచుం
జెలఁగువిధాత యౌబయనృసింహున కిచ్చుఁ జిరాయురున్నతుల్. ॥3॥

సీ. ఒకటి యక్షరవిలాసోల్లాసమున మించ, నొకటి తాళప్రౌఢి నుల్లసిల్ల
నొక్కటి నారికేళోన్నతిఁ దాల్ప నొ, క్కటి గోస్తనీగుచ్ఛకలనఁ దనర
నొకటి సువృత్తభావోన్మేష మొంద నొ, క్కటి పల్లకీతుంబికలనఁ జెలఁగ
నొకటి భారవిశేషయుక్తిఁ బెం పొంద నొ, క్కటి గిరీశమతానుకారి గాఁగ
తే. నసమసాహిత్యసంగీతరసము లనెడు, గుబ్బపాలిండ్లు దాల్చుపల్కులవెలంది
సరసగుణహారు నౌబయనరసధీరు, నవ్యకృతనాయకునిఁ గా నొనర్చుఁగాత. ॥4॥

శా. గంగం దాల్చితి వుత్తమాంగముననన్ గైకోలు గావించి త
ద్ధాంగీకారమునం బురంధ్రి నిను వామాంగంబునం దాల్పనే
శృంగారోన్నతిఁ జూడు మంచు గిరిజ న్నీర్ష్యాపగాబింబిత
స్వాంగానందితఁ జేయుశంభుఁడు నసింహాధీశ్వరుం బ్రోవుతన్. ॥5॥

చ. అరుదుగ వామభాగలలనాకలనాచలనాత్ముఁడైన యా
హరుగురుఁగాంచి తానును దదాకృతియౌగతి నేకదంతుఁడై
కరికరిణీగుణంబులు మొగంబునఁ దాల్చి జగంబు లేలు నాం
తరకరుణాసనాథు గణనాథు మరుద్గణనాథుఁ గొల్చెదన్. ॥6॥

సీ. తనయాస్యగహ్వరంబునకు ఖద్యోతజృం, భణము ఖద్యోతజృంభణము గాఁగ
దనకరాంభోజాతమున కలగంధమా, దన మొకగంధమాదనము గాఁగఁ
దనశౌర్యరహర్యక్షమునకు మైరావణ, స్ఫురణ మైరావణస్ఫురణ గాఁగఁ
దనవాలదంభోళి కెనయు కర్బురగోత్ర, గరిమ కర్బురగోత్రగరిమ గాఁగ
తే. నఱలు రామానుజన్మజీవప్రదాన, ధుర్యపర్యాయధాత మేదురవిరోధి
బలపయోధివిలంఘనప్రబలశక్తి, యౌబయనృసింహభూభర్త కొసగుఁగాత. ॥7॥

సీ. ఎవ్వాఁడు మొదలఁ దా నిలకు భారతి డించెఁ, దగ భగీరథుఁ డభ్రతటినిఁ బోలె
బ్రమరకీటన్యాయభాతి నేకవిరాజు, వాగ్దేవి దాన యై వన్నె కెక్కె
వారవృత్తములు మాని వాణి యెవ్వానికై, వలచి నానాశ్లేషములకుఁ జిక్కె
నెవ్వానివాఙ్మాత్ర మినుని ధాత్రికిఁ దెచ్చి, పేర్మితోఁ గరము లర్పించుకొనియె
తే. నట్టిమహిమాధికులఁ గొల్చి యఖిలమునివ
చోనుపమశక్తిధృతపురాణార్థవితతు
లనుఁగుఁదెనుఁ గనుభవ్యదివ్యాంజనమునఁ
గనుఁగొనఁగఁ జేయునంధ్రసత్కవులఁ దలఁచి. ‖8‖

సీ. ఏమహాత్ములు గల్గ భూమీశసభలలోఁ, గవులకు నధికవిఖ్యాతి గల్గె
నేకృతార్థులు గల్గ నెల్లపామరులకు, గణన మీరుప్రబంధకములు గల్గె
నేవాఙ్నిధులు గల్గ నిరవొందురసికుల, కమితలీలావినోదములు గల్గె
నేప్రవీణుల గల్గ నిల నలంకృతికృతో, ద్యములకు దోషలక్ష్యములు గల్గె
తే. నేదయాళులు బుధవచోహతిచకిత, విసరదపశబ్దభరణలాలసముఖాబ్జు
లట్టి నిఖిలోపకారధీరాత్ములయిన, సకలకవిధూర్వహులకు నంజలి యొనర్తు. ‖9‖

వ. ఇవ్విధంబునఁ బ్రారీప్సితగ్రంథనిర్విఘ్నపరిసమాప్తిసంప్రదాయావిచ్ఛేదలక్షణ
నిబంధనంబు గా నిఖిలాభీష్టదేవతానమస్కరణంబును, సుకవిబహూకరణంబును,
గుకవినిరాకరణంబును గావించి, యుదంచితవిరించిసంచితప్రపంచచరదభంగ
బుధపుంగవహృదయంగమంబును, గంభీరరససముజ్జృంభితకవితాంభోధితరణ
కరణప్రగుణోపకరణపరిణతతరణిప్రకాండంబు, నశేషగుణదోషవిశేషదుర్వారనీర
క్షీరవివేచనోచితప్రశంసితహంసాయమానప్రతిమానబంధంబు నగు నొక్క
ప్రబంధంబు నివర్తింపఁ బూనియున్నసమయంబున. ‖10‖

సీ. లలితాకలంకకలాకలాపంబున, నేరాజు రేరాజు నేవగించి
భూభారభరణలీలాభిముఖ్యంబున, నేమేటి తామేటి నెగ్గులాడుఁ
జతురభాషామనీషావిశేషావాప్తి, నేభోగి యాభోగి నీసడించు
శరణాగతగణాతిభరణాధికగుణాప్తి, నేశౌరి యాశౌరి నేపు సూపు
తే. నతఁడు రిపురాడఖర్వగర్వాంధకార, గంధనిర్గంధనాంభోజబంధుబంధు
బంధురావార్యశౌర్యధురంధరుండు, సరసగుణహారుఁ డోబయనరసవిభుఁడు. ‖11‖

వ. వెండియు బ్రచండభుజాదండతాండవమండలాగ్రఖండితారాతిమండలుండును
నఖండనవఖండపృథ్వీమండలధురాధరణపరాభూతఖండపరశుకుండలుండును
నజాండకరండపిచండిలయశఃపూరకర్పూరహారుండును సరస్వతీమనోభండార
చౌర్యకారుండును సమరసమయసముజ్జృంభితజంభారిదోస్స్తంభసముత్తరభీత
దంభోళిధారావిదారితమహాభీలశైలాళివిసాలరవకోలాహలలీలాహళహళికా
సమారంభసుభగంభావుగంభీరవిజయభేరీభయంకరభాంకారసంకలసముట్టంకిత
దిగ్విటకుండును నక్షుద్రతరసురక్షోభకరమదోన్మత్తరక్షోన్నతరక్షోవరక్షోవి
క్షోదవిచక్షణాక్షీణనృహర్యక్షరూక్షవీక్షణీభవదాశుశుక్షణిక్షణసముత్క్షిప్తకీలా
కరాళావిచ్ఛిన్నాచ్ఛచ్ఛాయాచ్ఛటాపటిమఘటనచటులప్రతాపవైభవుండును
నుభయగండగండభేరుండాదిబిరుదామందసందీపితప్రాభవుండును నసాధారణ
మేధావిదారితవేధోమేధోపబోధనిర్నిరోధమధురమధురసావధీరణసమగ్ర
వాగ్గ్రంధనధనసుధీజనగృహద్వారనిర్నిద్రభద్రవారణఘటావికటకటకటా
హతటపతదనూనదానాంభోఝురీపరిమళపరిలబ్ధిలుబ్ధలబ్ధామోదమధురభృంగీ
తరంగితభంగీప్రసంగతప్రసంగాంగీకృతనిరంతరదిగంతరవిశ్రాంతవిశ్రా
ణనజయానకుండును గుశికసుతకులజలధిజైవాతృకుండును నానావిధఖానాధిక
సేనాంబువిధానానుపమానాహవమానామితామోఘవైఖరీపరీతబరీదసపాద
సప్తాంగహరుండును భోజరాజవంశసంభవుండును లక్కాంబాగర్భపావనుండును
జరమభాగవతసంభావనుండును నోబభూపాలపుత్త్రవరుండును గడిదుర్గస్థాపనా
చార్యుండును సత్యభాషాహరిశ్చంద్రుండును నగున్నృసింహక్షితీంద్రుం డొక్క
నాఁడు రుచిరరుచిశుచితావిశేషదూషితోషర్బుధులు బుధులు సరస్వతీప్రవాహ
సంతతవిహరమాణమహాకవులు కవు లజిహ్మజిహ్వారంగనృత్యదుత్తుంగగైర్వాణ
వాణీప్రాకృతశౌరసేన్యపభ్రంశపైశాచికామాగధులు మాగధులు నటనజితమహా
నటులు వరయౌవనసౌందర్యవసతులు సతులు నయవినయసౌజన్యులు రాజన్యు

లవధీరితసురరాజమంత్రులు మంత్రులు ప్రబలబలోద్భటులు భటులు పురోహి
తులు హితులు పౌరాణికులు వైణికులు గాయకులు గణికులు నాదిగాఁ గల నిఖిల
నియోగిజనంబులు బలసి కొలువ మణిమయాస్థానమధ్యభద్రాసనంబున సుధర్మాసీ
నుం డగుశునాసీరుచందంబున నందంబుగాఁ గొలువుండి యప్పుడు. ॥12॥

సీ. శతలేఖినీపద్యసంధానధౌరేయు, ఘటికాశతగ్రంథకరణధుర్యు
నాశుప్రబంధబంధాభిజ్ఞు నొప్పయ్య, రొప్పయ్యజ్ఞు నచలజిహ్వోక్తినిపుణుఁ
దత్సమభాషావితానజ్ఞు బహుపద్య, సాధితవ్యస్తాక్షరీధురీణు
నేకసంధోచితశ్లోకభాషాకృత్య, చతురు నొప్పయనిరోష్ఠ్యసంకరజ్ఞు
తే. నమితయమకాశుధీప్రబంధాంకసింగ, రాజసుతతిమ్మరాజపుత్త్రప్రసిద్ధ
నరసవేంకటరాయభూషణసుపుత్త్రు, నను బుధవిధేయు శుభమూర్తినామధేయు. ॥13॥

క. కనుఁగొని దయామరందము, కనుఁదమ్ములఁ గ్రమ్మ నుచితగౌరవలీలా
ఘనతరగభీరభాషల, ననియె న్నరసింహుఁ డభినవానందముతోన్. ॥14॥

సీ. బాణు వేగంబును, భవభూతి సుకుమార,తయు, మాఘు శైత్యంబు, దండి సమత,
యల మయూరు సువర్ణకలన, చోరుని యర్థ, సంగ్రహమ్ము, మురారి శయ్యనేర్పు,
సోము ప్రసాదంబు, సోమయాజుల నియ, మంబు, భాస్కరుని సన్మార్గఘటన,
శ్రీనాథుని పదప్రసిద్ధ ధారాశుద్ధి, యమరేశ్వరుని సహస్రముఖదృష్టి,
గీ. నీక కల దటుగాన ననేకవదన, సదనసంచారఖేదంబు సడలుపఱిచి
భారతీదేవి నీ జిహ్వఁ బాదుకొనియె, మూర్తికవిచంద్ర విఖ్యాతకీర్తిసాంద్ర. ॥15॥

ఉ. కావున నీయుదగ్ర మతిగౌరవయోగ్యనిరూపణంబుగా
నీ వొనరింపఁ బూనిన యనేకమహాకవివాఙ్మోపకా
రావహ మైనకావ్యము మదంకితమై వెలయంగఁజేయు ము
ర్వీవలయప్రసిద్ధబుధవిస్మయదానధురంధరంబుగన్. ॥16॥

వ. అని సబహుమానంబుగాఁ గర్పూరతాంబూలజాంబూనదాంబరాభరణచ్ఛత్రచా
మరాందోళికాచతురంతయానాగ్రహారాదిప్రదానంబుల బహూకరించుటయు
నేను నానందకందళితతరంగితాంతరంగుండనై. ॥17॥

సీ. నిజరూపమునకు వన్నియ దెచ్చు వేఱొక్క, బెళుకొందు ధ్వని హీరకళిక లమర
ఛాయాంతరాలక్ష్యసహజతేజము లైన, లక్షణవైదూర్యలక్ష లలర
రతులతోఁ దులఁదూగు రమణీయరసవిశే,షములను గారుత్మతములు మెఱయ
గురుసువర్ణగుణైకగుంభితస్థితిఁ దాల్చు, నాయకనాయకోన్నతులు సెలఁగ
తే. నిల నలంకారనికరంబు లిరవుకొలిపి, కమలభవగేహినీపరిష్కరణకరణ
యోగ్యములుగా నొనర్చినభాగ్యనిధుల, భామహాదుల ననిశంబు ప్రస్తుతించి. ॥18॥

క. వారిప్రసాదమున నలం, కారము ధ్వని లక్షణాధికారరసాలం
కారము నొనర్చు నాంధ్రవ, చోరచనచమత్క్రియాభిశోభితమతినై. ॥19॥

తే. అసదృశరసప్రధానశబ్దార్థములును, రీతులును వృత్తులును నలంకృతులు గుణము
లాది యగులక్షణంబుల నలరుఁ గావ్య, సరణియందు రలంకారసారవిదులు. ॥20॥

క. ఈకావ్యలక్షణంబు ల, నేకులు దొల్లింటిపెద్ద లేర్పఱిచిన సు
శ్లోకనృపచరితనుతి దీ, క్షాకలనయు నభినవాంధ్రకవితము నగుటన్. ॥21॥

వ. ఏతత్ప్రబంధబధురావ్యాజకావ్యాలాపలక్షణకృతక్షణప్రసంగసంగ్రహణ
నిర్వహణకృత్యంబున నిత్యంబు నత్యంతకృతావసరుండనై. ॥22॥

క. బంధురతరప్రబంధుల, బంధముల కనంతకీర్తిభాగ్యప్రదధౌ
రంధర్యగ్రంథిలము వ, సుంధర ననవద్యరమణసుగుణస్తనముల్. ॥23॥

సీ. రామాయణాదికగ్రంథంబు లనవద్య, నేతృవర్ణనల వన్నియకు నెక్కె
వైశేషికాదినానాశాస్త్రములు శివ, ప్రతిపాదనమున సన్నుతి వహించె
సంధ్యాదిమంత్రము ల్విశ్వదీశ్వరనామ, జపసాధనత ననశ్వరము లయ్యెఁ
బలుకు లొండొంటికిఁ బ్రామిన్కులును బర, బ్రహ్మగోచరముల ప్రణుతిఁ గాంచె

తే. ననినఁ గావ్యం బమేయనాయకవికస్వ,రస్వరూపనిరూపణభ్రాజి యగుట
నేర వివరింప నేల బంగారమునకుఁ, జటులసౌరభ్యలహరి యబ్బుటయు కాదె. ॥24॥

శా. వేదంబుల్ నృపశాసనంబులు సుహృద్విజ్ఞాపనంబు ల్పురా
ణాదిగ్రంథము లంగనాజనవిలాసాలాపలీలాసమ
ప్రాదుర్భావము లౌర కావ్యములు కర్తవ్యోపదేశక్రియా
వాదప్రక్రియ లెన్నఁ గావ్యమహిమ ల్వర్ణింపఁగా శక్యమే. ॥25॥

మ. పరమజ్ఞానలతాలవాలము జగత్ప్రఖ్యాతవిఖ్యాతసా
గరచంద్రోదయ మిష్టసంఘటనరేఖాదివ్యధేనూత్తమం
బురుకార్పణ్యదశానిశాదినముఖం బుద్వేలనిర్వాణభ
వ్యరసాస్వాదరసాయనం బనినఁ గావ్యం బెన్న సామాన్యమే. ॥26॥

క. కావున నేవంవిధసుగు, ణావాసం బైన కావ్య మలరును నవర
త్నావేలహారవల్లిక, కైవడి ననవద్యనాయకభ్రాజితమై. ॥27॥

మ. అని యూహించి మదీయసంఘటిత కావ్యాలంకారసంగ్రహం
బనఘంబై వెలుఁ గొందకున్నె రవివంశాధీశ్వరుండౌ నృసిం
హనృపాలాగ్రణికీర్తివర్ణనముచే నాశాంతవిశ్రాంతపా
వనమౌ గావున నందు నాయకమహావంశంబు వర్ణించెదన్. ॥28॥

నాయకవంశవర్ణనము

సీ. శ్రీమించు పద్మినీభామామణి కినుండు, నిరతసంసారవార్నిధికిఁ దరణి
త్రిజగతీసజ్జనశ్రేణికి మిత్త్రుండు, బహుమతోవనికి విభావసుండు
సమదమందేహదేహములకుఁ దపనుండు, చతురాగమార్థసంతతికి సవిత
సకలచోరపరంపరకు సహస్రకరుండు, వినతలోకవితానమునకు ద్యుమణి
తే. హరిహరవిరించిముఖదేవతానుభావ, ఘనతస్వర్ణకారు లొక్కటియ కాఁగఁ
గరఁగి కూర్చిన యపరంజికడ్డి యనఁగ, సూర్యుఁ డిరవొందుఁ దేజోనివార్యుఁ డగుచు. ॥29॥

క. అతనికి వైవస్వతమను, వతనికి నిక్ష్వాకునృపతి యతనికిఁ గుక్షి
క్షితిపతి యతఁడు వికుక్షిం, బ్రతాపఖనిఁ గనియె నతఁడు బాణునిఁ గనియెన్. ॥30॥

సీ. అనరణ్యుఁ డతని కాయ నఘుఁడు పృథుఁ గాంచెఁ, బృథుఁడు త్రిశంకుధాత్రీంద్రు గనియె
నతనికి దుంధుమారాభిఖ్యుఁ డతనికి, మాంధాత యతఁడు సుసంధిఁ గాంచె
నతనికి ధ్రువసంధి యతనికి భరతుఁ డా, ధన్యున కసితుఁ డాతనికి సగరుఁ
డతనికి నసమంజుఁ డతఁ డంశుమంతునిఁ, దిలీపుఁ డాతని సుపుత్త్రుఁ
తే. డతఁడు గాంచె భగీరథు నాత్మవంశ, పావనుని నాతనికిఁ గకుత్స్థ వనీశుఁ
డతఁ డురముఁ గాంచెఁ గనియె నాక్షితితలైక, పతి సునాభాగు నతఁడు నాభాగు గాంచె. ॥31॥

చ. అతనికి నంబరీషుఁ డయుతాయువు తత్సుతుఁ డవ్వసుంధరా
పతి గనియ న్మహాత్ము ఋతుపర్ణు నతండును సత్యకాము నా
తత బలుఁగాంచె నాతఁడు సుదాసునిఁ గాంచెఁ దదీయుఁ డస్తికుం
డతనికి మూలకుం డతని కాశితసంఖ్యరథుండు వెండియున్. ॥32॥

క. ఘనుఁ డతఁ డైలబిలేంద్రుని, గనియెం బృథుధర్మవిభునిఁ గనియె నతఁ డతం
డును విశ్వమహునిఁ గనియెం, గనియె నఖట్వాంగు నతఁడు గాంభీర్యనిధిన్. ॥33॥

సీ. భవ్యుఁ డాతఁడు దీర్ఘబాహునిఁ గనియె నా, తఁడు గాంచె రఘువు నాతనికిఁ గలిగెఁ
బురుషాదుఁ డతనికిఁ బొడమెఁ గల్మాషపా, దుఁడు తత్సుతుఁడు శంఖనుఁడు సుదర్శ
నుఁడు దత్తనూజుఁ డాతఁడు గాంచె నగ్నిప, ర్ణమహీశు నతఁడు శీఘ్రగునిఁ బడసె
నతనికి మరుఁడు దదాత్మజుఁడు శుకుఁ డా, తని కంబరీషుఁ డాతనికి నహుషుఁ
తే. డతనికి యయాతి నాబాగుఁ డతని కతని, కజుండు దశరథుఁ డతనికి నతని కొదవె
రామభద్రుఁడు దద్వంశరత్న మయ్యె, సొరిది గలివేళఁ గలికాలచోళవిభుఁడు. ॥34॥

సీ. ఏరాజు వివిధపుష్పారాధనమున గం, గాధరునితలమీఁది కొంచు మానె
నేరాజు దివ్యాన్నసారార్పణంబున, శితికంఠు మెడ నున్న చేఁదు మానె
నేరాజురత్నోపహారానుభవభూతి, రుద్రునెమ్ములదండరోఁతి మానె
నేరాజుకాంతనాగారారచనకేళి, భవునకు గిరు లెక్కుపాటు మానె
తే. జలధి దేవేరిఁ గావేరి జనులు సూడ, కుండ నాచ్ఛాదన మొనర్చునొఱపు మెఱయ
నుభయతటముల దరుపజుక్కు లునిచె నేన్న, పాలుఁ డతఁ డొప్పుఁ గలికాలచోళవిభుఁడు. ॥35॥

చ. అతఁడు మహాదిగంతవిజయం బొనరించి సురాద్రియొల ను
న్నతనిజమీనలాంఛన మొనర్చుటకై గిరిరాజుఁ ద్రిప్ప న
ప్రతిమతదీయదోర్యుగభరభ్రమితాచలశృంగసంగతా
మితజనరూఢి నేఁడును భ్రమించుఁ దదగ్రగతిన్ గ్రహావళుల్. ॥36॥

తే. శ్రీలఁ జెలువొందు నాకలికాలచోళ, కుంభినినాథుకులమున సంభవించె
ఘనఖనిక్షోణిరత్నంబు గలుగురీతి, భోగసౌభాగ్యసురరాజు పోచిరాజు. ॥37॥

సీ. తనకీర్తికబరవాహిని యాడుగామికి, నమ్మహానదితోడియమున సాక్షి
తనప్రతాపస్ఫూర్తి కినువేఁడి సరిగామి, కతనిబింబము దూఱునరులు సాక్షి
తనధైర్యమహిమకుఁ గనకాద్రి ప్రతిగామి, కచటఁ గాఁపున్నగోత్రాల సాక్షి
తనకాంతికి మృగాంకుఁ డెనగామి కతనితో, సరిపొత్తు మనుకర్మసాక్షి సాక్షి
తే. గాఁగ విలసిల్లు ననుపమక్షాత్త్రధర్మ, పరత నృపపఙ్క్తి కితఁ డోజబంతి యనఁగ
రాజమృగరాజు వైభవరాజరాజు, భూరిసౌందర్యరతిరాజు పోచిరాజు. ॥38॥

క. ఆపోచిరాజువంశసు, ధాపారావారమునకుఁ దారాపతియై
యే పొందుఁ దిరుమలక్ష్మో, ణీపాలుఁ డనంతకీర్తినిత్యోజ్జ్వలుఁడై. ॥39॥

సీ. రక్షించినాఁడు హిరణ్యధారావృష్టిఁ, జతురార్థిసంఘాతచాతకముల
శిక్షించినాఁ డుగ్రకౌక్షేయపవిధారఁ, బ్రతిపక్షగిరిలక్షపక్షగరిమ
వీక్షించినాఁడు సద్విభవావహవివాహ, సదనంబుఁ గదనంబు సరియకాఁగఁ
బ్రోక్షించినాఁడు సంపూర్ణదయాధార, వితతావదాతపావృతులమీఁద
తే. నతఁడు రాజన్యమాత్రుఁడు యపరశిఖరి, చరమగహ్వరబంహిష్ఠజరఠతిమిర
పటలపాటనపటుమహాభాస్వరుండు, రాజకులహేళి తిరుమలరాయమౌళి. ॥40॥

క. ఈరాజశిఖామణికిన్, ధీరాత్ములు తనయు లైరి తిప్పవిభుఁడు గం
భీరరుణాంభోరాశి య, పారకృపమూర్తి వల్లభక్షితిపతియున్. ॥41॥

వ. అందగ్రజుండు. ॥42॥

సీ. తనజయధ్వజమారుతములు వైరికిరీట, ఖచితసన్మణిదీపకళల మలుపఁ
దనశిలీముఖము లుద్ధతవిరోధిశిరోధి, జలశోణితరసాసవము లానఁ
దనతేజము లరాతిధరణీశమదవతీ, కబరికానిబిడాంధకార మడఁప
దనవాహినీప్రౌఢిదర్పితప్రతికూల, భూమిభృన్మదభేదమునఁ దలిర్ప
తే. నాజి మాంధాత యనఁ బొల్చు రసికలోక, సతతసంరక్షణాస్తోకజాగరూక
నవనవానందహృల్లగ్ననందగోప, బాలకుం డైనతిప్పభూపాలకుండు. ॥43॥

తే. ఆతడు రామప్రభుని బానెమాంబయందు, నౌబళేంద్రుని లక్కాంబయందుఁ గనియె
జలజనయనుండు రుక్తిణీజాంబవతుల, యందుఁ బ్రద్యుమ్న సాంబుల నందినట్లు. ॥44॥

క. వారలలోన ధురంధరుఁ, డై రానున్నపాలుఁ డమరు నమరపురంధ్రీ
చారుకరగ్రహలీలా, కారణదోరగ్రకుటిలకౌక్షేయకుఁ డై. ॥45॥

చ. హరిభజనప్రవీణుఁ డగునాధరణీంద్రుఁడు బైచమాంబికం
బరిణయమై తనూభవులఁ బ్రాజ్ఞులఁ దిమ్మనృపాలు నోబభూ
వరు వరదేంద్రుఁ దిప్పమహిపల్లభుఁ బానెమరాజు వేంకటే
శ్వరు నిలఁ జక్రవర్తిసదృశప్రథితాతులఁ గాంచె నార్వురన్. ॥46॥

చ. అరయఁగ నమ్మహీవరుల కగ్రజుఁ డైతగు తిమ్మరాజు ని
ర్భరతరఛాటికాతురగపాటనమూర్ఛిత యౌ ధరాతలో

దరికి నిరామయౌషవిధానము నిర్జరవైద్యు వేఁడఁగా
నరిగెడులీల నద్భుతసమగ్రరజోవ్రజ మేఁగు నింగికిన్. ॥47॥

క. ధర నతఁడు రామనృపసో, దరి యగు కొండాంబయందుఁ దనయుని గాంచెన్
వరనుతు నెర వేంకటనిభు, హరిసిరియం దతనుఁ గన్నయాకృతి దోపన్. ॥48॥

సీ. మిత్త్రగేహముల నమిత్త్రగేహములఁ, గనకసంఘాత మేవిభుఁడు నిల్పె
ధరాగమమున సద్ధర్మాగమమున ని, ర్భగుణారోప మేరా జొనర్చె
విగ్రహంబున భీమవిగ్రహంబున మహా, విషమాంబకత్వ మేవిభుఁడు దాల్చెఁ
గృతులయందు నిఖిలాకృతులయందును రాగ, భరితవీక్షణ మేనృపాలుఁ డునిచె
తే. జగతి నే రాజు కువలయోత్సవ మొనర్చు, రాజు గావున నటు స్వీయరక్షచేతఁ
గోరి యన్వర్ణ మగుచంద్రగుప్తదుర్గ, మతఁడు విలసిల్లు వేంకటక్షితివరుండు. ॥49॥

తే. అతఁడు తిమ్మాంబయందుఁ దిమ్మావనీశుఁ, జిన్నతిమ్మప్రభునిఁ గాంచె సీతయందు
రవికులోద్ధారకుండైన రాఘవుండు, గరిమఁ గుశలవవీరులఁ గన్న కరణి. ॥50॥

క. ఈ సంతతిఁ దగు తిమ్మ, క్షాసుత్రామునకుఁ గూర్మి సహజన్ముఁ డనన్
భాసిల్లు నోబనృపతి శు, నాసీరమహీజవితరణగుణాస్పదుఁ డై. ॥51॥

చ. సరసనఖప్రసూనభుజశాఖలఁ జెంది వచోమరందమా
ధురిఁ జెలు వొంది కీర్తి యనుతోరపువాసనఁ బొంది సొంపునం
బరఁగుదళంబులం బ్రబలి పండితకీరపరంపరాఫల
స్ఫురణ మొసంగు నోబనృపపుంగవుఁ డాశ్రితపారిజాత మై. ॥52॥

ఉ. భూనుతశౌర్యుఁ డోబనృపపుంగవుఁ డుగ్రరణోర్విభీమబా
హానిశితాసిధార నవతాహితకోటియుదన్తహస్తము
ల్బాని హరింపఁ దద్గళితభూరిసమున్నతఖడ్గము ల్పర
స్థానము చేసిన ట్లమరు సారెకు వారికి నూర్ధ్వయాత్రకున్. ॥53॥

క. అతఁ డోబళాంబయం ద, ప్రతిముని నోభనృపాలు రామమహీశున్
క్షితి గాంచె విద్యయం ద,ద్భుతధీనిధి వినయబోధములఁ గాంచుగతిన్. ॥54॥

క. తదనుజుఁడు వరదభూపతి, సుదతీమకరాంకుఁ డమరు సురపురవనితా
విదితవరదానచాతురి, గదిసిన యాత్మీయనామకము సార్థముగన్. ॥55॥

వ. తత్క్రమంబున. ॥56॥

సీ. అవనినభోంతరం బాస్యరంధ్రము గాఁగ, ఘనపంక్తిమోము పైకప్పు గాఁగ
హిమశైలవింధ్యశైలములు కొమ్ములు గాఁగఁ, బూర్ణచంద్రుండు మూఁపురము గాఁగ
శరధులు నాలుగు గొరిజపట్టులు గాఁగ, నైలింపనది గంగడోలు గాఁగ
వాసుకి యాభీలవాలదండము గాఁగఁ, దారకల్ కింకిణీతతులు గాఁగ
తే. గరిమఁ జెన్నొందు బసవశంకరమహాంక, మాజి నేరాజశేఖరుం డావహించె
నతఁడు నిలువెల్ల మగఁటిమి యనఁగఁ బరఁగు, రామవిభుతిప్పశౌరి నిర్వారితారి. ॥57॥

సీ. బలధూతధూళిచేఁ బందిళ్లు సమకట్టి, యహితరక్తము కలయంపి చల్లి
వనయశోరుచివితాననితానములు గట్టి, వివిధవాద్యధ్వను ల్వెలయఁ జేసి
విమతాస్థిపటలచూర్ణముల ముగ్గులు పెట్టి, ద్విజపరంపరలకు విం దొనర్చి
దళితారికుంభిముక్తాఫలంబులనేస, చల్లి ప్రతాపాగ్ని సాక్షి గాఁగ
తే. మెఱయు నేరాజు విజయలక్ష్మీవివాహ, విదితసన్నాహుఁడై యతఁ డదురుగుండె
పిఱికికండయు లేనిగభీరఘోర, రణజయోత్సాహి పానెమరామవిభుఁడు. ॥58॥

చ. అతని సహోదరుండు చతురంబుధివేష్టితభూధురంధరుం
డతులితశౌర్యభీకరభుజాగ్రుఁడు వేంకటరాజు వొల్చు నా
క్షితిపతి దానవాసనల ఖేచరశాఖిఁ దిరస్కరింపఁగా
వితతతదీయదుర్యశము విస్ఫుట మౌ నలిమండలాకృతిన్. ॥59॥

క. ఈవంశకర్త యగుతి, ప్పానినిపాలునకుఁ గూరియనుజన్ముఁడు దా
నై వెలయు న్వల్లభధా, త్రీవల్లభుఁ డఖిలరాజతేజోనిధియై. ॥60॥

సీ. కమలాప్త కమలాప్త కమలాప్తసన్నిభుం, డేవిభుండు రుచి ప్రభావ దయల
గోరాజ గోరాజ గోరాజసంకాశుఁ, డేరాజు మతి భోగ గౌరవముల
హరిపుత్త్ర, హరిపుత్త్ర హరిపుత్త్ర సదృశుఁ డే, ధన్యుండు జయరూప దానవిధుల
నాగారి నాగారి నాగారికల్పుఁ డే, మేటి ప్రాభవ వేగ పాటవముల
తే. నతఁడు సువిచారుఁ డవికారుఁ డనఘుఁ డలఘుఁ, డప్రమేయుఁ డజయ్యుఁ డతి ప్రతాపుఁ
డప్రతీపుఁ డనేకలోకాభివంద్యచరితుఁ డింపొందు వల్లభక్ష్మావరుండు. ||61||

ఉ. వల్లభరాజశౌర్యగుణవైభవ మెన్న విచిత్ర మమ్మహీ
వల్లభువైరిరాజి వనవాటికనుండి నిజాంబుజాస్య త
న్వల్లభ యంచుఁ బిల్వఁగ నవార్యతదుజ్జ్వలనామసంస్మృతిం
బెల్లు వడంకుఁ గాంతపయిప్రేమము గొంతనెపంబు సేయుచున్. ||62||

క. అతులప్రతాపుఁ డాభూ, పతి ప్రోల్దేవేరియందుఁ బ్రబలునిఁ దిమ్మ
క్షితిపాలునిఁ గాంచెం బశు, పతి పార్వతియందు గుహునిఁ బడసినభంగిన్. ||63||

సీ. భోగి మట్టినవానిఁ భోగి జుట్టినవాని, భోగిఁ బట్టినవానిఁ బోలనేర్చుఁ
దమ్మిఁ దాల్చినవానిఁ తమ్మి దొల్చినవానిఁ, దమ్మి మొల్చినవానిఁ దారసించు
మృగము నుంచినవాని మృగముఁ ద్రుంచినవాని, మృగముఁ బొంచినవాని మీఱజాలుఁ
గొండ నొక్కినవానిఁ గొండఁ జెక్కినవానిఁ,గొండఁ గ్రుక్కినవానిఁ గొదవ సేయు
తే. భరణభూతిజవప్రభాబాహుశక్తి, మతికళాశౌర్యసత్యశుంభత్ప్రభావ
భోగగాంభీర్యగుణములఁ బుడమి నేన్ను, పాలకులు సాటి యాతిమ్మపార్థివునకు. ||64||

తే. అతఁడు గంగాంబయం దౌబళావనీంద్రు,మూర్తిఘను సింగనిభుఁ గాంచెఁ గీర్తినిధుల
నత్రి యనసూయయందు మున్నబ్జగర్భ, కమలనాథకపర్దులఁ గన్నయట్లు. ||65||

ఉ. వారలలో గభీరగుణవారిధి వారిధిపంక్తిలో సుధా
వారధి వోలె భూమిధనవర్గములోఁ గనకాద్రి వోలె దో
స్సారము బీరముం దెగువ సత్యము శౌచము సద్విచార మా
చారము గల్గి పొల్చె బుధసన్నుతుఁ డౌబళరాజు ధన్యుఁ డై. ||66||

సీ. అప్పుపా లైనశుభ్రాబ్జంబు రుచి యెంత, మాటమోచినయంచతేట యెంత
నీళ్లు మోచినభవానీభర్తకలి మెంత, బిలము దూఱిన శేషుబలిమి యెంత
తమ్ములతోఁ బోరుతారేశుకళ యెంత, తృణ మైనశరపుంజదీర్తి యెంత
పండ్లిగిలించుకల్పకశాఖిదళ మెంత, విరిసినమల్లెలవీఁక యెంత
తే. యనుచుఁ దనగీర్తి ధవళాబ్జహంసమదన, మథనవరభోగివిధుశరామర్త్యవిటపి
వికచవిచికిలమాలికావితతిఁ దెగడ, వసుధఁ బాలించు నోబభూవల్లభుండు. ||67||

సీ. ఇతనివైరులు వనప్రతతిలోఁ గాఁ పుండ, నన్వర్థ యై ధాత్రి యవని యయ్యె
నితఁ డంతరీపంబు లేల ముద్రాసమున్నిద్రుఁడై జలధి సముద్రుఁ డయ్యె
నితనియాలము చూచి యెల్లవేల్పులు నిమే, షము మాన ననిమేష సంజ్ఞఁ గనిరి
యితనిసేనాధూళి హిమసేతువులు గప్ప, గౌరీశుఁ డపు డంధకారి యయ్యె
తే. నితనికరుణాంబురాశిసంభృతతరంగ, సంగతం బైనమనమున సంచరించి
శౌరి నారాయణుం డయ్యె జగతి ననుచు, సుకవులు నుతింతు రౌబళక్షోణివిభుని. ||68||

వ. తత్క్రమంబున. ||69||

సీ. చతురాననాధికశ్రుతిహితశీలుఁడై, విబుధాన్నదానప్రవీణుఁ డగుచు
వసుమతీభారధౌర్వహుఁడై నృసింహతా, భ్రాజియై బలిశిరోరత్న మగుచు
నర్జునకరగర్వహరణసత్కీర్తియై, యతనుశాత్రవధర్మహారి యగుచుఁ
గామపాలాఖ్యుఁడై గరిమసర్వజ్ఞుఁడై, నరవరోచిత మైననడత యెఱిఁగి
తే. శౌరి బహురూపవిహరణశ్రమముఁ జెంద, లేక యన్నిగుణంబులు నేకమూర్తి
యంచు నిరవొందఁ జేసినయట్లు వొల్చు, మూ క్తినిర్జితరతిరాజు మూర్తిరాజు. ||70||

చ. చిరతరకీర్తి మూ ర్తినృపశేఖరుఁ డాహవదుర్మదారిభూ
పరులఁ గరాగ్రలోలకరవాలముఖమ్మున గ్రుచ్చి యెత్తుఁ ద
ద్వరశరణాభిలాషయుతవాసనలోకవివిలాసినీపరం
పరలకు వీరు వల్లభులు పట్టుఁ డటంచు నొసంగుకైవడిన్. ||71||

సీ. గురువనీపకుల కాదర మొప్పఁ గొం డని, యొసఁగియుఁ గొండని యొసఁగకుండు
నమితలావణ్యలీలావాప్తి వే మారుఁ, గినిసియు వేమారుఁ గినియకుండు
సత్కీర్తిచే సుధాకరదేవసరసుల, నాడియు సరసుల నాడకుండు
నరులపై నిశితసాయకపంక్తి చేపట్టి, విడిచియుఁ జేపట్టి విడువకుండు
తే. ఫణిపతికి నైన భారతీపతికి నైనఁ, బశుపతికి నైన నలబృహస్పతికి నైన
నవని నవలీలఁ బొగడంగ నలవిగాని, చరితములఁ బొల్చు నాసింగజనవిభుండు. ‖72‖

చ. చకచకమించు సింగనృపచంద్రునిశాక తకృపాణవల్లిలోఁ
బ్రకటవిరోధియూథరథభద్రగజాశ్వవరూథినీకదం
బకములు గాన వచ్చు సులభప్రతిబింబితమూర్తులై మహా
జికలితసాధ్వసోదయముచే నసిగర్భముఁ జొచ్చెనో యనన్. ‖73‖

తే. ఇట్లు సుగుణాభిరాములై యెనయుమూర్తి,ఘనుఁడు సింగక్షితీంద్రుఁడుఁ దను భజింప
నెలమి భీమార్జునులు గొల్వ నింపు మీఱు, ధర్మసుతుమాడ్కిఁ దగునోబధరణివిభుఁడు. ‖74‖

సీ. ఘనభుజాశౌర్యరాఘవుఁడు రాఘవదేవ, ధరణీశుఁ డేరాజు తాతతాత
నరనుతుఁ డైనపిన్నమరాజు సౌజన్య, ధన్యుఁ డేరాజున్యతాతతండ్రి
యమితవైభవుఁ డైనయార్వీటిబుక్కభూ, తలనాథుఁ డేరాజు తండ్రితండ్రి
యసమానదానవిద్యాధురంధరుఁ డగు, రామరాజేంద్రుఁ డేరాజుతండ్రి
తే. యట్టి సోమాన్వయాబ్ధిశీతాంశుఁ డనఁగ, నమరు శ్రీరంగవిభుపుత్త్రియై చెలంగు
లక్కమాంబను వరియించె లలితశీల, నమ్మహాసాధ్వీసోదరు లధికయశులు. ‖75‖

క. కోనక్షితిపతితిమ్మమ, హీనాథుఁడు రామనృపతి యెఱతిమ్మధరా
జానియును వేంకటేంద్రుఁడు, భూనాయకతిలకు లగుచుఁ బొల్తురు ఘను లై. ‖76‖

వ. అం దగ్రజుండు. ‖77‖

సీ. లాటీకుచాభోగపాటీరపంకంబు, బోటిముఖాబ్జకర్పూరకలన
గౌళీనవీనాంకపాళీదుకూలంబు, చోళీకుచాళీప్రసూనరాజి
యంగీముఖాభంగసంగీతవాణి క, ళింగీవిలాసకేళీమరాళి
భోజీకరస్వచ్ఛరాజీవకాంతి కాం, బోజిమహాహీరముకురరేఖ
తే. కుంతలీకర్ణమౌక్తికకుండలప్ర, కాశ మెవ్వానియభినవాకాశదేశ
చంద్రికాయితసత్కీర్తిజాల మతఁడు, ప్రబలు శ్రీరంగవిభుకోనపార్థివుండు. ‖78‖

వ. తదనుజుండు. ‖79‖

శా. శ్రీరంగప్రభుతిమ్మశౌరిభుజఖౌక్షేయంబుచే నాజుల
న్వైరారాతులఁ ద్రుంప నాక్షితిపతు ల్వేవేగ మార్తాండునిం
దూఱందూఱఁ దదీయమండలసముద్భూతవ్రణశ్రేణికి
న్నీరంధ్రౌషధచూర్ణభాతిఁ దగు నెంతేఁ దచ్ఛమూరేణువుల్. ‖80‖

వ. తత్క్రమంబున. ‖81‖

సీ. ఖలు నతిద్రోహి సల్కయతిమ్ముని హరించి, సకలకర్నాటదేశంబు నిలిపె
నతుని వర్ధితునిఁ దత్సుతునిఁ బట్టముఁ గట్టి, కుతుపనమల్కన క్షోణి నిలిపె
బదిలుఁ డై రాచూరు ముదిగల్లుగప్పంబు, సేయఁ గాంచి సపాదసీమ నిలిపె
శరణన్న మల్కనిజాముని కభయం బొసంగి తదీయరాజ్యంబు నిలిపె
తే. నవని యంతయు రామరాజ్యంబు సేసె, దనగుణంబులు కవికల్పితములు గాఁగ
నలవియె రచింప సత్కావ్యములను వెలయ, భూమి నొకరాజమాత్రుఁ డే రామవిభుఁడు. ‖82‖

సీ. ఖరదూషణాఖర్వగర్వనిర్వాపణం, బాజి నెవ్వానిసాయకనికాయ
మధికతారావరాహంకారవారణో, ద్వేల మెవ్వనియశోవిమలశోభ
వివిధారికామినీవిఘటసాటోప మే, యవనీశురోషారుణాక్షిరేఖ
పౌలస్త్యనిరసనప్రౌఢిమాఢౌకితం, బేరాజు చారిత్రచారుభూతి
తే. యతఁడు కలియుగనవ్యరామావతార, చారుతాసార్థనామప్రదానుఁ డగుచు
వెలయు బ్రహ్మాండపేటికావితతకీర్తి, ధనుఁడు శ్రీరంగవిభురామధరణిధవుఁడు. ‖83‖

సీ. తనభుజాదండకోదండ మఖండమై, యనువేలశరసృష్టి నాచరింపఁ
దనహేతి శతకోటిఘనధాళధళ్యమై, ప్రతిపక్షబలభిదాపటిమఁ నెఱప
దననిగ్రహంబు సజ్జనమనోహారియై, మంజుఘోషాశ్లేషమహిమఁ జెలగఁ
దనవైభవంబు సంతానసమగ్రమై, సురభిసంభృతగుణస్ఫురణఁ జెంద
తే. రాజదేవేంద్రుఁ డితఁ డనఁ దేజరిల్లు, ననఘచాళుక్యనారాయణాంకవివిధ
బిరుదమన్నెవిభాళాదిబిరుదశాలి, ప్రాభవోపేంద్రుఁ డెఱతిమ్మపార్థివుండు. ॥84॥

సీ. అసురారిరాణి నే నధివసించుట యెట్లు, బహువిధాసురవంశభవులయందు
సురలోకధేనుసోదరి నేను నిలుచు టె, ట్లకట గోఘాతపాతకులయందుఁ
త్రైలోక్యమాత నేఁ దగిలి యుండుట యెట్లు, త్రైలోక్యకంటకోద్ధతులయందు
దేవతారాధ్య నే దిరముగాఁ దగు టెచెట్లు, కడుదేవతాద్రోహకరులయందు
తే. ననుచు యవనులఁ దెగడి త న్నాశ్రయించు, వారిసామ్రాజ్యలక్ష్మి నెవ్వాఁడు గొనియె
నాహవోగ్రబదరీసప్తాంగహరణుఁ, డతఁడు విలసిల్లు శ్రీవేంకటాద్రివిభుఁడు. ॥85॥

మ. ప్రతికూలాదనిభృద్విభేదనకళాపారీణ మై సంగర
క్షితిలో వేంకటరాజశేఖరునికౌక్షేయంబు కృపాధిక
చ్యుతిఁ జెన్నొందఁ దదీయధారఁ బడి కా దోషాకరు ల్యావన
క్షితిపు ల్గాంచిరి నాకలోకవనితశృంగారసాంగత్యముల్. ॥86॥

మ. బలధుర్యుం డగువేంకటేంద్రునిమహాబాహాబలాటోపవి
హ్వలుఁడై ము న్నతిధావనక్రియ సపాదాభిఖ్యఁ డైనట్టియే
దులఖానుం డిదె నేఁడుఁ గ్రమ్మఱ సపాదుం డయ్యె నా నర్మిలిం
దలఁ దత్పాదము దాల్చె భీమరథిపొంతం గాన నిత్యోన్నతిన్. ॥87॥

మ. స్థిరసంగ్రామజయాభిరాముఁ డగునాశ్రీవేంకటక్ష్మావరుం
డరయ న్రాజశిఖావతంసుఁ డగుఁ దద్యర బుర్విఁ గాకున్న నీ
ధరణీపాలకు లెల్ల మెచ్చఁగ సపాదక్షోణిభృత్ప్రాప్తి భా
సురదుర్గాధిపతిత్వవైభవభవస్ఫూర్తి న్విజృంభించునే. ॥88॥

క. ఈ రాజమణులసోదరి, యై రాజిలు లక్కమాంబ యమృతాశనధా
త్రీరుహముల కైదింటికి, నారయఁ దోఁబుట్టు వగురమాంగనపగిదిన్. ॥89॥

సీ. ప్రతి వచ్చు నన్నపూర్ణాదేవి భైక్షాన్న, మిడక సంయమి నలయింపకున్నఁ
బాటి సేయఁగ వచ్చు భాగీరథి నభంబు, ముట్టి పెన్ ఱాఁగయై మురయకున్న
సరి వచ్చు భూకాంత సకల ప్రజాభార, పూర్ణాసహత్వంబుఁ బూనకున్న
రూపింపవచ్చు నరుంధతి నేప్రొద్దుఁ, దనయల్పభావంబు దాల్పకున్న
తే. నిమ్మహాసాధ్వి కని జను లెల్లఁ బొగడ, నలరు నోబక్షితీశు నర్ధాంగలక్ష్మి
బాంధవాసనధుర్యవైకదంబ, లలిత సద్గుణనికురుంబ లక్కమాంబ. ॥90॥

తే. పౌలోమికి నింద్రునకు మ, హాలలితాకృతి జయంతుఁ డాత్మజుఁ డైన
ట్లాలక్కమాంబ కోబన్న, పాలునకు నృసింహధరణిపతి జనియించెన్. ॥91॥

సీ. కాశ్యపి తా నౌటఁ గశ్యపోద్భవుఁ డైన, కాకోదరస్వామిఁ గలయు టెట్టు
ధాత్రి యౌ తనపయోధారచేఁ బెరగినఁ, గమఠకులాధీశుఁ గవయు టెట్టు
తను ధేను వగువేళఁ దర్ణకం బగు ధరా, ధరశిరోమణిఁ గూడఁ దలఁచు టెట్టు
తనక యావిర్భవించినపంచనామహా, క్రోడంబుతోఁ గూడి యాడు టెట్టు
తే. తగవు గా దంచు ఫణికూర్మధరణిధరన, రాదిభూదారముల మాని యవనికాంత
తనభుజాదండమున నుండఁ దనరుచుండు, సరసగుణహారి యోబయనరసశౌరి. ॥92॥

క. అతఁ డిల రామయతిమ్మ, క్షితిపతిసత్పుత్త్రుఁ డగుచుఁ జెలు వొందుగుణా
న్వితుఁ డగుతిరుమలధాత్రీ, పతితనయం దిరుమలాంబఁ బరిణయ మయ్యెన్. ॥93॥

సీ. పొలు పగు నేసాధ్విభుజవల్లి రుక్మిణీ, సత్య యేగరితవాచావిశుద్ధి
జనకనందిని యేవిశాలాక్షిమతిరేఖ, భద్ర యేమగువ శోభనవినీతి
యనసూయ యేకుటుంబిని దృష్టి సర్వమం, గళ యేశుభాంగనలలితరీతి
ధృతి సుదక్షిణ యేపతివ్రత కరుణసం, పత్కాంత యేయింతి భవ్యమూర్తి

తే. యట్టిగుణధన్యయై తనయాత్మయెల్ల, నఖిలపతిదేవతాసంగ్రహం బనంగ
నలరు నరవీరవల్లి తిమ్మావనీంద్ర, శరధసుందారవల్లి యై తిరుమలాంబ. ||94||

తే. ఆమగువయందు నరసంహభూమివిభుఁడు, రసికసారంగరాజు శ్రీరంగరాజుఁ
గనియె ననఘుని దేవకీకాంతయందు, ఘనుఁడు వసుదేవుఁ డచ్యుతుఁ గన్నపగిది. ||95||

క. అతఁ డుభయవంశపావనుఁ, డితఁ డన బాలార్కవిజయహేనాకవిభా
నితతియు నమంమంద, స్మితచంద్రాతపము దాల్చు శ్రీరంజితుఁ డై. ||96||

సీ. ఘనతఁ బెసాఁపనేర్చిన నాఁటనుండియు, శత్రులమీఁదఁ జేఁ జాప నేర్చె
ననయంబు నడుగువెట్టిననాఁటినుండియు, నరిశిరంబులమీఁద నడుగు వెట్టె
నవనీతము గ్రసించునాఁటనుండియు వైరి, కలయశోనవనీతముల గ్రసించె
ననపాంసుగతిఁ జెందునాఁటనుండియు ఖలా, భీలధాటీపాంసుకేళిఁ జెందె
తే. నిలువ నేర్చిననాటనుండియు విరోధి, నృపతిసేనాపతుల గెల్చి నిలువ నేర్చె
నరసవిభునసిరంగభూనాథవిభుఁడు, ప్రబలెఁ బ్రబలుచునున్నాఁడు ప్రబలగలఁడు ||97||

ఈకుమారనారాయణుం గాంచిన రాజన్యపుంగవునకు. ||98||

క. ఏతాదృశగుణమణికి ధ, రాతల పరిపూర్ణకీర్తిరమణికి జలధి
వ్రాతవృతధరణిభరణస, మాతతనిజభుజభుజంగమగ్రామణికిన్. ||99||

క. ధన్యునకుఁ దరణికులమూ, ర్ధన్యునకు నిజప్రధానిరస్తవదాన్యం
మన్యున కరాతినృపపర్జన్యనిబంధనవిశేషశతమన్యునకున్. ||100||

క. అజరగజరజతరజనిక్ర, దజతనుజద్యుకుజపురజిదభుజగగజభు
గ్వ్రజవిజయినిజయశోమయ, సుజననుతధ్వజున కధికశోభానిధికిన్. ||101||

క. గండరగండని కభినవ, మండలికాఖండమన్నెమార్తాండునకున్
జండప్రతాపపిహితా, జాండునకున్ లోభిమన్నియరగండనిన్. ||102||

క. లక్కాంబానందనునకు, దిక్కాంతాచికురనికురదీపితకుసుమ
స్రక్కాంతదంతురయశో, ఢక్కానిధి కహితకరిఘటాభీమునకున్. ||103||

క. గాధేయగోత్రసవనధు, రాధేయున కఖిలసుకవిరాజికళాధా
రాధేయదానవిద్యా, రాధేయునకును ధరామరవిధేయునకున్. ||104||

క. గర్వితబరీదసేనా, సర్వస్వహరానివార్యశౌర్యునకు సమి
ద్ధూర్వహసపాదభయదా, ఖర్వమహావిజయభేరికాభాంకృతికిన్. ||105||

క. పీననమల్కాస్థాపన, మానితకరుణాప్రసంగమాంగళ్యునకున్
ధీనిధికి నృహరిచరణ, ధ్యానవిధానావధానధౌరేయునకున్. ||106||

క. తొరగంటి దుర్గరాజ్య, స్థిరసింహాసననివాసదీక్షానిధికిన్
వరయంత్రమత్స్యభేదన, బిరుదోద్దండునకు గండభేరుండునకున్. ||107||

క. ప్రతిదినకనకవసంతా, ర్జితకృతికాంతునకుఁ దురగరేవంతునకున్
గ్రతుపురనారాయణగృహ, వితతప్రాకారఘటనవిఖ్యాతునకున్. ||108||

క. అరుణారుణకరుణారస, పరిణామసమగ్రనయనపద్మాభునకున్
శరణాగతభరణాపర, నరసింహున కోబశౌరినరసింహునకున్. ||109||

వ. అభ్యుదయపరంపరాభివృద్ధిగా నాయొనర్పం బూనిన యిమ్మహాలంకారప్రబంధం
బునకు నాదికారణం బగునాయకగుణవ్రాతం బభివర్ణించెద. ||110||

నాయకగుణములు

క. కులము మహాభాగ్యము ను, జ్జ్వలత యుదారత మహోవిశాలత ధర్మా
కలనయు వైదగ్ధియు నన, నిల నాయకగుణము లమరు నివి యేర్పఱుతున్. ||111||

క. వీనికి లక్ష్యములెల్లను, శ్రీనరసింహేంద్రుపేరఁ జెప్పెద నెలమి
న్నానావిభక్తిసూచిత, నానావిధపద్యగుంభన సమగ్రముగాన్. ||112||

కులీనత —

సీ. ఏవంశమునఁ బుట్టెఁ బావనశ్రుతిధర్మ, మర్మకర్మకుఁ డైన మనునృపాలుఁ
డేవంశమునఁ బుట్టె నింద్రాదు లరు దంద, సత్య మాడినహరిశ్చంద్రనృపతి
యేవంశమునఁ బుట్టె నిలఁ జతుర్దశ లోకరక్షణక్షముఁ డైన రావణారి
యేవంశమునఁ బుట్టె నిహపరాద్భుతపుణ్య, చరితధుర్యుఁడు చోళచక్రవర్తి
తే. యట్టి యిందుగ్రహారిసేనాధిపత్య
సత్యయశుఁ డైనభానువంశమునఁ బుట్టి
పరఁగుభూపాలసింహు నోబయనృసింహుఁ
దలఁప గలికాలదోషంబు దొలఁగు టరుదె. ||113||

మహాభాగ్యము —

మ. ప్రకటాభీలవిరోధిసైన్యముల ద్రుంపంజాలు నొక్కొక్కసే
వకుఁడే వారణవాజితాలలు సమద్వైరిక్షితీంద్రార్పితా
ధికవేదండహయాన్వితంబులు భుజాదీప్తాంగదం బుర్వి భా
గ్యకళావైభవ మెన్న శక్యమె నృసింహక్ష్మాతలస్వామికిన్. ||114||

ఔజ్జ్వల్యము —

మ. స్థిరసోమాన్వయదుగ్ధవార్ధి జనియించె న్వేంకటాద్రీంద్రభూ
వరచంద్రుండు తదీయసోదరిరమావామాక్షి లక్కాంబ యై
పరఁగెం దద్వనితాసిరోమణికి నోబక్షోణిపాలేంద్రు శ్రీ
నరసింహాధిపుఁ డై జనించె మరుఁ డౌన్నత్యంబు దీపింపఁగన్. ||115||

ఔదార్యము —

సీ. అలబలీంద్రునిచేత నడుగు వెట్టగ నేర్చి, ధారాధరముచేత నీరు వోసి
కానీనుచేఁ గంచుకముఁ బూనఁగా నేర్చి, యెలమి దధీచిచే నెముక బలిసి
క్షీరాంబురాశి ద్రచ్చినవెన్న నీడేర, నైలింపగవి చన్నుపాలఁ బెరగి
కల్పపాదపఫలోత్కరములఁ జని గాంచి, వనజారి నెమ్మేన ననఁగి పెనఁగి
తే. ధరణిఁ బ్రోది వహించినదానకన్య, సకలయాచకబాంధవు ల్సన్నుతింప
నీకరగ్రహణావాప్తి నెఱసె నౌర, సరసగుణహార యోబయసరసధీర. ||116||

తేజస్విత —

సీ. బహుతరాశాభ్రాంతి బయిలు వ్రాఁకక యున్నఁ, గువలయద్వేషంబు గోర కున్న
మీటితమ్ములవిరిపోటు సేయక యున్న, వారుణీసక్తికిఁ బాఱ కున్న
జగతి నందఱఁ దను బగ లొనర్పక యున్న, దోషాభిభూతుఁ డై తొలఁగ కున్న
ద్విజరాజపరిభవోద్వృత్తి సేకొన కున్న, సరసుల నింకింపఁ జాల కున్న
తే. సాటి యగునిశ్వవినుతశశ్వత్ప్రతాప, వైభవిధ్వస్తదుర్వారవైరివీరుఁ
డైనయోబయనరసింహు నమితభువన, భవనభృతతేజమున కబ్జబాంధవుండు. ||117||

ధార్మికత్వము —

చ. పలుకుట సత్యవాసన కపారవిరోధి జయోత్సవంబు దా
నలఘుయశోధనంబుకొఱ కంబుధివేష్టిత భూపరిగ్రహం

బలరు నగణ్యపుణ్యచరితాచరణంబున కాత్మజీవనం
బల సుజనావనంబు కొఱ కౌర నృసింహనృపాలమౌళికిన్. ॥118॥

వైదగ్ధ్యము —

సీ. వనజారి కళలచేఁ దనివి నొందించిన, నిల ఖేచరుఁడు ప్రాణ మిత్తు ననిన
ననదంబు తనదుజీవన మెల్ల నొసఁగిన, నెమ్మేను శిబి కోసికొమ్మటన్న
నీగిగి మ్రానేసొమ్ము లిచ్చినసురమణి, మి న్నంది తెలఁపులో మెలఁగు చున్నఁ
జేరి పాదము బలి శిరసావహించినఁ, బాధోధి దా నెంత భంగపడిన
తే. వారి నెవ్వారిగా దని వసుధ నౌర, నిక్కముగఁ గీర్తకామిని నీకుఁ దక్కె
నీదువైదగ్ధ్యగుణము వర్ణింపఁదరమె, నరనుతాటోప తొరగంటి నరసభూప. ॥119॥

క. అనయము నాయకసుగుణము, లనేకములు గలవు వాని నతివిస్తరభీ
తిని రూపింపఁగ లే నిఁక , ననుపమనేతృస్వరూప మభివర్ణింతున్. ॥120॥
నాయకస్వరూపము

క. కీర్తిప్రతాపసుభగుం, డార్తావనుఁ డఖిలగుణగణాఢ్యుఁడు బాహా
వర్తితభూభరుఁ డై పరి, కీర్తితుఁ డగు భర్త కావ్యగీతప్రియుఁడై. ॥121॥

కీర్తిప్రతాపసుభగత్వము —

మ. అరినిర్భేదనధుర్య యోబయనృసింహా సింహసత్వాఢ్య నీ
వరసత్కీర్తిమరాళబాలిక భవద్వర్థిషుశౌర్యప్రభా
భరితారుణ్యముఖాగ్రయై పరఁగుచుం బా ల్నీరు నేకంబుగా
ధరఁ గావించు సమస్తవిస్మయకళాదానప్రవీణోన్నతిన్. ॥122॥

అర్తావనత్వము —

మ. ఒక ప్రహ్లాదుని నార్తుఁ గాచితి మదయోత్సేక మేకానన
ప్రకటం బౌనె యటంచుఁ దా బహుతరార్తత్రాణపారాయణో
త్సుకత న్శ్రీనరసింహుఁ డుర్వి నరసక్షోణీశుఁ డై పుట్టెఁ గా
కొకభూపాలున కిట్టియార్తభరణోద్యోగంబు వాటిల్లునే. ॥123॥

గుణాఢ్యత్వము —

చ. అరయఁ బయోధపాత్రమును నంజనశైలము కజ్జలంబుఁ ద
త్సురతరుశాఖ లేఖిని వసుంధర పత్త్రముఁ జేసి వేడ్కతోఁ
గెరలి విరించి గేహిని లిఖించిన బారము వొంద దౌర మా
నరసనృపాలమౌళి సుజనస్తుతసద్గుణసంప్రదాయముల్. ॥124॥

భూభరణము —

చ. విపులఫణాసహస్రమున వీఁక ధరింపఁగ నేని మేదిని
న్నిపుణత బాహుపీఠమున నిల్పె నృసింహుఁ డటంచుఁ బన్నగా
ధిపతి నిరంతరాద్భుతమతిం దల లూఁచ జరావిపాండురుం
డెపుడుఁ బురాణభోగి యని యెన్నుదు రాభుజగేంద్రు నందఱున్. ॥125॥

కావ్యగీతప్రియత్వము —

మ. నరసింహుం డతిధీరవీరరససన్నాహంబు వాటించియుం
గరుణాకోమలుఁ డై రమావిమలశృంగారార్ద్రుఁ డై పొల్చుచా
తురి సాహిత్యజమర్మకర్మకఠినోద్యోగాదృతుం డయ్యు నీ
నరసింహేంద్రుఁ డనూనగానరససంధానప్రియుం డెంతయున్. ‖126‖

మ. అమరక్ష్మాధరధీర ధీరచితకార్యారంభ రంభాసమ
ప్రమదాభవ్యమనోనురాగఘటనాపాంచాల పాంచాలగౌ
శముఖోర్వీనుతశౌర్య శౌర్యననలీలాలోల లోలాభవ
ద్రమణీయాగమధర్మ ధర్మతనయ ప్రఖ్యాతసత్యవ్రతా. ‖127‖

క. కుటిలారిభయదధాటీ, పటుపటహఢమన్నినాదపరిపాటితది
క్తటపటలచటులమేధా, పటిమపరాభూతభూతపతిమణిహారా. ‖128‖

మాలిని. అలఘునయవిహారా హారనీహారతారా
హలధరరుచిధారా హారకీర్తిప్రచారా
జలధివరగభీరా జైత్రకౌక్షేయధారా
లలితగుణవిచారా లక్కమాంబాకుమారా. ‖129‖

గద్యము. ఇది శ్రీ హనుమత్ప్రసాదలబ్ధ కవితాసారసారస్వతాలంకార నిరంకుశప్రతిభా
బంధుర ప్రబంధపతనరచనాధురంధర ప్రబంధాంక వేంకటరాయభూషణ
సుపుత్త్ర తిమ్మరాజపౌత్త్ర సకలభాషావిశేషనిరుపమావధానశారదామూర్తి
మూర్తిప్రణీతం బైనకావ్యాలంకారసంగ్రహం బనుమహాప్రబంధంబునందు
నుపోద్ఘాతప్రకరణంబును నాయకగుణవర్ణనంబును నాయకస్వరూపకథ
నంబు నన్నది ప్రథమాశ్వాసము.

శ్రీరస్తు

నరసభూపాలీయము

కావ్యాలంకారసంగ్రహము

కావ్యాలంకారసంగ్రహము - ద్వితీయాశ్వాసము.

రాజితసదనకలా
ధారనిరంతరరతరార్థిదారిద్ర్యహరా
నారాయణచరణార్చన
నారీజనతారతీశ నరసాధీశా. ॥1॥

తే. అవధరింపుము లక్ష్మలక్ష్యములనెల్ల, ననఘ భవదీయనామధేయాంకితముగ
బహువిభక్తుల నొనరింతుఁ బద్యవితతి, నిచట నాయకభేదంబు లెట్టు లనిన. ॥2॥

క. ధీరోదాత్తప్రముఖులు, ధీరోద్ధతధీరశాంతధీరలలితు లీ
ధారుణి నలువురునాయకు, లారయఁ దల్లక్షణంబు లభివర్ణింతున్. ॥3॥

శా. ధీరాత్ముం డవికత్థనుండు గరుణోద్వేలుండు సత్వాఢ్యుఁ డా
ధీరోదాత్తుఁడు శౌర్యదర్పకుహనాధీనుండు ధీరోద్ధతుం
డారూఢి న్నమధీప్రసన్నుఁడు ద్విజుం డౌధీరశాంతుండు వృ
త్తారిం దోలినభోగిధీరలలితుం డై పొల్చు నిశ్చింతతన్. ॥4॥

ధీరోదాత్తుఁడు —

సీ. చలిచీమనేనియుఁ జాఁ ద్రొక్కఁగాఁ జాలఁ, డేరీతి గెల్చెనో వైరివరులఁ
గల నైన నిజవర్ణనలు సేయ వినఁ జాలఁ, డె ట్లందుకొనియెనో కృతిచయంబు
చెలు వొందు నాకారచేష్ట లెయ్యడఁ గానఁ, డెట్లు నవ్వునొ యాత్మహితులతోడఁ
బరుషాక్షరంబులు పలుకఁ డెక్కాలంబు, నెట్లు భర్జించెనో హీనమతులఁ
తే. బరులఁ జేపట్టఁ డెలమిఁ జేపట్టి విడువఁ, డలయఁ డేమఱఁ డరి నైన నవగుణంబు
లెన్నఁ డోబయనరసధాత్రీశతిలక, మరయ నరలోకభాగధేయంబు గాదె. ॥5॥

ధీరోద్ధతుఁడు —

మ. బలవద్వైరిభిదామదాభిరత మై భవ్యప్రతాపోజ్జ్వల
జ్వలనజ్వాలజటాల మై రణభయవ్యాసక్తతత్తన్మనో
జలజాంధంకరణప్రగల్భకుహనాసంసాది యై పొల్చుఁ దా
నిలధీరోద్ధతవృత్తి యై నరసధాత్రీశోగ్రఖడ్గం బనిన్. ॥6॥

ధీరశాంతుఁడు —

చ. ఇనకులధుర్యుఁ డైననరసేంద్రునిచేతఁ బ్రతిష్ఠితంబు లౌ
ననఘ మహాగ్రహారములయందలి భూసురకోటి మేటి యై
ఘనతరశాఖలం జెలఁగి కాంతశుకక్రమ మై మెలంగున
య్యనిమిషభూజవాటిక్రియ నాత్తశుచిప్రసవాభిరామ మై. ॥7॥

ధీరలలితుఁడు —

ఉ. కుంతల గౌళ చోళ కురు ఘూర్జర హూణ శకాది మేదినీ
కాంతులు సంతతంబు నిజగాఢబలశ్రుతిమాత్రభీతు లై
యింతులరత్నహారముల నెల్ల ధనంబుల నిచ్చి కొల్వ ని
శ్చింతతఁ దాల్చు నోబయనృసింహుఁడు భోగకళాప్రవీణుఁడై. ||8||

తే. మఱియు శృంగారలీలాసమగ్రయోగ్య, తానిశవిచక్షణులు దక్షిణానుకూల
ధృష్టు లనఁ గాంతు లభీష్టమతులు, గలరు తల్లక్షణంబులు దెలివిపఱతు. ||9||

చ. చెలఁగు బహుప్రియాసదృశశీలుఁడు దక్షిణుఁ డొక్కకాంతకే
వలచి గుణాభిరాముఁ డగువాఁ డనుకూలుఁడు సాపరాధుఁ డై
యలుగనివాఁడు ధృష్టుఁడు ప్రియాశయమాత్రనివేద్యవిప్రియుం
డలశఠుఁ డండ్రు వీరల కుదాహరణంబులు నిర్ణయించెదన్. ||10||

దక్షిణుఁడు —

ఉ. సాగరమేఖలాసతికిఁ జారుభుజాపరిరంభ మిచ్చె వా
ణీగగనావలగ్నకును నేర్పుమెయి న్మొగ మిచ్చె వీరల
క్ష్మీగజరాజగామిని కమేయభుజాంతర మిచ్చె సంతత
త్యాగి నృసింహభూవిభుఁడె దక్షిణనాయకుఁ డెన్నిభంగులన్. ||11||

అనుకూలుఁడు —

చ. కనకము లంబరంబులును గ్రామము లుజ్జ్వలదివ్యరత్నమం
డనములు వాజివారణఘట ల్ఘనసారసుగంధసారము
ల్దనివి దలిర్ప వేఁడినకొలంది నొసంగుచు నోబభూపనం
దనుఁ డగునారసింహుఁ డిల దానరమాప్రియుఁ డయ్యె నెంతయున్. ||12||

ధృష్టుఁడు —

చ. ఉరమున నున్నకుంకుమ మదుజ్జ్వలరోషకషాయవీక్షణ
స్ఫురదరుణాంశుపుంజ మని బొంకితి కన్గవకెంపుభాగ్యబం
ధురసహజారుణత్వ మని నూల్కొన నాడితి వెట్లు దాఁచె దీ
పరిమళవాసనాలహరిపర్వెడుమేన నృసింహభూవరా. ||13||

శఠుఁడు —

చ. కనుఁగవఁ బాఱఁజూచెదవు గాని మనంబునఁ జూడ వుక్తులం
దనిపెదు గాని భారమునఁ దన్ప వొకప్పుడు నీ ప్రవీణత
ల్పనుపడ వింక నీసటలు బచ్చెనచేతలు చాలఁ జాలునన్
జెనకకు కీర్తికాంతయె నృసింహప్రియాంగన నీ కెఱుంగుదున్. ||14||

క. ప్రకటీకృతు లగునీనా, యకులకు విటపీఠమర్దు లనఁ జేటవిదూ
షకులనఁ గలరు ప్రియాకే, లికలాసంఘటనపటిమ లీలాచార్యుల్. ||15||

చ. వసుమతి నేకవిద్య గలవాఁడు విటుం డనఁ బొల్చు నాయకో
ల్లసనముకన్నఁ గొంత గుణలక్షణహీనుఁడు పీఠమర్దకుం
డసదృశబాలికాసుఘటనాదిరహస్యవిదుండు చేటకుం
డెసఁగ నజస్రహాస్యరసహేతువువాఁడు విదూషికుం డిలన్. ||16||

క. ఈమతమున స్వీయాన్యా, సామన్య లనంగఁ గలరు సతు లందుఁ ద్రపా
సామగ్రీశీలార్జన, కోమలకమనీయస్వీయగుణములఁ జెలఁగున్. ॥17॥

క. అన్య యనఁగ నన్యోఢయుఁ, గన్యయు సామాన్య యనఁగ గణికామణి యీ
మాన్యల కుదాహరణము ల, నన్యాదృశవిశదఫణితి నాపాదింతున్. ॥18॥

స్వీయ —

చ. అమృతము వంటి సద్గుణము నంచితచంద్రకలావిలాసభా
వము శివగోత్రభూతియు నవారణఁ దాల్చి యశఃపురంధ్రి దా
గమలవనీహితాన్వయశిఖామణి యైననృసింహమేదినీ
రమణుల కేకపత్ని యన రంజిలులోకములెల్ల మెచ్చఁగన్. ॥19॥

అన్యోఢ —

సీ. పారసీకక్ష్మాపతులచొ ప్పడఁగించి, నేర్పు మీఱఁగ మోహనిద్ర పుచ్చి
యవనసేనాధినాయకులదోస్తంభసం, భరితప్రతాపదీపంబు లడఁటి
యభిభూతఖానమల్కావిస్ఫృతాయశో, ధ్వాంతసంతతి కాత్మ సంతసిల్లి
సమదముష్కతురుష్కప్రాప్తసీమల, నడుగు మోపఁగ నీక యరుగుదెంచి
తే. ప్రాజ్యసామ్రాజ్య యగువారిరాజ్యలక్ష్మి, కదససంకేతమున జారకాంత యగుచు
నంచితస్ఫూర్తి నిన్ను వరించె నౌర, వైరిగజసింహ యోబయనారసింహ. ॥20॥

కన్య —

శా. ఆజానేయము నెక్కి యోబయనృసింహస్వామి వాహ్యాళి రా
నోజం గాంచనసౌధవీథికఁ దదీయోల్లాసముం జూచి మా
తేజోవిభ్రమధన్యకన్య మదనార్తిం జెంది ప్రాసాదపా
ళీజాగ్రన్మణిపుత్రికానియతిఁ దాల్చెం దద్గతస్వాంత యై. ॥21॥

సామాన్య —

క. ఏరీతి వారు చెందిన, నారీతిఁ దదీయరాగ మందెడి నౌరా
వారాంగన యది సాక్షా, త్కారపుఁబటికంపుబొమ్మ గాఁబోలుఁ జుమీ. ॥22॥

క. ఈమగువల కాద్యయు ము, గ్ధామధ్యాప్రౌఢ లనఁగఁ దగునవ్యవయో
వ్యామిశ్రితయోగ్యము లగు, నామములు తదీయలక్షణము లేర్పఱుతున్. ॥23॥

చ. నవనవకామయౌవనసనాథయు నల్పరతంబు గల్గు న
య్యువిదయె ముగ్ధ మధ్య సదృశోదితయౌవనకామ యై రతాం
తవివశ యౌ లతాంగి సతతప్రధితోల్బణకామయౌవనో
త్సవయు రతాదిమోహమును దాల్చుతలోదరి ప్రౌఢ దా నగున్. ॥24॥

ముగ్ధ —

శా. అలాపంబున కుతేతరం బొసఁగ దాయాసంబునం గాని తా
నాలోకింపదు పాటలాధరమరందాస్వాదసమ్మర్దముం
దాళం జాలదు కౌఁగిలియ్యదు తనూతాపంబు చల్లాఱఁగా
నే లజ్జావతి తద్రతంబు దయితాభీష్టంబు గాకుండునే. ॥25॥

మధ్య —

ఉ. మానితవైఖరి న్మణితమంత్రములం గబరీవినిర్గళ
త్సూనములం బ్రసూనశరశూరునిపూజ లొనర్చి తా రతి
న్మానిని యొప్పె నప్పు డసమానమనోంబుజవీథి నాతనిన్
ధ్యానము సేయుకైవడి రతాంతనితాంతనిమీలితాక్షి యై. ‖26‖

ప్రౌఢ —

మ. నటదుత్తుంగపయోధరంబు జితమందాక్షక్రియోదార మ
స్ఫుటవాగంకుర మక్షికోణనివసత్పుష్పేషుదర్పంబు సం
ఘటితాలింగనవామనీకృతకుచాగ్ర ప్రౌఢ రోమాంచ మై
విటుఁ జొక్కించెఁ బ్రఫుల్లపద్మనయనావీరాయితం బెంతయున్. ‖27‖

క. ధీర యధీరయు ధీరా, ధీరయు నగు నందు మధ్యధరాధిరా
ధీరాధీరాహ్వయముల, ధారుణిఁ బ్రౌఢయుఁ జెలంగుఁ దల్లక్షణముల్. ‖28‖

తే. తప్పు గలభర్తమ్రోల సోత్ప్రాసఫణితిఁ, గేరడము లాడుసతి మధ్యధీర సాశ్రు
పరుషవచన యధీర సబాష్పకుటిల, హారివచన ధీరాధీర యనఁగఁ జెలఁగు. ‖29‖

తే. కాంతుఁ డపరాధి యైన నాకారగుప్తిఁ, బరఁగి రతివేళ నలయించుఁ బ్రౌఢ ధీర
తాడనోగ్ర యధీర యుదగ్రకుటిల, ఫణితి యుభయాఖ్య వీరి నేర్పఱుతు వరుస. ‖30‖

మధ్యధీర —

ఉ. మోమున ఘర్మశీకరసమూహము గానఁగ నయ్యె నిప్పు డా
రామవిహారకేలిని ధరంపడినాఁడవొ నన్నుఁ బాసి యీ
రేమదనాస్త్రఘాతముల వేఁగితొ నీయుర మెల్లఁ దద్వ్రణ
స్తోమము సోఁకి యున్నయది చొప్పడఁ గొంత యెఱుంగఁ జెప్పుమా. ‖31‖

మధ్యాధీర —

శా. చాలుం జాలుఁ బిసాళిసేఁతలు పబాబ్జాతంబుపై మాటికిన్
వ్రాలం బోకు భవత్ప్రియానఖవిమిశ్రం బైననీవక్ష మీ
నీలస్థాపితకుట్టిమం బొరసిన న్వేధించు లే లెమ్ము నీ
బాలాసంగమసౌఖ్యవైభవము సూప న్వచ్చితే యిచ్చటన్. ‖32‖

మధ్యధీరాధీర —

చ. పలుక వటంచు నెమిటికి బాములఁ బెట్టెదు కాంత నీపయిం
దెలియఁగఁ దప్పు లేమికిని నిన్ననఁజాలక యూరకుండినం
బలుమఱు సాపరాధుగతిఁ బల్కెద వెన్నఁడు దప్పు నీయెడం
గలుగునె యంచు నించెఁ దెలిగన్నుల నీరు లతాంగి యంతటన్. ‖33‖

ప్రౌఢధీర —

చ. హితమతి ధూర్తభర్త కెదురేగెడునేర్పున నేకపీఠసం
గతి హరియించి పల్కుటయుఁ గ్రక్కున నెచ్చెలి కూడిగంబులం
జతురత నేర్పుచందమున జాఱఁగఁ ద్రోచి యతిప్రగల్భ యౌ
సతి యుపచారగౌరవము సల్పెడునట్లు వహించుఁ గోపమున్. ‖34‖

ప్రౌఢాధీర —

చ. వరునిఁ గృతాపరాధుని సవారణవారణయాన యీసునం
గెరలి భుజాగుణంబున బిగించి వతంసితసారసంబునం
గరము దమింపఁగాఁ దొడఁగెఁ గాంతుని సాంత్వనశీతలోక్తు లాం
తరనిజకోపతప్తఘృతధారకకారణవారిధారగాన్. ||35||

ప్రౌఢధీరాధీర—

చ. బొమముడిపాటు జత కెనయుఁ బూని పురంధ్రులు సాపరాధు లౌ
రమణులు వేడుకొన్న ననురాగము దాల్పుదు రట్లు గాదు మ
త్ప్రియ మపరాధలేశమును దాల్పనినీ విపు డెంత మ్రొక్కినం
దెమలదు శాంతిఁ బొందకు మదీయమనం బిఁకఁ జాలుఁ బ్రార్థనల్. ||36||

క. ధారుణిమధ్యయుఁ బ్రౌఢయుఁ, ధీరాధీరాదిభేదదీపిత లై వే
ర్వేరను జ్యేష్ఠ కనిష్ఠయు, నై రంజిలి ద్వాదశాఖ్య లగుదురు వరుసన్. ||37||

క. కావున స్వీయ త్రయోదశ, భావంబు వహించు నన్య పరఁగు ద్వివిధ యై
యావారాంగన యేకవి, ధావహ య ట్లెన్నఁగాఁ బదాఱ్వురు సుదతుల్. ||38||

తే. మఱియు శృంగారశంభుసంభావితాష్ట, తనువు లన నీమృగాక్షులు వినుతిఁ గాంతు
రష్టవిధభేదముల వీరియాహ్వయములు, లక్షణము లేర్పరించెద లలితఫణితి. ||39||

సీ. నరుఁడు గైవస మైనవనిత స్వాధీనభ, ర్తృక ప్రియాగమవేళ గృహముఁ దనువు
సవరించునింతి వాసకసజ్జ పతిరాక, తడవుండ నుత్కంఠఁ దాల్చునింతి
విరహోత్క సంకేత మరసి నాథుఁడు లేమి, వెస నార్త యౌకాంత విప్రలబ్ధ
విభుఁ డన్యసతిఁ జెంది వేకువరాఁ గుంది, నబల ఖండిత యల్క నధిపుఁ దెగడి
తే. యనుశయముఁ జెందుసతి కలహాంతరిత ని, జేశుఁడు విదేశగతుఁ డైనఁ గృశతఁ దాల్చు
నతివ ప్రోషితపతిక కాంతాభిసరణ, శీల యభిసారికాఖ్య యై చెలువు మెఱయు. ||40||

క. ఈరీతిఁ జెలఁగు నతిశృం, గారకలాకలితనాయికామణులకు వే
ర్వేర నుదాహరణంబులు, భూరిమధురసవచనరచనముల నేర్పఱుతున్. ||41||

స్వాధీనపతిక —

ఉ. శ్రీనిధి యోబభూవరున్నృసింహుడు కైవస మై చెలంగఁగా
భూనుతవైభవస్ఫురణఁ బొల్చుయశోజలజాక్షి నిత్యస
న్మానితశీల యై ధవుని మన్నన నౌదల యెక్కినట్టివై
మానికవాహిని న్నగు నమందనిజాతిశయంబు పేర్మికిన్. ||42||

వాసకసజ్జిక —

చ. యవనచమూసమూహముల నాజి జయించి యుదగ్రదిగ్జయో
త్సవవిధివాభిరాముఁ డయి సారెకు నోబయనారసింహభూ
ధవుఁ డరుదెంచులగ్నమునఁ దత్పురలక్ష్మి విభూషితోల్లస
ద్భవనవిశేష యై మృగమదద్రవవాసనఁ దాల్చునిచ్చలున్. ||43||

విరహోత్కంఠిత —

ఉ. నెచ్చెలు లీనృసింహధరణీవరుఁ దెచ్చెద మంచుఁ బోయి రా
రిచ్చట నీవునుం గరుణ యించుక లే కలరంప గుంపులన్
గ్రుచ్చెద వేల మత్ప్రియునిఁ గూర్పుము మన్మథ నీకుఁ దద్విభుం
దెచ్చుటకై యొసంగెద మదీయకటాక్షముల న్జయాస్త్రముల్. ||44||

విప్రలబ్ధ —

చ. ఎనయఁగ నీనివాసమున కే నరుదెంచెద నంచు నాపయిం
గనుఁగొన నిక్కపుంబ్రియము గల్గినవాఁడును బోలెఁ బల్కి యీ
మనికికి రాక తక్కినను మానెడుఁ గాక మదీయదృష్టికిం
బనుపడి మ్రోల నున్నగతి మాయలు సేయఁగ నేల భర్తకున్. ॥45॥

ఖండిత —

చ. నృపులకు నెల్లవారల భరించుట యోగ్యము గాన నేఁటిరే
యపరిమితోత్సవంబునఁ బ్రియాసదనంబుల కేగి యేగి యా
నెపమున మద్గృహంబునకు నీ వరుదేరఁ బ్రభాత మయ్యెఁ గా
కిపుడు నృసింహ నీపయి నొకించుక వంచనలే దెఱుంగుదున్. ॥46॥

కలహాంతరిత —

ఉ. అనఁగ రానికోపమున నప్పుడు కాంతుని ధిక్కరించుచో
మానదురాగ్రహగ్రహము మానుపలే కపు డెందుఁ బోయెనో
యీననవింటిదంట యపు డేఁపఁ దొడంగె భవిష్యదర్థము
ల్గానని నామనంబునకుఁ గావలె నిట్టివిషాదవేదనల్. ॥47॥

ప్రోషితభర్తృక —

చ. చిరయశ యోబభూవరు నృసింహ భవద్రిపుభామ కాననాం
తరమున కేగి యందు నిజనాథునిఁ గానక మన్మథార్త యై
వరుని సరోజపత్రమున వ్రాయునెడం గరము ల్సెమర్పఁగా
నరయ నిజాంగకంబె పగ యయ్యె నటంచుఁ దలంచు దైవమున్. ॥48॥

అభిసారిక —

ఉ. నాతిమదిం బ్రియాభిసరణం బొనరింపఁ దలంచె దీవు చం
ద్రాతపసాంద్రదీధితు లజాండకటాహమునిండఁ బర్వఁగా
నీతలఁ బెట్లు గూడు రమణీవలె నే నొకనన్నెఁగాఁగ ము
క్తాతతులుం బ్రసూనములు దాల్పు మలంగుము గంధసారమున్. ॥49॥

క. ఈయెనిమిదిభేదంబులఁ, బ్రేయసులు పదాఱ్వురుం బ్రభిన్నాత్మిక లై
యాయతగతి నిల నూటిరు, వైయెనిమిది భేదములును మదిలుదు రెలమిన్. ॥50॥

క. ఇల నీసంఖ్యలఁ దగుసతు, లల యుత్తమమధ్యమాధమాభిఖ్యలఁ జె
న్నలరఁగ మున్నూటెనుబది, నలువురు నాయిక లటండ్రు నవరసరసికుల్. ॥51॥

కావ్యస్వరూపము

తే. ఇంకఁ గావ్యస్వరూపంబు లేర్పరింతు, విగతదోషంబులును గుణాన్వితము లధిక
లసదలంకారభావోపలక్షితములు, నైన శబ్దార్థము కావ్య మనఁ జెలంగు. ॥52॥

క. తను వగుశబ్దార్థంబులు, ధ్వనిజీవి మలర క్రియావితానము సొమ్ముల్
తనరుగుణంబులు గుణములు, ఘనవృత్తులు వృత్తు లౌర కావ్యేందిరకున్! ॥53॥

తే. అందు వాచకలక్షకవ్యంజనంబు, లనఁగ శబ్దప్రపంచంబు వినుతి కెక్కుఁ
ద్రివిధ మై యర్థజాతంబు తేజరిల్లు, నవని వాచ్యంబు లక్ష్యంబు వ్యంగ్య మనఁగ. ॥54॥

తే. శబ్దవృత్తులు నభిదలక్షణ యనంగ, వ్యంజన యనంగఁ బెను పొందు నందు నభిధ
సతతసంకేతార్థగోచరసుశబ్ద, ధామ మై యోగరూఢిభేదములఁ జెలఁగు. ॥55॥

యోగమూలాభిధ —

చ. అలఘుబలాభిరాముఁ డగునౌబళరాజనృసింహ మేదినీ
తలబలవైరిదానజలధారల నిచ్చలుఁ దేలి తేలి త
ద్గళితవిరోధిశోణితనదమ్ముల నిమ్ములఁ గూడి కూడి యా
జలధులు వాహినీశు లనఁ జాలఁ జెలంగుఁ బయోనిధానముల్. ॥56॥

రూఢిమూలాభిధ —

క. కులమణియై బలవద్రిపు, కులగిరికులిశంబు నై యకుంఠితధర్మా
కలనకలాలాలసుఁ డయి, వెలయు న్నరసింహవిభుఁడు విశ్వోన్నతుఁడై. ॥57॥

తే. ఇంక లక్షణ వివరింతు నిందు గౌణ, వృత్తియు నభిన్న మై పొల్చు నె ట్లటన్న
క్షోణిసురుఁ డగ్ని యనునెడ శుచిగుణంబు, వాచ్యవిధనాభిభావియై వఱలుకతన. ॥58॥

క. బంధుర యగులక్షణసం, బంధానుపపత్తి మూలభావన నది సం
బంధనిబంధన సామ్యని, బంధన యని గెండుగతులఁ బరఁగుచు నుండున్. ॥59॥

తే. అందు జహదభిధేయయు నజహదర్థ, యనఁగ సంబంధలక్షణ యలరు సామ్య
గుణనిబంధన తాను ద్వైగుణ్య మందు, జగతి సారోపసాధ్యనసాయ యనఁగ. ॥60॥

సీ. అలగంగలో ఘోష మగునెడ గంగాప, దంబు సంబంధి యౌతటము దెలుప
సంబంధలక్షణజహదర్థ యగు నందు, నుంచె మ్రోసె నటన్న మంచగతులు
దోఁచుఁ గోదండపఙ్క్తులు వచ్చె నని విండ్ల, నమరు యోధులు దోప నజహదర్థ
యవనిపాలుఁడు సింహ మనువేళ నదృశతా, గుణసిద్ధిసామ్యలక్షణ చెలంగు
తే. నందు నుపమాన ముపమేయ మప్రభిన్న, మైన సారోప యుపమాన మగదితోప
మేయ మై యున్నసాధ్యవసాయ యిట్టి, లక్షణల కన్నిటి కొనర్తు లక్ష్యములను. ॥61॥

జహల్లక్షణ —

చ. అగణితశౌర్యధైర్యవిభవాన్విత యోబయనారసింహ నీ
గగనచరామరాగశిబికర్ణజయోన్నతదానలక్ష్మికిన్
జగములు సంతసిల్లె నతిసాంద్రభవజ్జయభేరిభాంకృతి
ద్విగుణితసైన్యఘోషముల వే వడఁకె న్రిపుపట్టణావళుల్. ॥62॥

అజహల్లక్షణ —

క. అసమరణరంగమున నీ, యసినటి నటియింపఁ గరుల హరుల న్నిరులన్
వెస నొసఁగు నౌర యెంతటి, రసికుఁడు నీవైరి యోబరాజనృసింహా. ॥63॥

సారోపలక్షణ —

మ. అమరద్వీపవతీఝరాంతరములం దారూఢి నీలాంబుపూ
రము సూర్యాత్మజఁగాఁ దలంపుదురసారప్రౌఢిమైఁ గొంద ఱు
ద్యమతేజోధికనారసింహ భవదుద్యత్కీర్తినిర్ధూతసం
భ్రమ యౌగంగయ కీర్తి దాల్చె నని నే భావింతుఁ జిత్తంబునన్. ॥64॥

సాధ్యవసాయలక్షణ —

క. నిరతబుధప్రహ్లాదా, దరకరుఁడు హిరణ్యకశిపు దానోన్నతుఁ డై
ధరఁ బోచిరాజవంశ, స్థిరరత్నస్తంభమున నృసింహుఁడు పుట్టెన్. ||65||

క. సంగతము లగు పదార్థము, లం గలవాక్యార్థ మున కలంకారం బై
రం గగు నర్థాంతక మర, యం గావ్యములందు వ్యంజనాఖ్య చెలంగున్. ||66||

క. ప్రకృతోపపన్న కభిధకుఁ, బ్రకృతానుపపత్తిగోచరకు లక్షణకున్
బ్రకటితవిభేద్యవ్యంజన, ప్రకృతాప్రకృతోపపత్తిఁ బరఁగెడుకతనన్. ||67||

ఆ. జగతి నదియు శబ్దశక్తిమూలంబును, నర్థశక్తిమూల మరయ నుభయ
శక్తిమూల మనఁగ సన్నుతిఁ గాంచుఁ ద, దీయలక్ష్యములను దేటపఱుతు. ||68||

శబ్దశక్తిమూలవ్యంజన —

క. ఘనత నృసింహునికరమునఁ, దనరెడునసి నిజసమగ్రధారాగ్రనిమ
జ్జనతత్పరు లగునరులకు, ననిమిషభావం బొనర్చు ననవరతంబున్. ||69||

అర్థశక్తిమూలవ్యంజన —

చ. అలఘుపరాక్రమక్రమసమగ్రభుజాగ్ర నృసింహభూప నీ
విలసదనూనదానగుణవిశ్రమ మంతయు నాలకించి తా
వెలవెల బాఱె మేఘ మరవిందవిరోధియుఁ గందువాఱె నా
కులపడెఁ గల్పశాఖి తృణకోటి గ్రసించె నమర్త్యధేనువున్. ||70||

ఉభయశక్తిమూలవ్యంజన —

క. అరిదరకరుఁ డై సుమనో, వరభరణధురీణుఁ డై యవారికలక్ష్మీ
స్థిరవాసభాసురుండై, నరసింహుఁడు వొల్చుఁ ద్రిభువనస్తుతమహిమన్. ||71||

తే. మరియు రచనాశ్రయంబు లై మధురరసని, వేశయోగ్యతవృత్తులు కైశికియును
నారభటియును సాత్వతి భారతియును, నాగఁ బొగడొందుఁ దల్లక్షణము లొనర్తు. ||72||

మ. చెలంగుఁ గైశికి కోమలార్థరచనాశ్రీమద్ధతార్థక్రమా
చలితాడంబరమూర్తి యారభటి యాషత్ప్రౌఢసందర్భని
శ్చల యోభారతి పొల్చు సాత్వతియు నీషత్కోమలార్థక్రమం
బుల నావృత్తులకు న్యథోచితరసస్ఫూర్తు ల్నిరూపించెదన్, ||73||

తే. కైశికి చెలంగు శృంగారకరుణలందు, నారభటి రౌద్రభీభత్సహారిణి యగు
నలరు భారతి హాస్యశాంతాద్భుతముల, నమరు సాత్వతి వీరభయానకముల. ||74||

కైశికి —

ఉ. తిన్ననిమేను గన్నుఁగవ తేటలు దేనియ లొల్కుమాటలున్
సన్నపుఁగౌను గుందనపుఁజాయలు దేఱుమెఱుంగుఁజెక్కులుం
గ్రొన్నెలవంటి నెన్నుదురు గుబ్బచనుంగవ తళ్కుఁజూపులున్
జె న్నెసలారఁ గన్య నరసింహునిఁ జూచె విలాసధన్య యై. ||75||

ఆరభటి —

మహాస్రగ్ధర. ప్రతిపక్షక్ష్మాపనక్షఃఫలకవిదళనప్రౌఢగాఢప్రతాప
ప్రతిభాసంరంభగుంభప్రబలసుబలశుంభన్నృసింహోగ్రరంహో

యుత మై కల్పాంతదృప్యద్ద్యుమణిధగధగప్రోద్యతజ్వాలజాల
ప్రతికూలప్రక్రమం బై పరఁగు నరసభూపాలదోఃఖడ్గ మాజిన్. ॥76॥

భారతి —

సీ. నీ కీర్తి కెన యని నెగడినసురదంతి, శిరము మధ్యే భిన్నతరము గాదె
నీకీర్తితోఁ బ్రతి నెరసినయిందుమం, డలము పదాఋఖండములు గాదె
నీకీర్తి నొరసినకాకోదరస్వామి, తల సహస్రచ్ఛిదాకులము గాదె
నీకీర్తిఁ బోలఁ బూనినధవళాంభోజ, తతి శతథా దళితంబు గాదె
తే. యహహ నీకీర్తి కవనిలో నమరకరియు, గిరియు నిందుండు గిందుండు నురగపతియు
గిరియుఁ దెలిదామరలచాలు గీలు నెనయె, యౌబళేంద్రునినారసింహక్షితీంద్ర. ॥77॥

సాత్వతి —

చ. ఉభయరగండ తావకరణోగ్రజయానకము ల్ఘుభుల్ఘుభు
ళ్ఘుభు లని మ్రోయఁగా భవదకుంఠితవీరభటు ల్ప్రుభుత్ప్రుభు
ల్ప్రుభు లని శత్రుభూపతులపైఁ జొరఁ బాఱ నెడ న్విభుల్విభు
ల్విభు అని సంభ్రమింపుదురు వేడ్కన్ నఖర్వసుపర్వభామినుల్. ॥78॥

తే. ఇంక రీతులు వివరింతు వృత్తు లట్ల, సముచితార్థపదన్యాససౌష్ఠవములు
గాక సందర్భమాత్రసంగతము లైన, కతనరీతులు వృత్తి భిన్న తఁ జెలంగు. ॥79॥

తే. పరఁగురీతులు కోమలప్రౌఢపదవి, ధానవాసన నందు వైదర్భి యనఁగ
గౌడి పాంచాలి యనఁ బొల్చుఁ గ్రమముతోడ, దీనికిని లక్షణంబులు విస్తరింతు. ॥80॥

తే. అతిమృదులబంధయుతయనాయత సమాస, దనరు వైదర్భి రూక్షబంధయును ఖరస
మాసయగు గౌడియు భయాత్మమహిమ గల్గి, యలరు బాంచాలి వీనిలక్ష్యము లొనర్తు. ॥81॥

వైదర్భి —

శా ఆలావణ్య మగణ్య మాగుణగణం బవ్యాజ మాతేజ ము
ద్వేలం బాసినయం బమేయతర మావీర్యం బనిర్వాచ్య మా
యాలాపం బతిసత్య మావితరణం బాశాంతవిశ్రాంత మా
శీలం బార్జవమూల మెన్నఁ దరమే శ్రీ నరసింహేంద్రునిన్ , ॥82॥
గౌడి —

శా. అంభేరాశిగభీర యోబయనృసింహా నీ రణోదస్తదో
స్స్తంభోత్తంభితజృంభితాసిలతికాసంరంభసంభావనా
దంభానర్గళదుర్గదుర్గమమదోద్యద్దుష్టధృష్టారిగా
ట్పుంభచ్చుంభనిశుంభసంభ్రమహరస్ఫూర్తి న్విజృంభించురా. ॥83॥

పాంచాలి —

శా. ఆరూఢిం దప మాచరించెదవు చంద్రా యల్లమందాకినీ
తీరక్షోణితటిన్మహానటజటాదీరాటవీవాటిలోఁ
బ్రారబ్ధం బగుమేనియంకము హరింప న్వేఁడి యిం తేల నీ
కారాధింపఁగ రాదె యోబయునృసింహాధ్యక్షుసత్కీర్తులన్. ॥84॥

ఉ. పాక ముదీరితార్థపరిపాక మనం దగు నందు గోస్తనీ
పాకము నారికేళఫలపాక మనన్ ద్వివిధంబు గోస్తనీ
పాకము సంవృతార్థపరిపాకనివేద్యము నారికేళపా
కాకలనంబు గూడి నిబిడార్థవిచార్యము వీనిలక్ష్యముల్. ॥85॥

ద్రాక్షాపాకము —

క. వాలిక లై నెలిదమ్ముల, పోలిక లై చందమామ పులుఁగులకును దా
మేలిక లైననిరీక్షణ, మాలికల నృసింహుఁ జూచె మదవతి వేడ్కన్. ॥86॥

నారికేళపాకము —

మ. వరభూషాదులపై మనం బిడక దృగ్వ్యాపార మెంతేఁ బరా
పరసందర్శననాతిభిన్న మయి చూపట్టంగఁ గార్యాంతర
స్మరణం బేమియు లేక నిశ్చలత నీ సాంగత్యముం గోరి మా
హరిణీలోచన యాత్మయందు నరసింహా నిన్నె భావించెరా. ॥87॥

క. కదిసి పదంబులు ముందఱ, పదములతోఁ బరమమైత్రి బరఁగి పరపదా
స్పద మన కుండినఁ గృతులం, దదిశ య్యతదీయలక్ష్య మాపాదింతున్. ॥88॥

క. రతిపతివో చెలువున భా, రతిపతివో నుతగుణాభిరామత రామ
క్షితిపతివో ధర నోబ, క్షితిపతినరసింహ శౌర్యజితనరసింహా. ॥89॥

కావ్యవిశేషములు.

తే. ఇట్లు కావ్యస్వరూపంబు నేర్పరించి, యింకఁ గావ్యవిశేషము ల్పొంకపఱుతు
నటనపటుధూర్జటిజటాగ్రచటులసింధు, ఘుమఘుమారంభగంభీరగుంభనముల. ॥90॥

తే. వ్యంగ్యము ప్రధాన మైనను నప్రధాన, మైన నస్ఫుట మైనఁ గావ్యము త్రిసంఖ్య
నమరు నుత్తమమధ్యమాధమతధ్వనిగు, ణీకృతవ్యంగ్యమును జిత్రమై కడంగి. ॥91॥

ధ్వని —

సీ. తల యెత్తుకొనఁ గల్గెఁ గులమువారలలోనఁ, బదినూఱుశిరములపాఁప ఱేని
కనుపమచ్ఛాయావిహార మందఁగ గల్గెఁ, జిమ్మచీఁకటి మ్రింగునెమ్మొకాని
కమృతాబ్ధిలో నిద్ర యవధరింపఁగఁ గల్గె, వెలిదమ్మిపొక్కిటివేల్పుసామి
కలమహాసటజటావలభి నుండఁగఁ గల్గె, నెలకొన్న చల్లనివెలుఁగువాని
తే. కవుర భువనాతిశాయివైభవవిభూతిఁ, బూని జగదేకజేగీయమానుఁ డైన
యోబభూపాలునరసింహుఁ డుర్వియందు, నవతరించి శుభస్ఫూర్తి నతిశయిల్ల. ॥92॥

తే. ఇందుఁ దలయెత్తుకొనఁ గల్గె దందశూక, పతికి నన నారసింహభూపాలుఁ డుర్వి
తాల్చె నను వ్యంగ్య మాదియౌ ధ్వనులు దోఁపఁ, దనరు నుత్తమకావ్యమై ధ్వని యనంగ. ॥93॥

గుణీకృతవ్యంగ్యము —

క. కొలు వాస యొసఁగి సురగవి, వెకిలఁబడుఁ గల్పతరువు వేఁడిన మఱి యా
కులపడి పండ్లిగిలించును, నలువుగ నినఁ బోలఁగలవె నరసింహనృపా. ॥94॥

క. నిను బోలఁగలదె సురతరు, వనునెల లే దనెడివ్యంగ్య మరయఁగ వాచ్యం
బు నతిక్రమించి మించమిఁ, దనరు న్ధర నిది గుణీకృతవ్యంగ్యం బై. ॥95॥

క. చిత్రము శబ్దార్థోభయ, చిత్రము లనఁ ద్రివిధగతులఁ జెలగునదియు సం
సూత్రిత మగు ముందఱ నా, చిత్రాలంకారతతులు చెప్పెడిచోటన్. ॥96॥

క. ద్వివిధం బగుధ్వని కృతులం, దవిరళగతి లక్షణాభిధాయోజిత మై
యవివక్షితవాచ్యంబును, వివక్షితాన్యపరవాచ్యవృత్తియు ననఁగన్. ॥97॥

క. చను నత్యంతతిరస్కృత, మన నర్థాంతరసమేత మన ద్వివిధతఁ గై
కొనియ వివక్షితవాచ్యం, బినుమడి యగు వాక్యపదము లెనసిన నదియున్. ||98||

చ. ననువుగ దీనిలక్షణ మొనర్తు ధృతిం దిరుఁ డన్న ధృష్టుఁ డ
న్ధ్వని యభిభూతవాచ్యముగఁ దత్పృథునుంబు చెలంగు యానను
ల్మనమునఁ గ్రొవ్వుమానుఁ డనఁ దద్యవనాళిని ద్రుంచు నీతఁ డ
న్ధ్వని యితరార్థసంక్రమితవాచ్యము గాఁగ ద్వితీయ మిం పగున్. ||99||

తే. అరయ మఱియు విపక్షితాన్యపరవాచ్య, మనని లక్ష్యక్రమవ్యంగ్య మన నలక్షి
తక్రమవ్యంగ్య మన ద్వివిధంబు వీని, లక్షణము లేర్పరిం చెద లలితఫణితి. ||100||

తే. ఇతఁడు నరసింహుఁ డనునెడ నిదియ వ్యంజ, కం బగుచు ధృష్టుఁ డనెడువ్యంగ్యమును వరుసఁ
దెలుప లక్ష్యక్రమవ్యంగ్య మిల నలక్షి, తక్రమవ్యంగ్య మిట్ల వేద్యక్రమంబు. ||101||

తే. అందు లక్ష్యక్రమవ్యంగ్య మమరు శబ్ద, శక్తిమూలం బనఁగ నర్థశక్తిమూల
మన నుభయశక్తిమూలంబు ననఁ ద్రిసంఖ్య, దాల్చు వేర్వేఱ వీనిభేదము లొనర్తు. ||102||

క. తనరారు వస్తురూపం, బనఁగ నలంకారరూప మనఁగ ద్వివిధ మై
ఘనవాక్యపదగతత్వం, బున నా ల్గగు శబ్దశక్తిమూలము ధరణిన్. ||103||

సీ. సమధికం బగునర్థశక్తిమూలము స్వతః, ప్రతిపన్నమును గవిప్రౌఢవచన
సిద్ధంబు సుకవినిబద్ధోక్తి సిద్ధంబు, ననఁ ద్రిరూపం బగు నవియు వస్తు
కలితవస్తుధ్వని యలవస్తుభవదలం, కృతిమయధ్వని యలంకృతినిరూఢ
వస్తుధ్వని యలంకృతిస్తుతాలంకృతి, ధ్వని యన నాల్గుభేదములు వరుస
తే. నొక్కొకటి దాల్ప రతిసంఖ్య నొనరునవియుఁ, దనరు ముప్పదియాఱై పదప్రబంధ
వాక్యగతభేదముల నిట్లు వఱలు నుభయ, శక్తిమూలంబు నేక మై జగతియందు. ||104||

క. నలువదియొకరూపంబులఁ, బొలు పగు నీరీతి భేదముల కాస్పద మై
యలసంలక్ష్యక్రమమున, నలరెడువ్యంగ్యం బశేష మాపాదింతున్. ||105||

క. అసమవిభావాదులచే, రసధ్వని జనించువేళఁ గ్రమ మొదవమిఁ బెం
పొసఁగు నలక్ష్యక్రమ మై, యెసఁగినవ్యంగ్యంబు దీని కిల భేదంబుల్. ||106||

క. పదవాక్యవర్ణరచనా, పదైకదేశములఁ గృతులఁ బరఁగుచు నౌరా
యిది గూడ నలువదే డగుఁ, బదిలముగ వివక్షితాన్యపరవాచ్య మిలన్. ||107||

క. మును పవివక్షతవాచ్యం, బునఁ గలిగిన నాల్గుభేదములు నివి గూడం
దనరుఁ గృతి జీవశుద్ధ, ధ్వని యేకశతార్థభేదవంతం బగుచున్. ||108||

క. ప్రకృతంబు లైనయాధ్వను, లొకటొకటిం గూడ నేఁబదొకభేదములం
బ్రకటిత మగుఁ బ్రాగ్భేదం, బకట ద్వితీయంబు నేఁబ దగు నీరీతిన్. ||109||

క. కృతి నన్నియు నేకైకో, న్నతసముచితసంఖ్య గైకొనఁగ మిశ్రంబుల్
క్షితి షడ్వింశత్యుత్తర, శతత్రయాన్వితసహస్రసంఖ్యఁ జెలంగున్. ||110||

తే. త్రివిధ మగుసంకరమున సంసృష్టిచేత, నొకటొకటి నాలుగై యివి యొప్పు మీఱు
నవనిఁ జతురుత్తరశతత్రయాభిరామ, పంచదశశతభేదప్రపంచగరిమ. ||111||

క. ఎన్నిక వీనిని లక్ష్యము, లన్నిటికి నొనర్పఁజాల యగు ననుభీతిన్
గొన్నిటి కొనర్తు వినుఁడు ప్ర, సన్నలసన్నవనవచోవిచారధురీణుల్. ||112||

అత్యంతతిరస్కృతావివక్షితవాచ్యధ్వని —

క. ఖరఖురకుట్టనఘట్టిత, ధరణిరజస్స్థగితసదృశతామదవిచల
త్ఖరకరతురగోత్కర మై, కర మమరు నృసింహధాటికాహయ మనినన్. ||113||

క. ఖరఖురకుట్టనఘట్టిత, ధరణిరజస్స్థగితసదృశతామదవిచల
త్ఖరకరతురగం బనునెడఁ, దిరస్కృతస్వార్థ మగు నది బహువ్రీహిన్. ||114||

అర్థాంతరసంక్రమితావివక్షితవాచ్యధ్వని —

ఉ. ఇంద్రసుతుం జయించి నరసేంద్రుఁ డొకమ్మున మత్స్యయంత్రమున్
సాంద్రనిరూఢి నేసె నని సంతతము న్విని తత్తఱించి మ
త్స్యేంద్రుఁడు యోగముద్ర ధరియించి చరింపఁ దొడంగె నౌర ని
స్తంద్రజవంబున న్విపినశైలగుహాగహనాంతరంబులన్. ॥115॥

తే. నరసభూభర్త మత్స్యయంత్రంబు నేయ, నలుకు మత్స్యేంద్రుఁ డనునెడ నాత్మ మత్స్య
శబ్దసామ్యంబుచేఁ గల్గుదొలకఁ దనరు, వ్యంగ్య మర్థాంతరసమేతవాచ్య మగుచు. ॥116॥

శబ్దశక్తిమూలాలంకారధ్వని —

క. ఈకోమలి పద్మిని యఁట, యేకాలముఁ బ్రోచు నినుఁడ వీ వఁట సతదా
నీకరసంస్పర్శసహన, గాక చెలంగునె నృసింహఘనబలసింహా. ॥117॥

తే. ఇందుఁ బ్రకృతంబు లగువధూనృపతవాచ, కంబు లల పద్మినీనశబ్దంబు లెలమిఁ
గమలినీభాస్కరులఁ దెల్పఁగలుగు నుపమ, వ్యంగ్యముగ నీయలంకృతిధ్వని చెలంగు. ॥118॥

శబ్దశక్తిమూలవస్తుకృతవస్తుధ్వని —

క. ఆపన్నులార చెప్పెద, మీపాలిటికిని హితంబు మెఱయు నృసింహ
శ్రీపాదకమలసేవా, వ్యాపారము మఱవ కుండుఁ డాత్మలలోనన్. ॥119॥

తే. ఇచ్చట నృసింహపదసేవ నెనయుఁ డనెడు, శబ్దశక్తిని ప్రకృతుఁ డౌజనవరేంద్రుఁ
గొలువుఁ డతఁ డాపదలు మాన్పుఁ గొలుచువారి, కనెడువస్తువు వ్యంగ్య మై యతిశయిల్లు. ॥120॥
స్వతస్సిద్ధార్థశక్తిమూలవస్తుకృతవస్తుధ్వని —

ఉ. చల్లనివాఁడు మానెలవు చందురుమామ కడంగి వేఁడుముల్
చల్లనివాఁడు మాయచటిచందనశైలసమీరుఁ డంచుఁ ద
ద్భిల్లవధూమతల్లికల, బేర్కొని పల్కు నృసింహమేదినీ
వల్లభ నీవిరోధి నృపవల్లభ దుర్లభశైలవాసి యై. ॥121॥

ఉ. చల్లనివాఁడు మానెలవు చందురుమామ యటన్నఁ దద్విష
ద్వల్లభమౌగ్ధ్యవైభవము వ్యంగ్యము తద్ధ్వనిచేత నాయకా
యల్లకమగ్న యౌ ననుట వ్యంగ్యము తద్ధ్వనిచేత వ్యంగ్యమౌ
నెల్లవిరోధిరాజుల జయించె విభుం డనువస్తు వెంతయున్. ॥122॥

వస్తుకృతాలంకారధ్వని —

మ. సలిలచ్ఛాయఁ గుఱించి యంత్రకృతమత్స్యం బీనృసింహక్షమా
తలనాథాగ్రణి యేసె నంచు విని సద్వంశాధిపుం బట్టినన్
సలిలచ్ఛాయఁ గుణించి యేయు నని యంచద్భీతిమార్తాండునిన్
బలిమిం బట్టఁడు వేగ రాహు విధునిం బైకొన్నచందంబునన్. ॥123॥

తే. యంత్రమీనంబు దునుమాడినట్ల దునుము, ననియ కాఁబోలు రాహువర్కు ని గ్రహింపఁ
డనెడునుత్ప్రేక్ష వాచకం బెనయ లేమి, వ్యంగ్య మగు నిట్టివాక్యార్థవైభవమున. ॥124॥

అలంకారకృతవస్తుధ్వని —

ఉ. భూరిభుజాప్రతాపగుణభూషణ యోబయనారసింహ నీ
చారుయశోవధూమణికి సారసవైరిముఖంబు తారక

ల్సారసఖాంకురంబు లల శంకరశైలహిమాద్రు లాత్మ వ
క్షోరుహము ల్సితాబ్జములు సొ పగు లోచనపంకజాతముల్. ||125||

తే. తనరు సత్కీర్తికాంతకుఁ దారకాదు, లరయ నంగంబు లై వేడ్కఁ బరిణమింపఁ
గలుగుపరిణామమునఁ ద్రిలోకములు నిందు, నరసవిభుకీర్తి వ్యంగ్య మనం జెలంగు. ||126||

అలంకరకృతాలంకారధ్వని —

చ. అరిపురభంజనోజ్జ్వలబలాధిక శ్రీనరసింహరాజశే
ఖర భవదీయకీర్తిరుచి గంగ యనంగఁ జెలంగుఁ బొంగుచున్
హరిపదసంగసంకలిత యై భువనత్రయపూర్ణ యై నిరం
తరతరహంసజాంశుసముదాయసమన్విత యై వసుంధరన్. ||127||

తే. రాజశేఖర భవదీయరమ్యకీర్తి, యొనరు నల గంగవలె ననునుపమచేతఁ
బరఁగుచు నృసింహ నీవు శంకరునికరణి, ననుపమవ్యంగ్య మౌ నిందు నరసి చూడ. ||128||

కవిప్రౌఢోక్తిసిద్ధార్థశక్తిమూలవస్తుకృతవస్తుధ్వని —

సీ. ఒంటిగా మడికాసు గుంటిపైఁ గూర్చుండి, సంజకెంజాయపెన్జడలు దాల్చి
సొరిది నేకాలంబు సురనదీస్నాతుఁ డై, నిద్దంపుబూది మైనిండ నలఁది
యచ్చుగాఁ బులితోలుకచ్చడంబు ఘటించి, యొడలఁ బాములు వ్రాఁక నోర్చు గలిగి
హాలాహలానలాభీలధూమము గ్రోలి, యఱచేత హవ్యవాహనము బూని
తే. నీయశోలక్ష్మిఁ బోలు పూనికలఁ దపము, నేడు నొనరించుచున్నాఁడు నీలగళుఁడు
కానియెడ నేల యతని కీగతిఁ జెలంగ, నరసగుణహార యోబయనరసధీర. ||129||

క. నరసవిభుకీ ర్తిఁ బోలఁగ, హరుఁడు దపము సేయుచుండు ననువస్తువుచే
సరిగా దాతనికీర్తికి, హరుఁడును ననువస్తు వలరు వ్యంగ్యంబగుచున్. ||130||

కవిప్రౌఢోక్తిసిద్ధార్థశక్తిమూలవస్తుకృతాలంకారధ్వని —

క. మేలిమి నృసింహధరణీ, పాలు ప్రతాపాగ్ని దిశలఁ బ్రబలినఁ గీలా
భీలదవానల మడవుల, పా లయ్యె న్జలధిఁ బడియె బడబానలమున్. ||131||

క. జనపతి ప్రతాప మమరఁగ, వనవాటికి నరిగె దానవహ్ని యనెడిచో
మనమునఁ గలఁగియునుం బలె, ననియెడు నుత్ప్రేక్ష వ్యంగ్య మగువస్తువుచేన్. ||132||

ఉ. అంచితవిక్రమంబున మహాసమరవ్రతదీక్షచేనొ పో
షించిన కారణంబుననొ శ్రీనరసింహుకృపాణ మాజులం
బొంచి మదించి మించు నరిభూభృదకుంఠితకంఠపీఠముల్
ద్రుంచియు వాఁత నంట దలదుఃక్షితిపక్షతజప్రవాహముల్. ||133||

క. అలఘుగతిని బోషించియు, బలె నంట దురుక్త మతనిపటుఖడ్గ మనం
గలిగినయుత్ప్రేక్షవలన, నలఖండన వేగవస్తు వలరున్ ధ్వని యై. ||134||
కవిప్రౌఢోక్తిసిద్ధార్థశక్తిమూలాలంకారకృతాలంకారధ్వని —

శా. ఆమోదంబున శ్రీనృసింహవిభు దానాంభోనదు ల్సాగర
స్వామిం జెంద యశంబు మేఘములఁ బర్వం గల్గువర్షాశర
త్సామానాధికరణ్యశంక నచట న్డామోదరుం డొందు ని
ద్రాముద్రానుగతప్రబోధములఁ జిత్రం బేకకాలంబునన్. ||135||

తే. హరికి వర్షాశరద్భ్రాంతి యడరుననెడి, భ్రాంతి మదలంక్రియారూఢిఁ బ్రబలునిద్ర
దెలివినున్నట్లు యోగనిద్రలు వసహించు, ననెడియుద్ప్రేక్ష వ్యంగ్య మై యతిశయిల్లు. ||136||

కవినిబద్ధవక్తృప్రౌఢోక్తిసిద్ధార్థశక్తిమూలవస్తుకృతవస్తుధ్వని —

మ. అనురాగాంబుధి యుబ్బి వెల్వడినయ ట్టాపూర్ణఘర్మాం బువుల్
దనువల్లిం దిగజాఱఁ గన్నుఁగవ లేదళ్కు ల్విసాళించుచున్
ననవిల్కానిపురప్రవేశకలనానాళీకదామంబు లై
తనరం గోమలి నిన్నుఁ జూచె నరసేంద్రా సాంద్రతేజోనిధీ. ‖137‖

క. ఈవాక్యార్థముచేతను, భూవల్లభ నిన్నుఁ గోరి పొలఁతి విరహతా
పావృత్తి నున్న దిపు డను, నావస్తువు వ్యంగ్య మగుచు నతిశయ మొందున్. ‖138‖

కవినిబద్ధవక్తృప్రౌఢోక్తిసిద్ధార్థశక్తిమూలవస్తుకృతాలంకారధ్వని —

చ. సురగిరిచుట్టునుం బవరిచుట్టెద వేల దినేరరత్న సం
భరితము దేవతాధనముఁ బాయక కాచెద నంచు నేఁటికిన్
సురతరులం గరాంగుళులఁ జొప్పడఁ దాల్చి యశోభ్రగంగచేఁ
బరఁగి నృసింహుఁ డే సుకవిపంక్తులఁ బోవ నిదేల యేరికిన్. ‖139‖

క. తనరెడు నీవాక్యార్థం, బున శ్రీనరసింహుఁ డఖిలమును బ్రోవఁగ నా
యనిమిషగిరివలెఁ దగు నను , ననుపమ మగునుపమ వ్యంగ్యమై పొగ డొందున్. ‖140‖

కవినిబద్ధవక్తృప్రౌఢోక్తిసిద్ధార్థశక్తిమూలాలంకారకృతవస్తుధ్వని —

చ. ధరణి ననంతకీర్తియుఁ బ్రతాపముఁ గల్గినరాజ వౌట నిన్
దరణి మనోరవిందమునఁ దాల్చినచుట్టటికంబుపేర్మినో
కరివరయానకు న్విశదకాంతియుఁ గాకయు నై కడంగి బి
త్తర మగుమేనఁ గీర్తియుఁ బ్రతాపము నిల్చె నృసింహభూవరా. ‖141‖

తే. నెఱయు కీర్తిప్రతాపాఢ్యు నిన్నుఁ దలఁప, యశము శౌర్యంబు గలిగిన ట్లలరు వెలరు
గాకయును ననునుత్ప్రేక్షఁ గాంత నేలు , విరహమున కోర్వ దను వ్యంగ్యవిభవ మలరు. ‖142‖

కవినిబద్ధవక్తృప్రౌఢోక్తిసిద్ధార్థశక్తిమూలాలంకారకృతాలంకారధ్వని —

చ. చెలువ యదేమి యామగువ చిత్రమునందు నృసింహభూవరుం
గలయ లిఖించువేళఁ బులకంబులు గ్రొంజెమరుం దలిర్పఁగా
నొలవు వడంకుచున్నది సముజ్జ్వల మైననృపాలరూపమున్
వలపులు రేఁచు చున్నరతివల్లభురూపనిభీతిఁ జెందెనో. ‖143‖

క. వరుని లిఖంచుచు వడఁకెడి, సరోజశరుఁ డనియె యనెడి సందేహమున
న్నరసింహుఁడు మరుకైవడిఁ, బరఁగు ననెడియుపమ వ్యంగ్యభాసము నొందున్. ‖144‖

క. ఈవరుసఁ బ్రబంధాదిక, తావేలధ్వనులు బుద్ధి ననుమేయము లౌ
నావల రసధ్వనులు రస, భావప్రకరణములం బ్రపంచితము లగున్. ‖145‖

తే. ఇచట మధ్యమకావ్య మై రుచిర మగుగు, ణీకృతవ్యంగ్యవిభవంబు నిశ్చయింతు
నిదియు నెనిమిదిభేదంబు లెనయు వీని, భవ్యనామంబు లెఱిఁగింతుఁ బ్రక్రమమున. ‖146‖

క. అమరు నగూఢము నపరాం, గము వాచ్యాంగంబు నప్రకాశము సంది
గ్ధము నల తుల్యప్రాధా, న్యముగా క్వాక్షిప్త మరుచిరాఖ్యము ననఁగన్. ‖147‖

క. వనితాకుచకుంభము గతి, ధ్వని గూఢం బైనఁ గాని వైదగ్ధ్యము లే
మినిఁ దగుమధ్యమకావ్యం, బెనిమిదివగలకు నొనర్తు నిల లక్ష్యంబుల్. ‖148‖

అగూఢము —

క. పరిపతితకవాటము లై, పరిపాటితకనకకూటపటవాటము లై
యరినికరపురప్రకరము, లరుదుగ నరసింహుశౌర్య మంతయుఁ దెలుపున్. ‖149‖

క. పరిపతితకవాటము లై, యరిపురములు దెలుపు శౌర్య మంతయు ననుచో
నరివరులఁ గెలిచె విభుఁ డని, పరఁగెడివ్యంగ్యంబ గూఢభావము చెందున్. ||150||

అపరాంగము —

క. మెడ గ్రుచ్చి కౌఁగిలించును, వొడ లెల్లం బారవశ్య మొందించు నరిన్
పడి మోహనిద్ర పుచ్చును, బుడమి నృసింహేంద్రుఖడ్గపుత్రిక యౌరా. ||151||

క. రంగుగ నీయెడ ధ్వని యగు, శృంగారము రౌద్రరసవిశేషమునకుఁ దా
సంగం బై విలసిల్లుచు, సంగతి నపరాంగ మనఁగ సన్నుతి కెక్కన్. ||152||

వాచ్యసిద్ధ్యంగము —

క. ధారుణి శ్రీనరసింహుని, నీరంధ్రధనుర్వినీలనీరద మమరున్
దారుణతరశరధారా, వారితరిపుశౌర్యసూర్యవైభవ మగుచున్. ||153||

క. శరధార యనఁగ ధ్వని యై, పరిణత మగుసలిలధార పార్థివునిధను
శ్శరద మనువాచ్యమున కు, ర్వరలో నంగంబు గాఁగ వాచ్యాంగ మగున్. ||154||

అస్ఫుటము —

క. శ్రీనరసింహునిభుజన, న్మానితకౌక్షేయకంబు మహిమండలిలో
నానారిపుభూనాథవి, తానార్జితకీర్తిదుగ్ధధారలు గ్రోలున్. ||155||

క. అరికీర్తిదుగ్ధ మానును, ధరణీశ్వరుఖడ్గ మనుడు దర్వీకరశే
ఖరముగతిఁ బొల్చు ననియెడి, సరసోపమకృతులయందుఁ జను నస్ఫుట మై. ||156||

సందిగ్ధము —

క. నరసింహు నభంగురసం, గరమున నిదురించురిపులు గడు ముందరగా
నరుగుదు రాయితపడుదురు, శరములు విడుతురు సమగ్రసంభ్రమపరు లై. ||157||

క. అరివరు లాయితపడుదురు, శిరజాలము వీడుతు రనిన సమరంబున గో
గిరిగుహల కరుగనో యన, సరి వ్యంగ్యము లలరుచుండు సందిగ్ధము లై. ||158||

తుల్యప్రాధాన్యము —

క. నరసింహేంద్రునిచరణం, బగుణంబుగ సంఘటింపుఁ డరులార భవ
ద్వరమకుటస్ఫురణంబుల, నరుణం బగునతనినయన మటు గాకున్నన్. ||159||

క. నరసింహేంద్రునకు నమ, స్కరణం బొనరింపకున్నఁ గాంతారంబే
శరణం బగు ననువ్యంగ్యము, నిర వగువాచ్యంబు సమము లిచ్చటఁ దలఁపన్. ||160||

కాక్వాక్షిప్తము —

క. ఒసఁగునెడఁ గసరు గర్జిలు, నొసఁగి యొసంగి వెల్లఁబాఱు నొగి నీకరణిన్
విసువక యొసఁగఁగ నేర్చునె, యసదృశగతి నీలాంబువాహ మౌబళనరసా. ||161||

క. ఒసఁగునెడఁ గసరు గర్జిలు, నెసఁగఁగ నీలాంబువాహ మిల నీవలెఁ దా
నొసఁగఁగ నేర్చునె యనవుడు, నొసఁగఁగ లే దనెడివ్యంగ్య మొగిఁ గాకువగున్. ||162||

అరుచిరము —

మ. బలితం బైనమనోజబాణహతిచేఁ బల్మాఱు నిల్వోపలే
కలినీలాలక ప్రాణము ల్వెడలి నేత్రాంభోజమార్గంబునం
గలయం బ్రాఁకుచు వచ్చి యన్నెలవునం గన్నీటియే అడ్డ మై
నిలుప న్నిల్చె నృసింహభూరమణ మన్నింపంగఁ బా డింతటన్. ॥163॥

క. ఏణాక్షి రాకయున్నను, బ్రాణంబులు విడుచు ననెడివ్యంగ్యంబునకున్
క్షోణి న్వాచ్యముకన్నఁ బ్ర, వీణత్వము లేమిఁ దనరు వెస నరుచిర మై. ॥164॥

తే. ఇంకఁ గావ్యప్రభేదంబు లేర్పరింతు, వరుస నష్టాదశవిశిష్టవర్ణనములు
గలుగవలయు మహాకావ్యతిలకమునకు, నెలమిఁ దన్నామధేయంబు లెట్టి వనిన. ॥165॥

క. పురసింధునగర్త్వినశశి, సరసీవనమధురతిప్రసంగవిహరముల్
పరిణయతనయోదయనయ, విరచనయాత్రాజిదౌత్యవిభువర్ణనముల్. ॥166॥

తే. ఇందు నొకకొన్నకడమైన నెంచిచూడ, నదియు నవని మహాకావ్య మనఁగఁ బరఁగు
మతియు క్షుద్రప్రబంధనిర్మాణమర్మ, లక్షణము లేర్పరించెద లలితఫణితి. ॥167॥

క్షుద్రప్రబంధము —

క. కలికోత్కలికలు పద్యము , లలరారు విభక్తులుం దదాభాసయుతో
త్కలికలు సజయతిపద మౌ, నల మాలిని మొదలఁ దగ నుదాహరణ మగున్. ॥168॥

క. అందు విభక్త్యాభాసము, లందుఁ జతుర్థికిని దెనుఁ గుదాహరణము పెం
పొందం గలితోత్కలికల, సందీప్తవిభక్తితాలసంప్రాసం బై. ॥169॥

క. ముక్తపదగ్రస్తం బై, సక్తాదిమపద్య మైనసంబోధన మై
ప్రోక్త మగుఁ జక్రవాళము, ముక్తమహాధీరశబ్దమోహన మగుచున్. ॥170॥

క. ఆచక్రవాళలక్షణ, సూచిత మై బిరుదభరితశుభవాఙ్మయ మై
యాచక్రవాళవిపుల, క్ష్మాచక్రమునందు బిరుద గద్యము వొల్చున్. ॥171॥

క. తరుణీమణిశృంగారము, విరహము మధుమదనగర్వవిభవంబు సరో
వరవనఖేలనములు గల, దరయ న్మంజరి యనంగ నభినుతి కెక్కున్. ॥172॥

క. తారక లిరువదియేడును, నారయు నొక్కొక్కపద్యమందుఁ జెలంగం
గూరిచినపద్యమాలిక, తారావళి యనఁగ నభినుతం బై పొల్చున్. ॥173॥

మ. ఫణిశుంభద్భుజసారసారసముఖీపంచాయుధాకారకా
రణసంతత్యవతారతారగిరిధైర్యస్థేమదుర్వారవా
రణసమ్రాడ్బలభారభారవికవిప్రౌఢోక్తిసంచారచా
రణసంస్తుత్యవిహారహారహరవిభ్రాజద్యశోవైభవా. ॥174॥

ఓష్ఠ్యము —

క. భూమీసుమనోమరద్రుమ, వామాప్రద్యుమ్నభానువంశోద్భవపా
లోమీవిభుశుభవైభవ, భీమోపమభీమభీమపృథుదోర్విభవా. ॥175॥

పంచచామరము. ఘనాఘనాఘనాశదాధికప్రగానరంజనా,
జనావనాదినాగతల్పసత్కవిప్రసాధనా,
ధనాధినాథనందనాబ్జదర్పకాంగవాసనా,
సనాతనాధునాతనాతిశౌర్యధుర్యలంఘనా. ॥176॥

గద్యము. ఇది శ్రీ హనుమత్ప్రసాదలబ్ధకవితాసారసారస్వతాలంకారనిరంకుశప్రతిభా
బంధుర ప్రబంధపఠనరచనాధురంధర ప్రబంధాంక వేంకటరాయభూషణ
సుపుత్త్ర తిమ్మరాజపౌత్త్ర సకలభాషావిశేషనిరుపమావధానశారదామూర్తి

మూర్తిప్రణీతం బైనకావ్యాలంకారసంగ్రహం బనుమహాప్రబంధంబునందు సర్వరససాధారణనాయకవర్ణనంబును శృంగారనాయికాఖ్యానంబును రీతి వృత్తిప్రశంసయుఁ బాకశయ్యాప్రపంచనంబును గావ్యభేదప్రకరణంబును మహాకావ్యప్రకటనంబు క్షుద్రప్రబంధమార్గదర్శనంబు నన్నది ద్వితీయాశ్వాసము.

శ్రీరస్తు

నరసభూపాలీయము

కావ్యాలంకారసంగ్రహము

కావ్యాలంకారసంగ్రహము - తృతీయాశ్వాసము.

రమణచరణసేవా
పారాయణ యుభయవంశపావన లక్కాం
బారచితభాగధేయ య
పారకృపాసరస యోబపార్థివనరసా. ‖1‖

తే. అవధరింపుము లక్ష్మలక్ష్యముల నెల్ల, నసఘ భవదీయనామధేయాంకితముగ
బహువిభక్తుల నొనరింతుఁ బద్యవితతి, నిచ్చటఁ బ్రబంధజీవితం బె ట్లటన్న. ‖2‖

తే. మహితకవితావిలాసినీ మధురతరవి, లాసవిన్యాసములలీల వాసి కెక్క
నవరసంబుల నెఱిఁగింతు నవరసార్థ, గుంభగంభీరతరవచోజృంభణముల. ‖3‖

క. పులకండంబులు గలిపిన, నలు పగుసలిలము రసాయనం బగుపగిదిన్
లలితవిభావాదులచే, నలఘు[1]తరస్థాయిభావ మమరున్ రసమై. ‖4‖

స్థాయిభావలక్షణము —

తే. గరిమ నదులెన్ని గలిసినఁ గప్పుకొనుచు, జలధి గనుపట్టురీతి [2]సంచారిభావ
సంచయము లెన్ని గలిపిన మించ నీక , తాన కనుపట్టుభావంబు స్థాయి దలఁప. ‖5‖

క. ధర శృంగారము హాస్యము, కరుణ[3]యు వీరము భయానకము బీభత్సం
బురురౌద్ర మద్భుతము శాం, తరసంబును రసము లనఁగఁ దనరుం గృతులన్. ‖6‖

క. రతిహాస[4]శోకయత్నము, లతిభీతి జుగుప్స రోష మచ్చెరువు శమం
బతులక్రమమున నివి సాం, ప్రతము రసస్థాయిభానభావనఁ జెందున్. ‖7‖

క. రసములకుఁ దొమ్మిదింటికిఁ, బొసఁగిన యీస్థాయిభావములకు నొనర్తున్
రసికతలక్షణలక్ష్యము, లసదృశరసశాస్త్రవేత్త లౌ నౌ ననఁగన్. ‖8‖

రతి —

క. రమణీమణులకుఁ [5]బురుషుల, కరయఁగ సంభోగవిషయ మగునభిలాష
స్ఫురణము మనములఁ బొడమిన, ధనలో నది రతి యనఁగఁ దగు నె ట్లన్నన్. ‖9‖

ఉ. చల్లదనంబె చంద్రునకుఁ జక్కదనంబె ప్రసూనధన్వికిన్
సల్లలితోరుసౌరభ మె చైత్రున కొక్కని కొక్క మేలిమే
తెల్లము గాక నాపతి యుదీర్ణగుణాఢ్యుఁడు నారసింహభూ
వల్లభుఁ డట్లు సర్వగుణవైభవ మెవ్వరికైనఁ గల్గునే. ‖10‖

హాసము —

క. చేకొని [6]యప్రారము లగు, నాకారవికారచేష్ట లాలోకింపన్,
గైకొను మనోవికాస, స్వీకారము హాస మయ్యె విను మె ట్లన్నన్. ॥11॥

చ. అదె యిదె వచ్చె వచ్చె నరసాధిపుదాడి యటంచుఁ బాళెము
ల్బెదరి బరీదుఁ డేఁగునెడఁ బెంపఱి ఖానులు వెన్కముందుగాఁ
గదిసి హయాళ నెక్కి హయకంధరము ల్పొడగాన కప్పుడే
చదిపిరి వాజిమస్తముల శత్రు లటంతు శ్రమింతు రెంతయున్. ॥12॥

శోకము —

క. హితజనవిర[7]హవ్యథచే, నతిశయ మై జనులమానసాంభోజమునన్
బ్రతిదినముఁ బొడవు దుఃఖం, బతిభూమి వహింప శోక మగు నె ట్లన్నన్. ॥13॥

చ. పతుల నృసింహశౌర్యశిఖిపాలుగఁ జేసినయట్టిపాపపు,
నృతధృతి కంతటం జలము జాఱదు మమ్మును దావపావక
ప్రగతులపాలు చేసె నని పల్మఱు రోదన మందువిద్విష
త్సతులకు బాష్పపూరములె చాలు వనానలమున్ హరింపఁగన్. ॥14॥

ఉత్సాహము —

క. అత్యున్నతలోకోత్తర, కృత్యంలులు నేను వేఁడి కృతకృత్యు లిలన్
నిత్యము దలఁచు ప్రయత్నం, బత్యంతోత్సాహ మయ్యె నది యె ట్లన్నన్. ॥15॥

మ. అసిఁ జెండాడి విపక్షపృక్షముల శౌర్యాగ్నిచ్ఛటం బేల్చి శ
స్త్రసరత్సీరములన్ రణోర్వితలమున్ సంక్షుణ్ణముం జేసి వై
ర్యసృగార్ద్రం బొనరించి ప్రోది గొన కుద్యత్కీర్తి సస్యౌఘము
ల్వెస సిద్ధించునె యంచుఁ బల్కు నరసోర్వీనాథుయోధావళుల్. ॥16॥

భయము —

క. క్రూరా[8]కారము చూచిన, నారయ[9] నే జనునిహృదయమందు ననర్థాం
కూరాశంకన మగు నది, ధారుణిలో భయ మనంగఁ దగు నె ట్లన్నన్. ॥17॥

చ. అనఘ నృసింహ నీయరి వనావళి కేఁగి గుహాగ్రసుప్తుఁ డై
యని మరలం గలం గని భయంపడి పాఱుచు నాజి కాదు కా
దని సతి దెల్పినం దెలియఁ డౌర నిషాదులఁ జాపహస్తులం
గని విపినేభపంక్తిఁ గని క్రమ్మఱ నాజియకాఁ దలంచుచున్. ॥18॥

జుగుప్స —

క. పలలాస్థిశోణితాదులఁ, బలమాఱును జూడ నరుచిభావము లోనం
దళుకొత్తు నిగర్హణ మది, తలపోయ జుగుప్స యనఁగఁ దగు నెట్లన్నన్. ॥19॥

చ. తలలు సరోజము ల్మెదడు తండము క్రొన్నురు వెంత్రజాలముల్
జలఫణు లస్థిఖండములు శంఖము లై తగు నెత్రుటేర్లలోఁ
గలభికపాలనౌచయము గ్రక్కున నెక్కి చరించు సంగర
స్థలుల నృసింహనిర్దళితశత్రు వసారసమస్తభూతముల్. ॥20॥

క్రోధము —

క. అపకారకారు లగునరు, లపరాధ మొనర్ప [10]నే మహామహానిమనం
బు పరిజ్వలితం బగు నది, యపరిమితక్రోధ మయ్యె నది యె ట్లన్నన్. ॥21॥

చ. స్థిరభుజవిక్రమక్రమనృసింహ నృసింహ భవత్కరాగ్రభీ
కరకరవాలసిద్ధుఁ డతిగాఢయశోరససిద్ధిఁ గోరి బం
ధురహయసింధురావళుల తోరణదుర్గకవర్గళోన్నతి
న్నరబలి వెట్టు దుర్మదసనాథరిపుక్షితినాథయూథమున్. ॥22॥

విస్మయము —

క. వివిధాపూర్వము లగువ, స్తువులు గనుంగొనినయెడల సుజనునిమది[11]లో
దవిలిన [12]ప్రమోదవిస్తర, మవిరళవిస్మయ మనంగ నగు నె ట్లన్నన్. ॥23॥

చ. ధరణి నృసింహభూవరుప్రతాపమహాతప మబ్జజాండక
ర్పరములు నిండి తీవ్రగతి బర్వ నఖర్వసగర్వవైరిభూ
వరులు వడంక సాగుదు రవార్యనవవ్యజనాతపత్రవై
ఖరులు దొలంగఁ జేయుదురు కన్నులఁ జీఁకటి కప్పుచుండఁగన్. ॥24॥

శమము —

క. నిరుపమవైరాగ్యాదుల, కిర వై నిశ్చలత పూని హృదయము తిర మై
నరులకుఁ బరిణతిఁ జెందిన, ధరలో నది శమ మనంగఁ దగు నె ట్లన్నన్. ॥25॥

ఉ. హోరభవాదిదుఃఖములఁ గుందఁగ నీక నృసింహుఁ డౌర దు
ర్వారఫలప్రదం బగువిరక్తిసుఖం బొనరించె నంచు నీ
వైరులు మౌను లై విపినవాటిని నీవ గురుండ వంచు నీ
పేరిటి యక్షరంబులె జపింతురు శ్రీనరసింహభూవరా. ॥26॥

స్థాయిభావకారణము —

క. ఈరసముల కుత్పాదన, కారణము విభావ మనఁగ గల దది ద్వివిధం
బై రంజిలు నాలంబన, మారయ నుద్దీపనంబు ననఁ[13]గ ధరిత్రిన్. ॥27॥

విభావస్వరూపము —

క. వనితయుఁ [14]బతియును నాలం, బన మగు నుద్దీపనంబు ప్రాయంబును సొ
మ్మును జేష్టయు మదనాదులు, ననఁ దగు నేర్పఱుతు వీని కగులక్ష్యంబుల్. ॥28॥

ఆలంబనవిభావము —

చ. అలరురతిన్ రతీశు దమయంతి నలు న్నలు వొంద ముందు గా
నలువ సృజించి యుందుకతనం దనచేయళు కెల్లఁ దీఱి నే
ర్పలవడ నీలతాంగి నరసాధిప నిన్నును గూర్చి ప్రేమసం
కలికముగాఁ దంపతులు గా నొనరింపఁగఁ బోలు నెంతయున్. ॥29॥

ఉద్దీపనవిభావము — ప్రాయము

మ. వరవక్త్రేందువిలాసకృన్నవయోవర్షావసానంబుసం
దరుణీశైశవసింధు లింకునెడఁ దత్తత్కాలలక్ష్యంబు లౌ

సరసాంతస్థితగండశైలము లనం జందోయి యంతంతకుం
బరఁగుం దత్క్రిమశోభరేఖ లనఁ గన్పట్టు వ్వళీపుంజముల్. ॥30॥

సొమ్ము —

క. వెలఁదికి మణితాటంకము, లలరున్ దిగ్విజయకాంక్ష నతనుఁడు చూపుం
జిలుకులు నిశాతములుగా, నలవడ వడిఁ దీడుశాణ యంత్రము లనఁగన్. ॥31॥

చేష్ట —

చ. సుదతి నృసింహుని న్మరల చూచె విలాసవివర్తితాస్య యై
వదలనిప్రేమ వెన్తవిలి వచ్చె ముఖేందుఁ డటంచు భీతిచేఁ
జెదరి గిరీంద్రదుర్గములు సేరినచీఁకటి వోలె వాసనా
స్పద మగువాలుఁగొప్పు వలిచన్నులపై నసియాడుచుండఁగన్. ॥32॥

తటస్థములు —

చ. చిగురుఁగటారితోఁ జెఱకువింగిణితో నలరంపగుంపుతో
నిగనిగమించుచెంగలువ నేజముతోలో పడిఁ జిల్కతేజిపై
మగఁటిమి నెక్కి శూరుఁ డయి మారుఁడు కోకిలకంఠకాహళుల్
నెగడ లతాంగిపై వెడలె నేఁడు నృసింహ యె ఱుంగఁ జెప్పితిన్. ॥33॥

క. కారణ మైనవిభావము, చే రస ముత్పన్న మైనఁ జెలఁగెడిదానం
బ్రారూఢకటాక్షాదిక, మారయ ననుభావ మయ్యె నది యె ట్లన్నన్. ॥34॥

చ. అలసాలోలము లై యచంచలము లై యాకేకరాగ్రంబు లై
యలఘువ్రీడము లై యనిందితము లై యానందపూర్ణంబు లై
సులభాసూయము లై సుతీక్ష్ణరుచు లై సువ్యక్తరాగంబు లై
చెలువం బొందెడుచూపు లింతి నెఱసెన్ శ్రీనారసింహేంద్రుపైన్. ॥35॥

క. పరగతసుఖదుఃఖాదుల, నరయఁగ భావించి యట్ల యలరుట సత్త్వ
స్ఫురణము తద్భవభావము, లరయఁగ సాత్త్వికము లయ్యె నవి యె ట్లన్నన్. ॥36॥

ఉ. స్తంభ మచంచలత్వ మవశత్వ మగున్ బ్రళయంబు దృగ్జలో
జ్జృంభణ మశ్రు వౌ జెమట స్వేదము గద్గదవాక్యవైఖరీ
గుంభము నిస్వరత్వము తగుం బులకం బన రోమహర్షణా
రంభము కంప మౌ వడఁకు రామకుఁ బాండురుచుల్ వివర్ణతల్. ॥37॥

క. తలఁపఁగ రసకార్యము లై, జలజాక్షులయందుఁ బొడము సాత్త్వికభావం
బుల కెనిమిదింటి కేర్పడ, నలరింతుం గడఁకతో నుదాహరణంబుల్. ॥38॥

స్తంభము —

చ. కలికి నృసింహభూవరునిఁ గన్గొని నిశ్చలగాత్రవల్లి యై
యలరు విలాసచేష్ట లొలయం గలయంగ నటింపఁ జేయునా
వలపులసూత్రధారుఁ డనవద్యనృపాకృతిఁ జూచి తాను ని
శ్చలత వహింపఁగాఁ గదలఁ జాలనిజంత్రపుబొమ్మయో యనన్. ॥39॥

ప్రళయము —

ఉ. ఇత్తఱి నీతలోదరి వహించె నచేతనవృత్తి శారదా
చిత్తముఁ జూరగొన్న నరసింహుడు నేఁడు నియోగపాండు వౌ

గుత్తపుగుబ్బలాఁడి పలుకుంజవరాలివలెం జెలంగఁగా
నిత్తరళాక్షిచిత్తము నహీనరసోన్నతిఁ జూఱవెట్టెనో. ||40||

చ. మగువకు నంగజానలసమగ్రము లౌనులివేఁడియూరుపుం
బొగ లెగయ న్జనించుగతి ముత్తెపుఁజిప్పలఁ బోలు ఱెప్పల
న్నెగడునుదశ్రుపూరములు నేత్రసరోరుహనాళచాతురిం
డిగియె నృసింహ యింకఁ దరుణీమణిఁ గౌఁగిట నాదరింపుమీ. ||41||

స్వేదము —

చ. పతికిఁ జెమర్చె మేను జలజాతరళాక్షి చతుస్సముద్రము
ద్రితవసుధాధురంధరుని శ్రీనరసింహుని భావవీథిలోఁ
బ్రతిదినము న్వహించు నతిభారము వంకనొ కాక సంతతా
పతదసమాస్త్రశస్త్రభవపావకకీలలవేఁడివంకనో. ||42||

చ. అమరఁ బరాంగనానఖముఖాంకితుఁ డైననృసింహభూరుం
గమలదళాక్షి చూచి తమకమ్మున దూఱెద నన్న గద్గద
త్వమునఁ బొసంగ నయ్యె సతివాక్యము లాంతర మై చెలంగు నె
య్యము హృదయేశు దూఱవల దంచు నిరోధ మొనర్చెనో యనన్. ||43||

రోమాంచము —

చ. కలికి నృసింహునిం దలఁపఁ గా నెలమిం బులకప్రకాండము
ల్మొలచె మనోజహాలికుఁడు మోద మెసంగఁ గురంగనాభిపం
కిల మగునింతిగాత్ర మనుక్షేత్రమున న్వెలయంగఁ జేయున
స్థలితమనోనునోరథనికాయము లీరిక లెత్తెనో యనన్. ||44||

కంపము —

చ. చెన్నగు శ్రీనృసింహవిభుఁ జిత్రపటంబున వ్రాసి బింకపుం
జన్నులమీఁద జేర్చుకొని చాల వడంకఁ దొడంగె బాల దాఁ
గన్నులవింటివాఁడు త్రిజగంబు జయించెద నంచుఁ గోరి చే
నున్నకృపాణవల్లిక మహోజ్జ్వలత న్జళిపించెనో యనన్. ||45||

వైవర్ణ్యము —

ఉ. మానవతీలలామ యసమానసముజ్జ్వలగాత్రవల్లిపైఁ
గానఁగ నయ్యెఁ బాండుతరకాంతి నిరంతర మై మనంబునన్
శ్రీనరసింహభూవరు ధరింపఁగఁ దద్వదనేందుమండలీ
మౌనితచంద్రికారససమాజము పైపయిఁ బర్వెనో యనన్. ||46||

క. ఆహరహము రసోత్పత్తికి, సహాయభావంబు లెలమి సంచారు లగున్
మహి నవి ముప్పదిమూఁ డై, మహితము లగు వీనికిం గ్రమం బేర్పఱతున్. ||47||

శా. నిర్వేదశ్రమదైన్యజాడ్యములు గ్లానిత్రాసశంకార్తిరు
డ్గర్వావేగధృతిస్మృతు ల్చపలతోగ్రత్వావహిత్థాత్రపాం
తర్వైక్లబ్యమదోత్సుకత్వ మతినిద్రామోహబోధాంతము
ల్సర్వాలస్యవితర్కసుప్త్యసహతాధ్యానభ్రమాపస్మృతుల్. ||48||

క. ఈవరుసఁ ద్రయస్త్రిరిశ, ద్భావములకు లక్షణము లుదాహరణంబుల్
వావిరి నొనర్తు నీయెడఁ, గేవలశృంగారసూత్రకీలితఫణితిన్. ||49||

క. నిరుపమదుఃఖైశ్వర్యాదుల, నిరతము జనియించునరతి నిర్వేద మగున్
సురతగమనాదిసంభవ, సరసస్వేదాంబులహరిశ్రమ మె ట్లన్నన్. ||50||

నిర్వేదము —

క. శిలలు మణిభూషణంబులు, చెలు వగుహారములు జలధిఁ జిందినచినుకుల్
తలిరాకుఁబోఁడి నా కగు, సులభదయానిధి నృసింహుఁ జూడక యున్నన్. ||51||

శ్రమము —

క. నరసేంద్రుఁ జూడ రయమున, నరుదెంచి లతాంగి శ్రమజలాపూరిత యై
సరసేందుకిరణపరిణతిఁ, గరఁగిన నెలచట్టుబొమ్మకైవడి నమరెన్. ||52||

క. బల మఱి యరికిన్ దయ రాఁ, బలుకుట దైన్యం బనంగ బరఁగు న్మదిలో
గలకోరిక చేకూఱిన, నల వెఱుఁగక యునికి జాగ్య మగు నె ట్లన్నన్. ||53||

దైన్యము —

క. మదన మదిరాక్షి లక్ష్యమె, మొదలఁ బురాంతకుని నీళ్లు మోయించిన నీ
కిది మొదలు కరుణఁ జూడుము, సుదతి న్నరసింహుఁ గూర్పు సుకృతము గల్గున్. ||54||

క. కడు శక్తి యెడలి బడలిక, నడలుట యది గ్లాని యయ్యె నాకస్మిక మై
పొడము భయంబునఁ జిత్తము, తడఁబడు టది త్రాస మనఁగఁ దగు నె ట్లన్నన్. ||55||

గ్లాని —

క. నిండదె బడలిక మును చను, కుండలబరు వాఁగలేని కోమలిమేనం
గొండంతవలపు పుట్టిన, గండరగండాంక యోబఘననరసింహా. ||56||

త్రాసము —

క. మరుఁ జిత్రలిఖితుఁ గని బి, త్తరి వెఱవఁ బరాగభూతిఁ దగ నిడి చిగురా
కరయ దిగఁ దుడిచి యలులకు, విరిబోనము వోయఁ దెలిసె వెఱపు నృసింహా. ||57||

క. తనకు ననిష్టం బగునో, యని గొదుకుట శంక హృదయమందలి తాపం
బినుమడి యై వెలిఁ బర్వెన, ననయముఁ దనుపీడ యార్తి యగు నె ట్లన్నన్. ||58||

శంక —

క. చిలుకలపలుకో యని విన, నలుకుం జెలిపలుకుఁ దలఁకు నద్దము చూడం
గలువలచెలికాఁడో యని, చెలువ వియోగంబుకతన శ్రీనరసింహా. ||59||

ఆర్తి —

క. బెడిదపు మదనజ్వరమున, మిడిసి పడున్ హారలతలు మృగలోచనకున్
వెడవిలుతు వింటికోలల, నడువున సతి నింక నేఁచ వలదు నృసింహా. ||60||

క. ఎందును గృతాపరాధుల, యందు మనం బెరియ రోష మగు నది యొరులన్
నిందించి తన్నుఁ బొగడ న, మంచోన్నతి గర్వ మయ్యె మహి నె ట్లన్నన్. ||61||

రోషము —

క. నిలునిలు మనంగ యెచటికిఁ, దొలఁగెదు నరసింహుఁ డింతితోఁ గూడినఁ జా
లలరు భవదీయచాపము, కలుగానుగఁ ద్రిప్పి పిప్పిగాఁ గావింతున్. ||62||

గర్వము —

క. ప్రతియె కలంకాంకితునకు , సతి యగురోహిణియు నతనుసతి యగురతియుం
జతురనృసింహునిఁ జెందిన, యతిధన్యకు నాకు ననుచు నంగన నవ్వెన్. ||63||

క. క్రమమున నిష్టానిష్టా, గమజమనస్సంభ్రమంబు గన నావేగం
బమరఁగ మనము కృతార్థ, త్వముఁ జెందిన ధృతి యనంగఁ దగు నె ట్లన్నన్. ||64||

ఆవేగము —

క. సతి హారము నిడ నెడలే, కతనునితనుసిద్ధిఁ గోరి యల రతి వ్రతసం
గతి నక్షసరము గైకొను, గతిఁ గేలన దాల్చి నృపతిఁ గనుఁగొన నరిగెన్. ||65||

ధృతి —

క. నరసేంద్రుడు రా కుండినఁ, బరువడి భావింపఁ గలుగు భాగ్యమె చాలుం
జరితార్థ నైతి మరునకు, గిరివరుఁ బ్రియ మేల పల్కఁ గీడ్పడి నాకున్. ||66||

క. స్మృతి యగుఁ బూర్వానుభవ, స్మృతి రాగద్వేషజనితచేష్టాద్యనవ
స్థితి చాపల మెగ్గొదవిన, నతిచండత యుగ్రభావ మగు నె ట్లన్నన్. ||67||

స్మృతి —

క. నాఁటిపరిరంభసౌఖ్యము, నేటిబలెం బాయ దాత్మ నిండి తొలఁకుచున్
బోటి నృసింహునిఁ బాయని, పాటలసుమగంధు లెంత భాగ్యాధికలో. ||68||

చాపలము —

క. వనిత నృసింహునిఁ గనుఁగొని, చనుగుబ్బలమీఁదివలువ చక్కఁగ దిద్దున్
జనఁ జూచు మరల జెలితోఁ, బనిలేమియుఁ బలుకు నురముపయిఁ జెయి సేర్చున్. ||69||

ఉగ్రత —

క. వలదు వల దేఁచఁ గలువల, చెలికాఁడ నృసింహుఁ గూర్పుచెలిఁ గాకున్నన్
బొలఁతుక నిట్టూర్పుఁబొగ, ల్వెలువడి నీబింబ మెల్ల వెస మాయించున్,. ||70||

క. భువిలో నాకృతిగోపన, మవహిత్థ మనంగ ముడుఁగు టది ద్రపమతికిన్
వివిధోపాయాభావా, ద్యనిరతభంగము విషాద మగు నె ట్లన్నన్. ||71||

అవహిత్థ —

క. హారములు గరఁగ నరస, క్ష్మారమణునిఁ బాడి యొక్కసతి పులుకలు మై
నీరిక లెత్తిన దాఁచును, సారెకు హారాంబుజనితశైత్యం బనుచున్. ||72||

క. వనిత నృసింహేంద్రుఁ బరా, కునఁ బేర్కొని శిరము ఇంపంచుకొనుఁ జెలియెదుటన్
గనిపించె భావ మని మో, మనయముఁ గుచదుర్గవసతి నాఁగినభంగిన్. ‖73‖

విషాదము —

క. అలరులు మరువమ్ములు హిమ, జల మిందుకరోదికంబు శత్రువు దలఁపం
జల గాడ్పు శ్రీనృసింహుం, డలిగినవాఁ డెట్లు మాను నతివకుఁ గాఁకల్. ‖74‖

క. మదము మదిరాదికృతస, మ్మదమోహవ్యతికరంబు మఱి యౌత్సుక్యం
బదన సమయాక్షమత్వము, నది నర్థవినిర్ణయంబు మతి యె ట్లన్నన్. ‖75‖

మదము —

క. అమరునృసింహునివనమున, నమితాసవరసము లాని యలియౌవతముల్
భ్రమియించు నాడుఁ బాడును, రమణులతోఁ గూడి సాంద్రరాగప్రౌఢిన్. ‖76‖

ఔత్సుక్యము —

క. వరుఁ బిలువఁబనిచి యెపుడెపు, డరుదెంచునొ యనుచుఁ దలఁచి యభిముఖియగుబి
త్తరి యింతపరాకైనను, నరయఁ దదాలోకవిఘ్న మగు ననుభీతిన్. ‖77‖

మతి —

క. చెలువరో శ్రీనరసింహుం, డలనాఁటి నృసింహమూర్తి యగుఁ గాకున్నన్
దలఁచినతావుల నెల్లను, నెలకొని సాన్నిధ్య మొందునిపుణత గలదే. ‖78‖

క. జగతిం జిత్తనిమీలన, మగు నిద్ర యనంగ మూర్ఛ నందుట మోహం
బగు బోధ మెఱుకఁ జెందుట, యగణితమృతియత్న మంత మగు నె ట్లన్నన్. ‖79‖

నిద్ర —

క. కలనైన శ్రీనృసింహునిఁ, గలయం గల నంచుఁ గలికి కన్నులు మొగిచెం
జెలి బాహ్యేంద్రియపథమున, నలరు మనం బరుగకుండ నాగిఁనభంగిన్. ‖80‖

మోహము —

క. అతనుశరహతుల సొరిగెను, సతి విరహతపస్సమాధిజనితవ్రత యై
ధృతి శ్రీనృసింహుఁ దలఁపఁగ, మతి తన్మయమగుచు మేనుమఱచినభంగిన్. ‖81‖

బోధము —

క. తరణికులాధీశయశ, స్తరుణి జడత్వంబు మాని సంపుల్లసితాం
బురుహాక్షియు జృంభిత యై, చిరగతి మేల్కనియె శ్రీనృసింహుడు గలుగన్. ‖82‖

మృతి —

క. వల పెఱిఁగి రాఁడు కౌగిట, నలమఁడు నరసావనీంద్రుఁ డని వగవఁజుమీ
చెలులను జిలుకయు నెవ్వతి, వల నగునో యనుచుఁ గొంత వగచెద నాత్మన్. ‖83‖

క. ముద మిష్టలాభస, మ్మద మగుఁ గర్తవ్యకార్య మందోద్యోగం
బది యలసత సందేహా, భ్యుదయబహుత్వము వితర్క మొగి నె ట్లన్నన్. ॥84॥

ముదము —

క. అలు లై కింశుకశిఖిలోఁ, జెలఁగుచు ము న్నెంతతపముఁ జేసెనొ చెలి నే
నలి నరసింహుని యురమునఁ, జెలు వగుచెంగల్వదండ చేరువ గలిగెన్. ॥85॥

ఆలస్యము —

క. చెలు లాహారాదులకుం, బిలిచిన నరగంటఁ జూచుఁ బ్రియుఁడు నృసింహుం
డలఘునృపకుంజరుం డని, యలికుంతల కుంభినీత్వ మందెనొ తానున్. ॥86॥

వితర్కము —

క. చలు లెఱుఁగ రాదు భావము, చెలు లెఱుఁగక యున్న మరునిచే రాయిడి యౌఁ
జెలులును మన సొక టైనను, వల పెఱిఁగి నృసింహవిభుఁడు వచ్చునొ రాఁడో. ॥87॥

క. అతినిద్ర సుప్తి యితరుల, యతిశయము సహింపకుండు టది యీర్ష్య యగున్
హితవస్తువు చేకూడమి, నతులాధ్యానంబు చింత యగు నె ట్లన్నన్. ॥88॥

సుప్తి —

క. లలన నృసింహుని కౌగిట, నలసియొ పవ లెల్ల నిద్ర నందెడి నెలమిన్
నెలపొందున రే ముద్దులు, గులికి పగ ల్నిద్రవోవు కుముదినివోలెన్. ॥89॥

అసూయ —

క. ఈవికొలఁదంతె తన మే, లేవేళను బాండుశోభ యెనయే నాకున్
వావిరిఁ గీర్త్యంగన యని, శ్రీ వెలయు నృసింహునొద్దఁ జిరతరలీలన్. ॥90॥

క. సతి చెక్కిటఁ జెయి సేర్పఁగ, నతులకరాంగుళులు సాంజనాశ్రుయుతము లై
రతిపతి బాసట మించిన, శితపంచశరమ్ము లనఁగఁ జెలగు నృసింహా. ॥91॥

క. అనయంబుఁ జేతనాచే, తనసదృశమనోశ్రమంబు ధర నున్మాదం
బనఁ బొల్చు ధాతుచలనము, దనర నపస్మార మనఁగఁ దగు నె ట్లన్నన్. ॥92॥

ఉన్మాదము —

క. నినుఁ బ్రార్థించెద భ్రమరమ, చని నరసింహేంద్రుఁ దెమ్ము చన వల దోహో
చనిన నృపాలుముఖాంబుజ, ఘనవాసనఁ దగిలి నీవు గ్రమ్మఱవు గదా. ॥93॥

అపస్మృతి —

క. మదనగ్రహంబు సోఁకెను, సుదతీమణి దీర్ఘదృష్టిఁ జూచెడుఁ జెలులన్
ముద మొదవ రక్షఁ గట్టుఁడు, మదవతికి నృసింహనామమంత్రముకతనన్. ॥94॥

క. ఇరవగు నీభావంబులు, పరఁగెడు ననుభావములు విభావంబులు న
న్యరసంబులకుం గల వవి, విరచింపఁగ నొల్ల నిందు విస్తరభీతిన్. ॥95॥

తే. ఇంక శృంగార చేష్టల నేర్పరింతు, నవి నష్టాదశాఖ్య లై యలరుచుండు
లలితగతి వీనినామముల్ లక్షణములు, క్రమముతోఁ దెల్పి వీనిలక్ష్యము లొనర్తు. ॥96॥

క. ఇల భావహావహేలా, విలాసమాధుర్యధైర్యవిభ్రమలీలా
కిలికించితమోట్టాయిత, లలితాదులు చేష్ట లగుఁ దలంపఁగ మఱియున్. ॥97॥

తే. వెలయు బిబ్బోకవిచ్ఛిత్తి విహృతచకిత, హసితకుట్టమితకుతూహలాదు లనఁగఁ
గలవు మఱి యందు భావంబు వెలయుచుండు, మహి రసజ్ఞానయోగ్యతామాత్ర మగుచు. ॥98॥

క. అది యీషద్వ్యక్తముగా, సుదతులయెడ హావ మయ్యె సువ్యక్తం బై
పొదలిన ననుగతంబును, నది మిక్కిలి హేల యయ్యె నది యె ట్లన్నన్. ॥99॥

భావము —

చ. వరుఁ డని పేర్కొన్న న్శిరము వాంచుఁ దలోదరి సాలభంజికా
పరిణయవేళ నెచ్చెలులఁ బాయక యెప్పటియట్ల కేళికాం
తర మొనరింపఁ బోదు చనె నా యెదఁ బయ్యెదఁ జేర్చి సిగ్గనం
బరఁగుఁ బ్రియాంగనానుకృతి భావన కేలికిఁ గాఁగ నిచ్చలున్. ॥100॥

హావము —

చ. పడఁతి నృసింహుగీతములు పాడెడువేళ నృసింహునామము
న్నుడుపదు సిగ్గుతో గురుజను ల్నరనాథుగుణప్రశంస లే
ర్పడ నొనరించుచో నుచితభక్మెయి గ్గురుసేవ సేయుకై
వడి వడి నాలకించుఁ దల వాంచుఁ బరా కగుఁ గొంత వింతగన్. ॥101॥

హేల —

ఉ. మేలము లాడుచుం గడు సమేలము లై చెలు లెల్లఁ గూడి యో
బాలిక శ్రీనృసింహనరపాలు వరించెదవే యటన్న నీ
లాలక యంగవల్లిఁ బు కాంకురము ల్నన లొత్త నే మనం
జాలక యూరకుండె ననిశంబు త్రపావృత యై[15]న కైవడిన్. ॥102॥

క. పతిఁ గనఁ దాత్కాలిక మగు, నతులవికారము విలాస మగు సొమ్ములు లే
కతిరమ్యత్వము దలఁపఁగ, నతివలకు న్మధురభావ మగు నె ట్లన్నన్. ॥103॥

విలాసము —

క. ఇరుగడల వెడలి సుడిగొని, తరళము లై వెలికి బెళికి తళతళ మనుచున్
బరఁగును దారపుఁజూపుల, హరిణాక్షి నృసింహవిభుని కారతి సేసెన్. ॥104॥

మాధుర్యము —

చ. కనుఁగవకెంపు సార్ద్రనఖగౌరతియుం జెలు వొందు నొక్కయం
గన రతివేగశీర్ణమణికంకణనూపురహారవల్లి యై
మునుపటికన్నఁ బొల్పగు సముజ్జ్వలతం దగెఁ బాండుపత్త్ర యై
కొనల నిగిర్చి యున్నయతికోమలవల్లిమతల్లియో యనన్. ॥105॥

క. కులశీలాద్యవిలంఘన, మిల ధైర్యం బొడలఁ దొడవు లిడఁ దడఁబడినన్
వెలయఁగ విభ్రమ మధిపుని, యలఘుగుణానుకృతి లీల యగు నె ట్లన్నన్. ॥106॥

ధైర్యము —

మ. అతులైశ్వర్యసమగ్రుఁ డైననరసింహాధీశ్వరుం డేడ నీ
పితృవాచాపరతంత్ర నైవ్రతతతిం బెం పొందు నేనేడ నా
క్షితిపాలాగ్రణిపైఁ బ్రసక్తముగ నాచిత్తంబు సంధించినాఁ
డతనుం డక్కరొ నేఁటనుండి విషమాస్త్రాభిఖ్యుఁడౌ నెంతయున్. ||107||

విభ్రమము —

చ. అదన నృసింహభూమిరమణాగ్రణి వచ్చిన సంభ్రమంబుతో
సుదతి నభోవలగ్నమునఁ జుక్కలపేరిటికంఠమాలయుం
బొదలుకుచాచలంబుల సముజ్జ్వలమేఖలయున్ ధరింపఁగా
నది క్రమ మయ్యెఁ దొయ్యలికి నక్రమ మయ్యె విలాసవైఖరిన్. ||108||

లీల —

చ. ధర నకలంకభావమునఁ దామరసాహితునిన్ జయించు నా
హరిపదసక్తయై వెలుఁగు నారయఁ బ్రాజ్ఞులకు న్వసుంధరా
సురతరునూతనాభ్యుదయశోభ యొనర్చు యశఃపురంధ్రి యా
వరుఁ డగు శ్రీనృసింహుగుణవాసనఁ దానుఁ జెలంగుకైవడిన్. ||109||

క. అళు కలుక ముదము నశ్రువు, గలిసినఁ గిలికించితంబు గడు నిష్టకథా
దుల నింగిత మెఱిఁగించుట, దలఁపఁగ మోట్టాయితంబు దగు నె ట్లన్నన్. ||110||

కిలికించితము —

చ. పతి రచితాగసుం డదిరిపాటున వచ్చి దృఢోపగూహన
స్థితి నధరప్రవాళము గ్రసింప ససంభ్రమలోలహస్త యై
మతకరి చాలుఁ జాలు నిఁక మాదెస రాకు మటంచు నల్కతో
నతివ బొమ ల్ముడించె నయనాంబువు ఱెప్పల నప్పళించుచున్. ||111||

మోట్టాయితము —

చ. చెలులు నృసింహుగీతమును జేరిక గా నపరంజివీణెలో
పలఁ బలికింప నూర్చుచును బాలిక యూర్పులచేత దీపికా
కలిక చలింప నెచ్చెలులు గంటిరె మీమృదుగానలక్ష్మికిం
దెలియఁగ మెచ్చుచున్నయది దీవియ యంచు హసించు నెంతయున్. ||112||

క. భాసురతమవల్లీవి, న్యాసము లలితము సొమ్ము లల్పము లయ్యున్
భాసిల్లెడుశృంగారవి, కాసము విచ్ఛిత్తి యయ్యెఁ గన నె ట్లన్నన్. ||113||

లలితము —

చ. వడియు శ్రమంబుతోడి భుజవల్లి మృదంగముమీఁదఁ జేర్చి కీ
లెడలిననూపురంబు ఘటియింపగ దూతికరారవిందమం
దడుగిడి కంపితస్తనరయంబున నూర్పరదోప నింతి య
య్యెడ నటియించి నిల్చె సభ యెల్ల ననంగునిపాలు సేయుచున్. ||114||

విచ్ఛిత్తి —

చ. పరిమితభూషణంబులును ఫాలముపై నెలవంకనామముం
బరఁగ నొయారి యై నయనపర్వ మొనర్చె వధూలలామ తా
విరళగణేయతారలు నవీనతరేందుకలావిలాసము
న్వరుస వెలుంగఁగా విదియనాఁటివిభావరి వొల్చుకైవడిన్. ||115||

క. వరునికథయం దనాదర, మరయఁగ బిబ్బోక మయ్యె ననుమతిఁ బలుకం
దర మగు తగువేళల ను, త్తర మొసఁగమి విహృత మనఁగఁ దగు నె ట్లన్నన్. ||116||

బిబ్బోకము —

చ. అతఁడు గుణాభిరాముఁ డతఁ డంగజసన్నిభుఁ డంచు నెచ్చెలు
ల్పతి యగు శ్రీనృసింహనరపాలు నుతింప లతాంగి నీటుతో
శ్రుతులఁ గరాంగుళు ల్సొనిపె శోభనతచ్చరితాభిపూర్ణ మై
యతిశయ మందుకర్ణయుగమం దవకాశ మొనర్చుకైవడిన్. ||117||

విహృతము —

ఉ. బాలిక యల్కతో మరలి పల్కక యుండియుఁ బ్రాణనాథుఁ డ
వ్వేళ క్షుతం బొనర్పఁ గడువేగ చిరాయు వటంచుఁ బల్కఁగాఁ
జాలక రోషముం బ్రణయసంభ్రమము న్మది దొమ్ములాడ నీ
లాలకకుండలద్వయ ముదగ్రగతిన్ ఘటియించె వీనులన్. ||118||

క. అలుకుట చకితము నవ్వుచు, నలరుట హసితంబు రతుల నతిసమ్మర్దో
జ్జ్వలసౌఖ్యము కుట్టమితము, లలనకుఁ జపలత కుతూహలం బె ట్లన్నన్. ||119||

చకితము —

చ. అడు గిడి నిల్చు నిల్చి చెలి కానలు పెట్టు నదల్చు సిగ్గునం
దడఁబడుఁ గాంతుఁ డున్నమణిధామ మొగిం జొరఁ జాల కెంతయు
న్వడఁకు గృహంటు సొచ్చియుఁ గవాటముదాపున నిల్చు నెచ్చెలు
ల్వడిఁ జనఁ జూచినం బెనఁగు వారిజలోచన మౌగ్ధ్యసంపదన్. ||120||

హసితము —

చ. సదనసరోజవాసనకు వచ్చినతేఁటి నదల్చి చూడఁగా
నది యసితోత్పలంబు లని యక్షుల వ్రాలఁగఁ జే విదుర్పఁగా
నది మరలం బయోజ మని హస్తయుగంబున వ్రాలె నవ్వె న
మ్మదవతి యేమి సేసినను మాన ది దేమి యటంచు నెంతయున్. ||121||

చ. కెరలి ప్రియుండు మోవిపయిఁ గెంపులు నింపుటఁ బారవశ్యత
త్వరత నెఱుంగలేక పిదప న్నిలువద్దము చూచి సిగ్గునం
దరుణి చెలు ల్గనుంగొనినఁ దా రిఁక నే మని యాడుకొందురో
వరుని నటంచుఁ జిల్కకు నవారణ ముద్దులు వెట్టు సారెకున్. ||122||

కుతూహలము —

చ. కలికి నృసింహభూవిభునిఁ గాంచి నవప్రణయాభిరామ యై
కలితకరాబ్జకేళి కమలంబు రమింపఁగఁ జేసె విభ్రమం
బలవడఁ బ్రాణనాథ హృదయాబ్జము ని న్నెడఁబాయ లేక యి
ట్లెలమి భ్రమించుచున్న దని యేర్పడఁ జెప్పెడిచంద మందఁగన్. ||123||

తే. మఱియు శృంగార మంగనామణులయందు, నంకురితపల్లవితపుష్పితాదిభేద
వర్ణితాకృతి యై దశావస్థ [16]లయ్యె, వీనినామక్రమంబులు విస్తరింతు. ‖124‖

క. ఇలఁ జూచుట చింతించుట, తలఁచుట గుణవినుతి యరతి తాపము లజ్జా
స్ఖలనము గమనము మూర్ఛయు, నల ధన్యత యన నవస్థ లగు నె ట్లన్నన్. ‖125‖

చక్షుఃప్రీతి —

మ. అనురాగాంబుధి యుబ్బి వెల్వడినయ ట్లాపూర్ణఘర్మాంబువుల్
దనువల్లిం డిగజాఱఁ గన్నుఁగవ లేఁదళ్కు ల్విసాళించుచున్
ననవిల్కానిపురప్రవేశకలనానాళీకదామంబు లై
తనరం గోమలి నిన్నుఁ జూచె నరసేంద్రా సాంద్రతేజోనిధీ. ‖126‖

చింత —

మ. అరవిందంబు విలాసమందిరము నీహారాంశుఁ డేకోదరుం
డరయ న్గోత్రవిరోధ మేటికి ననర్థం బంచు నూహించి యి
ర్వురఁ బొందించుపయోధికన్యక్రియఁ జేర్చుం గేలు గండస్థలిం
దరుణీరత్నము చింతచేత నరసేంద్రా సాంద్రతేజోనిధీ. ‖127‖

సంస్కృతి —

మ. వరభూషాదులపై మనం బిడక దృగ్వ్యాపార మెంతేఁ బర
స్పరసందర్శననాతిభిన్న మయి చూపట్టంగఁ గార్యాంతర
స్మరణం బేమియు లేక నిశ్చలత నీ సాంగత్యముం గోరి మా
హరిణీలోచన యాత్మయందు నరసేంద్రా నిన్ను భావించెరా. ‖128‖

గుణకీర్తనము —

మ. పలుకుం దో డగువీణలోఁ జెలియ నీపై గీతము ల్మీటఁ దొ
య్యలిమైనీడ మెఱుంగుఁగాయ నిరవై యవ్వీణలో వాణియో
లలితాంగీ మనచిత్తముం బ్రియుఁడు కొల్ల ల్వెట్టెఁగా యంచు వె
ల్పలికిం దాను బుసాడ వచ్చె ననఁ గన్పట్టు న్నృసింహాధిపా. ‖129‖

ఆరతి —

మ. నిరతం బాత్మకరాంఘ్రిబాహునఖకాంతిస్ఫూర్తికిం దిగ్గు డై
శరణం బొందు ప్రవాళపద్మబిసపుష్పశ్రేణికిం గ్రమ్మఱన్
శరణం బందుట హీన మంచునొ మదిన్ శైత్యోపచారక్రియా
గరిమం బొల్లదు మానినీమణి కడంకన్ శ్రీనృసింహాధిపా. ‖130‖

తాపమ్ము —

మ. ధవళాక్షీమణిమేను హేమలతయ న్తత్త్వంబు ము న్నెల్లఁ ద
త్కవిలోకోక్తియటంచు నుంటి నది తథ్యం బయ్యె నె ట్లన్న భ
వ్యవియోగానలతప్త మై నిబిడబాష్పాసిక్త మై డస్సియు
న్నవశోభాతిశయంబుఁ జెందె నరసేంద్రా సాంద్రతేజోనిధీ. ‖131‖

లజ్జాత్యాగము —

మ. చెలి నీమూర్తి లిఖించి చిత్రఫలకం జెన్నొందుబాష్పాంబుపి
చ్ఛిల మౌపయ్యెదమీఁదఁ జేర్చుకొన నాచిత్రం బలక్ష్యంబుగా
బళిరే కట్టినచీరయుం బగయ కాఁ బాటించె దైవం బటం
చలినీలాలక యార్తిఁ జెందు నరసింహా యింకఁ బాలింపుమీ. ||132||

గమనము —

మ. చెలుల న్వంచన చేసి యొక్కతయ తాఁ జెన్నొంద నీయొద్దకు
న్నలినాక్షీమణి రాఁ దలంచి నవరత్నప్రోతసౌధాంగణ
స్థలుల న్వె న్నుని వచ్చునిర్మలతనుచ్ఛాయ న్నిరీక్షించి నె
చ్చెలి యేతెంచె నెఱుఁగఁ బోలు నని నిల్చెన్ శ్రీనృసింహాధిపా. ||133||

మూర్ఛ —

మ. బలితం బైనయనంగవేదనలచేఁ బల్మాఱు నిల్పోప లే
కలినీలాలకప్రాణము ల్వెడలి నేత్రాంభోజమార్గంబునం
గలయం బ్రాఁకుచు వచ్చి య న్నెలవునం గన్నీటియే అడ్డ మై
నిలుప న్నిల్చె నృసింహభూరమణ మన్నింపంగఁ బా డింతటన్. ||134||

ధన్యత —

మ. శుకవర్గం బొకమాటలో మెలఁగె నాసూనాయుధుం డాంతరం
గికుఁ డై యుండె మరాళ మొక్కనడకం గ్రేళ్ళుబ్బి వర్తించెఁ బా
యక వేడ్క న్సుముఖత్వ మొందె కశి మాయబ్జాక్షి నేమంబుతో
నకలంకస్థితి నీవు గూడ నరసింహా రాజకంఠీరవా. ||135||

తే. తెలియ శృంగార మిదియును ద్వివిధ మగుచుఁ, బరఁగు సంభోగవిప్రలంభంబు లనఁగ
నందు బహుభేదముల నగణ్యంబు గాక, యేకవిధ మయ్యె సంభోగ మె ట్లటన్న. ||136||

సంభోగము —

మ. మరుఁ డాచార్యుఁడు గా విశీర్ణకబరీమాల్యాళి పుష్పాంజలి
స్ఫురణ ల్గాఁ దదుపేతభృంగనినదస్తోమంబు గానంబు గా
వరమంజీరరవంబు తాళగతి గా వర్ధిల్లుశాతోదరీ
సురతవ్యత్యయవేగతాండవ మొనర్చుం జింతితాభీష్టముల్. ||137||

క. పురుషులకుఁ దలోదరులకు, నరయంగా విప్రలంభ మభిలాషేర్ష్యా
విరహప్రవాసకారణ, పరిణతిచే నాల్గుగతులఁ బరఁగుచు నుండున్. ||138||

క. కలయుటకు మున్ను కోరిక, యిల నభిలాషంబు మాన మీర్ష్య విరహ మౌ
గలసి యెడఁబాయ హృదయో, త్కలికప్రవాసము విదేశగతి యె ట్లన్నన్. ||139||

అభిలాషము —

చ. అనయము శ్రీనృసింహులలితాంకతలంబున నుండ వచ్చునా
యనమునఖాంకసంగతుల నందఁగ వచ్చు నృపాలమాళితోఁ
జనువునఁ గుల్కి వచ్చు గుణసంగతి మెచ్చులు చూప వచ్చునో
వనజదళాక్షి యాకనకవల్లిక నైనను ధన్య నౌదు గా. ||140||

ఈర్ష్య —

మ. వదనాగ్రంబున వాణి యున్నది మము న్వాక్రువ్వ నీ దిందిరా
మదిరాక్షీమణి యున్నదక్షుల మము న్మన్నించి వీక్షింప నీ
దదియుంగాక నృసింహ నీవిపులబాహాశ్లేష మే నొంద నో
ర్వదు భూదేవి బహుప్రియారత నినుం బ్రార్థింప నిం కేటికిన్. ||141||

విరహము —

ఉ. నెచ్చలు లీనృసింహధరణీవరుఁ దెచ్చెద మంచుఁ బోయి రా
రిచ్చట నీవునుం గరుణ యించుక లే కలరంపగుంపులం
గ్రుచ్చెద వేల మత్ప్రియునిఁ గూర్పుము మన్మథ నీకుఁ దద్విభుం
దెచ్చుటకై యొసంగెద మదీయకటాక్షము లన్జయాస్త్రముల్. ||142||

ప్రవాసము —

చ. చిరయశ యోబభూవరనృసింహ భవద్రిపుకాంత కాననాం
తరమున కేఁగి యందు నిజనాథునిఁ గానక మన్మథార్తయై
వరుని సరోజపత్త్రమున వ్రాయునెడం గరము ల్సెమర్పఁగా
నరయ నిజాంగకంబె పగ యయ్యె నటంచుఁ దలంచు దైవమున్. ||143||

క. పలువుర కొకభామినిపైఁ, దలఁపును నొకవారసతికిఁ దగఁ బలువురపై
వలపును మృగవిహగాదుల, కెలవు రసాభాస మయ్యె క్షితి నె ట్లన్నన్. ||144||

రసాభాసము —

చ. అలఘువిశీర్ణపక్షయుగ మై యమితోన్నమితోర్ధ్వకాయ మై
గళరవము ల్దలిర్పఁ బ్రియకాంతకు ముద్దులు వెట్టి యుబ్బునం
బలమఱు మేడపై కెగసి పక్షము ద్రిప్పుచుఁ గుంచితాస్య మై
పొలఁతుకఁ బిల్చు విభ్రమకపోతము హుంకృతనాదమాధురిన్. ||145||

క. భావింప భావశాంతియు, భావోదయ భావసంధి భావశబలతల్
భావం బడఁగుట పుట్టుట, ద్వైవిధ్యము బహుత యనఁగఁ దగు నె ట్లన్నన్. ||146||

భావశాంతి —

చ. తలఁపఁగ రాజశేఖరుఁ డతండు తలోదరి సర్వమంగళా
కలితవు నీవు మీర లొకగాత్రముకైవడిఁ గూడి మాడుచుం
జెలఁగుట యొప్పుఁగా కలుగఁ జెల్లునె మీ కని బోటి మ్రొక్కఁగా
లలనకుఁ దోఁచె బాష్పసలిలంబు నివారితమానపంక మై. ||147||

భావోదయము —

ఉ. మేలము లాడువేళల సమేలము లై చెలు లెల్లఁల గూడి యో
బాలిక శ్రీనృసింహనరపాలు వరించెదవే యటన్న నీ
లాలకయంగవల్లిఁ బులకాంకురము ల్మనలొత్త నే మనం
జాలక యూరకుండె ననిశంబు [17]వినమ్రముఖాంబుజాత యై. ||148||

భావసంధి —

మ. హరి కానంగ శరాళి యై యరికవేలాభీలదివ్యాశుగో
త్కర మై శౌరికిఁ బాటలాబ్జకలికాదామంబు లై వైరికి
న్నిరతాగ్నిప్రభ లై వెలుంగునరకానీకాధికోల్లాసభా
సురసత్యారమణీకటాక్షములు ప్రోచున్ శ్రీనృసింహాధిపున్. ॥149॥

భావశబలత —

మ. చెలు లేమందురొ భావవీథి నకటా శ్రీనారసింహేంద్రుకౌఁ
గిలి నా కెన్నఁడు గల్గునో నృపతితోఁ గ్రీడింపఁగాఁ బోవుచం
చలపుంజిత్తము నేమి సేయుదు గురు స్సద్భక్తిఁ బ్రార్థింతునో
యల ప్రాణేశ్వరుఁ జూడ కున్నఁ బరితాపాటోపము ల్మానునే. ॥150॥

నవరససంకరము —

మ. జయలక్ష్మీరత మై ప్రతాపయుత మై శత్రుచ్ఛిదాధుర్య మై
ప్రయతార్తావన మై కపీంద్రగతి యై రక్తార్ద్ర మై నిర్ఘనో
దయవిద్యున్నిభ మై సకంప మయి వందారుస్పృహాశూన్య మై
నయ మొప్ప న్నరసింహుఖడ్గ మమరు న్నానారసప్రక్రియన్. ॥151॥

రసాధిదేవతలు —

సీ. హరికి శృంగారలీలాధిపత్య మొనర్చు, గణనాథు హాస్యసంగతునిఁ జేయు
నలికలోచనునిపై నధికరౌద్రము నిల్పు, శక్రుపై వీరరసంబు నెఱపు
యమునిపై[18]ని దయామయత్వంబు ఘటియించు, జగతి మహాకాలు సభయుఁజేయు
శర్వరీంద్రుని జుగుప్సారసాన్వితుఁ జేయు, శతధృతి నద్భుతాన్వితు నొనర్చు
తే. శాంతి బ్రహ్మంబు జేర్చు నిచ్చలు నృసింహు, భువనభరణంబు నరవిఘ్ననివహహరణ
మీశతయు భోగము ననేకనృపతిహృతియు, ననియు యశమును మతియు బోధాతిశయము. ॥152॥

సీ. మరకతానీకదంభమున శృంగారంబు, హాస్యంబు ముక్తాఫలౌఘరుచులఁ
గరుణ[19]విద్రుమవర్ణగౌరవచ్ఛలమున, రౌద్రంబు కురువిందరత్నకలన
వీరంబు గోమేధికారోపితస్ఫూర్తి, భయము వైదూర్యశోభామిషమున
భీభత్స మింద్రనీలాభాగుణంబున, శాంతి నిర్మలహీర కాంతిగతుల
తే. నద్భుతము పుష్యరాగరాగాపదేశ, విలసితంబున సాకారవృత్తిఁ గాంచి
నవరసంబులు వొల్చు నీ భవనవీథిఁ, బ్రబల సుబలనృసింహ యోబయనృసింహ. ॥153॥

క. [20]కరుణాభయబీభత్సము, ఖరసంబులు శోకభీతిగాఢజుగుప్సా
కరములు గా నరసము లై, తిర మగు నె ట్లన్న దీనిఁ దెలిపెద వరుసన్. ॥154॥

ఉ. భావ మలంక్రియాగుణవిభాసిత మై వికసద్రసోదయ
శ్రీవినివారితేతరవిశేషనివేదన మై యెలర్చు నీ
వావిరి దుఃఖ మైన సుఖవైభవ మైన విటీవిటాలియం
దావలఁ బూర్ల మై సహృదయాత్మలఁ గేవలహర్ష మై తగున్. ॥155॥

తే. అలపదార్థంబు లగువిభావానుభావ, సాత్త్వికాదులఁ గూడి రసత్వ మొందు
నవనిభావంబు వాక్యార్థ మనఁగ నెగడి, తంతువుల గూడి పట మనఁ దనరుకరణి. ॥156॥

మ. రమణీయోల్బణతాసమేత మగు నీరత్యాదిభావాబ్ధిలో
నమరం బుట్టుచు మున్గుచుం దగుఁ దరంగారూఢి సంచారిసం
ఘము లేతత్ప్రతిపన్న మౌరసము తత్కాలంబునం దైన స
త్యము రామాదులయంద నాట్యమున సభ్యావాస మై భాసిలున్. ॥157॥

శా. లేఖేశ ప్రతిమానవైభవ భవాశ్లిష్టస్రవంతీమరు
చ్చాఖిస్పర్థి యశఃపరంపరపరక్ష్మాపాలకప్రాజ్యరా
జ్యాఖర్వస్మయపుంజభంజనకృపాణాకల్పకల్పాంతవే
లాఖేలత్ప్రబలార్కకర్కశమహోలంఘిప్రతాపోదయా. ||158||

అచలజిహ్వము —

క. భోగాంబువాహవాహవి, భాగేహాభావు కాంగభావభవమహా
భాగమహీభాగమహా, భోగావహబాహుభోగిపుంగవభోగా. ||159||

కవిరాజవిరాజితము. నిరుపమరూప దిలీప మనూపమనీతికలాపకలాపధర
స్మరణభవానుభవానిశమానితమానసపద్మ సపద్మరటి
త్కరినరఘోటకకోటికరంభితకాంతనిశాంతనిశాంతమహా
హరిహయదిక్తరణీస్ఫురణైకవిభాధికలాభకలాభననా. ||160||

గద్యము. ఇది శ్రీహనుమత్ప్రసాదలబ్ధకవితాసారసారస్వతాలంకారనిరంకుశప్రతి
భాబంధుర ప్రబంధపఠనరచనాధురంధర ప్రబంధాంక వేంకటరాయభూషణసు
పుత్త్ర తిమ్మరాజపౌత్త్ర సకలభాషావిశేషనిరుపమావధానశారదామూర్తిమూర్తి
ప్రణీతం బైనకావ్యాలంకారసంగ్రహం బనుమహాప్రబంధంబునందు రసస్థాయి
సామాన్యలక్షణంబును దద్బహూకరణంబును విభవానుభావసంచారిభావప్ర
పంచంబును శృంగారచేష్టాప్రకరణంబును నవనిర్ణ యంబును సంభోగ విప్రలం
భభేదంబును రసాభాసభావశాంతిభావోదయభావసంధీభావశబనతాసంకరతలును
రసవర్ణాధిదేవతావిశేషంబును నన్నది తృతీయాశ్వాసము.

---

1. వయిన
2. నిజగతి
3. ము
4. శుగుత్సాహ
5. దరుణుల
6. యతివికృతము లగు, నాకారాలాపచేష్టితాదులు చూడన్
7. హాదులచే
8. రాదికమున
9. ఁగా
10. ఁగా
11. కిం
12. విస్తారంబది, య
13. గారతికిన్
14. బురుషుఁడు
15. చెలంగుచున్
16. మయ్యో
17. త్రపావృత యైనకైవడిన్
18. శోకమ
19. విద్రుమంబు
20. కరుణభయానకభీభ, త్సరసంబులు శోకభీతి సారజుగుప్సా

శ్రీరస్తు

నరసభూపాలీయము

కావ్యాలంకారసంగ్రహము

కావ్యాలంకారసంగ్రహము - చతుర్థాశ్వాసము.

కరగభీరగుణర
త్నాకరకటకాధిరాజహయపతిసేనా
భీకర భుజప్రతాప
స్వీకృతజయసాంద్ర నారసింహనరేంద్రా. ॥1॥

తే. అవధరింపుము దోషంబులను వచింతు, నవియు శబ్దార్థగతము లై ద్వివిధము లగు
నందుఁ బదవాక్యగతము లౌ నరయ శబ్ద, దోషములు వీనిలోఁ బదదోషతతులు. ॥ 2॥

సీ. అప్రయుక్తం బపుష్టార్థంబు నేయార్థ, మసమర్థకంబు నిరర్థకంబు
గ్రామ్యంబు విగతసంస్కారంబు గూఢార్థ, మన్యార్థ మశ్లీల మప్రతీత
మప్రయోజనము క్లిష్టార్థబంధంబు సం, దిగ్ధంబు విపరీతధీప్రదాయి
యనిమృష్టతరవిధేయాంశంబు పరుషంబు, ననఁగఁ గావ్యంబులం దరసి చూడ

తే. పదగతంబులు వెలయుసప్తదశసంఖ్య, గడలుకొన వీనిలక్ష్యలక్షణము లెల్ల
విస్తరించెదఁ గవితాప్రవీణసుకవి, నివహనిరతోపకారనిర్ణిద్రఫణితి. ॥3॥

క. ఈకవితాదోషోత్కర, మేకడ నీ వొసఁగుమాడ్తి, నియ్యక ఖలు లౌ
నాకుఱకుఱదాతలకు మ, హాకుకవు లొనర్చుకృతులయందు వసించున్. ॥4॥

అప్రయుక్తము —

క. కవులు ప్రయోగింపనిపద, మవనిం దగ నప్రయుక్త మగు నె ట్లన్నన్
ద్రవిణైలబిలుం డల దు, శ్చ్యవనమహాభోగిఖేటసంస్తుతుఁ డనఁగన్. ॥5॥

అపుష్టార్థము —

క. ఎనయఁ బ్రకృతోపయోగం, బునుఁ జెందక యున్నపద మపుష్టార్థం బోఁ
దునిమెను వింశత్యర్థా, ననువింశత్యర్థరఘునినందనుఁ డనఁగన్. ॥6॥

నేయార్థము —

క. ఇలఁ దనసంకేతంబున నిలిపినపద మెంచి చూడ నేయార్థం బౌ
బలుతేనెదిండిగమి నగు, నలసాగరకర్ణయాన యలక లనంగన్. ॥7॥

అసమర్థము —

క. ధర నప్రసిద్ధయోగం, బరసి ప్రయోగించుపదమ యసమర్థం బౌ
శరధరరాజనికేతను, గురుపంకజచక్రహస్తుఁ గొలుతు న టన్నన్. ॥8॥

నిరర్థకము —

క. ఇలఁ బదపూరణమాత్రం, బలపడినపదంబు కృతి నిరర్థక మయ్యెన్
దలఁపఁగ వెలయుచు లలి ను, జ్జ్వల మగునీతనివిలాససౌష్ఠవ మనఁగన్. ॥9॥

గ్రామ్యము —

క. పామరులభాష గ్రామ్యము, భామినికటిగల్లములు విభాసిల్లు ననన్
గోమలిచన్నులు గన్నులు, గామునిపండువు లొనర్చెఁ గడువడి ననఁగన్. ॥10॥

చ్యుతసంస్కారము —

క. వ్యాకరణదుష్ట మగుపద, మేకడఁ జ్యుతసంస్కృతాఖ్య మిది యె ట్లన్నన్
శ్రీకమలకాంతపదసే, వాకర్మరుఁ డనఁగఁ గరుణవారిధి యనఁగన్. ॥11॥

గూఢార్థము, అన్యార్థము —

క. కృతి నఖ్యాతము గూఢం, బతిశయరూఢివ్యపేత మన్యార్థం బై
క్షితిఁ దగుశోణితనయనుం, డితఁ డనఁగ సమానుఁ డితఁ డహిధ్వజుఁ డనఁగన్. ॥12॥

అశ్లీలము —

క. వ్రీడ జుగుప్సామంగళ, శీలము లగుపదము లొకటఁ జేర్చిన నవి య
శ్లీలము లగుఁ గృతి నేత, న్మాలము లగు త్రివిధభేదముల నెఱిఁగింతున్. ॥13॥

క. వసుదేవయోనిగోపీ, విసరమహాపీనకుచనవీనాశ్లేషో
ల్లసితుం డనఁ గాలిందీ, రసవిహరణకరణనిత్యరసికుం డనఁగన్. ॥14॥

అప్రతీతము —

క. అల శాస్త్రపురాణములనె, కలశబ్దం బప్రతీతకం బగుఁ గృతులం
దలఁతు వృషాకపిఁ ద్రిజగము, నెలమి నజావృతముఁ జేయు నీశ్వరు ననఁగన్. ॥15॥

అప్రయోజనము —

క. అవిశేషవిధాయక మై, కవిసినపద మప్రయోజకము భూతివిభా
ధవళితహరసుతుఁ గొలుతును, నవనలినహరద్విపాస్యు నయముగ ననఁగన్. ॥16॥

క్లిష్టము —

క. దూరార్థము క్లిష్టం బగు, ధారుణిఁ బవనాశనేంద్రధరమకుటాలం
కారమణిజనకవరపు, త్త్రీరమణకుమారరూపదీపితుఁ డనఁగన్. ॥17॥

సందిగ్ధము —

క. సందిగ్ధ మనఁగఁ జెలఁగును, సందేహాస్పదపదంబు సమరధరిత్రీ
సందీపితజయశాలిపు, రందరనుతవిక్రముండు రాముఁ డనంగన్. ॥18॥

విపరీతధీప్రదము —

క. జగతి న్విరుద్ధ మతికర, మగునది విపరీతధీప్రదాఖ్యం బనఁగా
దగుఁ గృతు లన కులహీనుం, డగు నీతఁ డన నంబికావిటాసక్తుఁ డనన్. ||19||

అవిమృష్టవిధేయము —

క. అవిమృష్టవిధేయం బగుఁ, దవిలినవర్ణ్యాంశ మప్రధానం బైనన్
నవనవసంఫుల్లలతాం, తవసంతము వచ్చె నిపుడు ధరణి కనంగన్. ||20||

పరుషము —

క. శ్రుతికటువు లైనపదములు, కృతిఁ బరుషము లనఁగఁ జెలఁగు నిలఁ గుధ్రేడ్జా
పతిమూర్ధధృతార్థోద్వధి, పతి గొల్తు నభీష్టసిద్ధి ఫలమున కనఁగన్. ||21||

వాక్యదోషములు —

సీ. అక్రంబు విసంధి ప్రక్రమభంగంబు, పునరుక్తియుత మసంపూర్ణతరము
వాక్యసంకీర్ణంబు వ్యాకీర్ణ మధికప, దంబు వాచ్యవిసర్జితం బరీతి
న్యూనోపమంబు బధికోపమంబు సమాప్త, పునరాత్తమస్థానఘనసమాస
మనియతచ్ఛందంబు యతిభంగ ముపతత్ప్రు, కర్షంబు భిన్నలింగంబు భిన్న

తే. వచన మక్రియసంబంధవర్జితములు, వాక్యగర్భితమును నన వాక్యదోష
వితతు లిరువదిరెం డయి వినుతిఁ గాంచు, వీని లక్షణలక్ష్యము ల్విస్తరింతు. ||22||

అక్రమము —

క. క్రమహీన మక్రమం బగు, సమధిక మగు నితనికీర్తి శౌర్యచ్ఛాయా
సముదయమునకున్ దినకర, హిమకరకిరణోత్కరంబు లెనయే యనఁగన్. ||23||

విసంధి —

క. అపగతలక్షణమును గ్రా, మ్యపుసంధియుఁ దగ విసంధి యనఁ దగు నరిగె
న్నపరగిరి కినుఁ డనంగా, నృపు లొప్పుదు రధికగుణవినిద్ర తనంగన్. ||24||

ప్రక్రమభంగము —

ఆ. ప్రక్రమంబు విడువఁ బ్రక్రమభంగంబు, శౌరి దానవారిఁ జక్రధారి
నభవు నమితవిభవు ననవిద్యచారిత్రు, విష్ణుఁ గొల్తు జిష్ణుఁ గృష్ణు ననఁగ. ||25||

పునరుక్తియుతము —

క. ఎనయఁగ శబ్దార్థంబులు, పునరుక్తము లైన నదియె పునరుక్తియుతం
బనఁదగుఁ జక్రాంచలమున, దనుజావళిఁ ద్రుంచు జక్రధరుఁ డితఁ డనఁగన్. ||26||

అపూర్ణము —

క. ధరలోఁ గ్రియాన్వయంబుల, సరిపోని దపూర్ణ మనఁగ సన్నుతి కెక్కున్
నరపతి యొసఁగును ద్రవ్యము, పరఁగఁగ నౌదార్యశాలి బహుళము ననఁగన్. ॥27॥

వాక్యసంకీర్ణము —

క. ఏకడ వాక్యాంతరితప, దాకీర్ణము వాక్యకీర్ణ మగుఁ బొగడుదు రీ
భూకాంతుఁడు జను లెల్ల న, నేకగుణాన్వితుఁ డటంచు నిలలో ననఁగన్. ॥28॥

వ్యాకీర్ణము —

క. భ్రాంతికరం బగు నన్వయ, మెంతయు వ్యాకీర్ణ మయ్యె నీడుఁడు తిలకముం
గుంతనములఁ గొంతకును ల, తాంతంబులు సెరువుఁ డిప్పుడనంగన లనఁగన్. ॥29॥

అధికపదము —

క. తలఁపఁగ మిక్కిలిపదములు, గలిసిన యది యధిక పదము కమలారికలా
కలితవిలాససముల్లస, దలఘుయశోవిభవశాలి యగు నితఁ డనఁగన్. ॥30॥

వాచ్యవివర్జితము —

ఆ. వాచ్య ముజ్జగింప వాచ్యవివర్జితం, బనఁగ నెగడు నాజి నభవుఁ డైనఁ
బెగడు నీతనిబాహుదీప్తాసి యనునెడ, నాజి నభవుఁ దెగడు ననుచుఁ బలుక. ॥31॥

అరీతి —

క. రసమున కనుచితమగుపద, విసర మరీతి యనఁ బొల్చు విటజనహృదయ
గ్రసనాగ్రహగ్రహిళదృ, ష్టిసమగ్రోదగ్ర మతివశృంగార మనన్. ॥32॥

న్యూనోపమము, అధికోపమము —

తే. ఉపమ చాల కున్న న్యూనోపమం బది, కోపమాఖ్య మధిక ముపమ యైన
హైమవసనుఁ డైన హరి మేఘనిభుఁ డన, నతివ పల్లవితలతాభ యనఁగ. ॥33॥

సమాప్తపునరాత్తము —

క. క్రమ ముడిగి మగుడఁ బూనిన, సమాప్తపునరాత్త మయ్యె శాశ్వతు నభవుం
గమలాక్షుఁ గమలనాభుం, గమలాపతిఁ గొల్తు ముక్తికై విభు ననఁగన్. ॥34॥

అస్థానసమాసము —

క. అపదసమాసం బస్థా, నపటుసమాసంబు రిపుల ననిఁ దునిమెద నే
నిపు డని వికటభ్రుకుటీ, విపులక్రోధాంధుఁ డయ్యె వీరుం డనఁగన్. ॥35॥

ఛందోభంగము, యతిభంగము —

క. ఛందము యతియుం దప్పిన, ఛందోయతిభంగము లగుసంగతి నితఁడున్
కుందేందువిశదయశుఁ డై, ముందుగఁ బూజించినాఁడు నరహరి ననఁగన్. ॥36॥

పతత్ప్రకర్షము —

క. క్షితి నుత్కర్ష ము దక్కినఁ, బతత్ప్రకర్షంబు గవయ భల్లూకమృగీ
వితతివిభేదనగర్వా, యశసింహాభీల మీమహాటవి యనఁగన్. ‖37‖

భిన్నలింగము, భిన్నవచనము —

ఆ. ఉవిదఁ బురుషుఁ బోల్ప నొకనిఁ బల్వురఁ బోల్ప, భిన్నలింగ మనఁగ భిన్నవచన
మనఁగఁ జెలఁగు నింతి వనజారివలె నన, ఖడ్గ మురగనరులకరణి ననఁగ. ‖38‖

అక్రియము లేక అశరీరము —

క. తుదలఁ క్రియాశూన్యము లగు, పదంబు లశరీర మనఁగఁ బరఁగు న్విభవా
స్పద మగుమధుమాసంబునఁ, బొదలు తరూత్కరము కుసుమపూర్ణం బనఁగన్. ‖39‖

సంబంధవర్జితము —

క. సంబంధవర్జితం బగు, సంబంధము విడువ గరులు శైలములు తురం
గంబులు భంగంబులు సమ, రాంబుధివరతరణి యితనియసిలత యనఁగన్. ‖40‖

వాక్యగర్భితము —

క. నడుమ నొకవాక్య పద్ధతి, తొడరిన నది వాక్యగర్భదోషము ఖలు లౌ
వెడమతులతోడిసంగతి, కడుహిత మిది నీ కొనర్పఁగా వల దనఁగన్. ‖41‖

అర్థదోషములు —

క. క్రమమున నిఁక నర్థదో, షముల నెఱింగింతు సుకవిజనులకు హీనో
పమ మధితోపమ మసమో, పమ మఖ్యాతోపమంబు పరుషము మఱియున్. ‖42‖

తే. వ్యర్థ మేకార్థము ససంశయం బపక్ర, మము విరుద్ధంబు విరసాతిమాత్రహేతు
రహితనిరలంకృతాశ్లీలసహచరచ్యు, తములు భిన్నంబు నన వీనిక్రమ మొనర్తు. ‖43‖

హీనోపమము, అధికోపమము —

తే. ఉర్వి ఘను నల్పుఁ బోల్ప హీనోపమంబు, శ్వానమునబోలె నితఁడు విశ్వాసి యనఁగ
నరయ నధికోపమం బల్పు నధికుఁ బోల్పఁ, బునుకపట్టినపే నీశుఁ బోలు ననఁగ. ‖44‖

అసమోపమము, అఖ్యాతోపమము —

తే. ఉపమ సరివోని దిల నసమోపమంబు, హలధరుఁడు మేరుగిరివోలె నలరు ననఁగ
విను ప్రసిద్ధంబు గాని దవిశ్రుతోప, మంబు వదనంబు కుముదంబుమాడ్కి యనఁగ. ‖45‖

పరుషము —

క. పరుషార్థంబులు గలయం, పరుషం బనుదోష మయ్యెఁ బరఁగెడు నీభూ
పరుసౌందర్యమునకు వే, మఱు సరి యౌ మంటఁ బడ్డ మదనుం డనఁగన్. ‖46‖

వ్యర్థము, ఏకార్థము —

తే. అప్రయోజనంబు వ్యర్థ మౌ ఫేనిలం, బైనజలధి దాఁటె ననిలతనయుఁ
డన నభిన్నవాక్య మరయ నేకార్థ మౌ, సుగుణఖనిచరిత్రశోభి యనఁగ. ॥47॥

ససంశయము —

క. క్రమమఱిపదములు సంది, గ్ధము లైన ససంశయంబు ధరణీవరుధై
ర్యము నజము గెల్పు ననఁగా, నమరెడు సతిమేను మించు వసియించు ననన్. ॥48॥

విరుద్ధము —

క. క్రమ మెడలి దేశకాలా, సముచితము విరుద్ధ మయ్యె సమదవిలోల
భ్రమరము చంపకవన మన, సముదంచితకైతకంబు చైత్రం బనఁగన్. ॥49॥

విరసము —

క. ధర ననుచితరసభావము, విరసం బగు నితనిసమదవిద్వేషితలో
దరులు దగులందుఁ గుందఁగ, సరసము లాడుదురు ప్రేమ శబగు లఁటన్నన్. ॥50॥

అతిమాత్రము, హేతురహితము —

క. క్షితిలో లోకాతీతం, బతిమాత్రము నింగి నిండె నబ్జాక్షికుచ
ద్వితయ మన హేతుశూన్యము, సతి గనుఁగొనె భృంగపంక్తి చనుదెంచె ననన్. ॥51॥

నిరలంకృతి, అశ్లీలము —

క. ధరజాతిమాత్రశూన్యము, నిరలంకృతిబాహుయుతుఁడు నృపుఁ డన లజ్జా
కర మశ్లీలము పద్మిని, సరసాంగిగృహమ్ముతు పద్మసౌరభ మనఁగన్. ॥52॥

సహచరచ్యుతము —

క. సరిగా సరిగా నిది యు, ర్వరపైఁ బొందింప సహచరభ్రష్టం బౌఁ
బరఁగు నెలచేత గగనం, బరుదుగ ఫేనంబుచేత నంబుధి యనఁగన్. ॥53॥

భిన్నము —

క. భిన్నం బగుసంబంధవి, భిన్నం బీతనివిరోధపృథివీశ్వరుఁ డా
పన్నుం డై తననుదురున, నన్నలినజువ్రాత శూన్య మని పల్కు ననన్. ॥54॥

క. రసములు వాచ్యము లైనను, వెస నదియును దోప మయ్యె విపులోగ్రరణం
బసదృశబీభత్సరసో, ల్లసితము శృంగారసహితలలన యనంగన్. ॥55॥

గుణములు —

తే. ఇంక గుణములు వివరింతు నివియుఁ గృతుల, దొరసి శ్లేషప్రసాదమాధుర్యసౌకు
మార్యసమతార్థదీపనౌదార్యకాంతు, లనఁగ నోజస్సమాధులు ననఁ జెలంగు. ॥56॥

క. ఇల సంధి గూడి పదములు, నెలకొని యొకపదమురీతి నిలిచిన శ్లేషం
బలరుఁ బ్రసిద్ధపదంబుల, నలఘూక్తిప్రసాద మయ్యె నది యె ట్లన్నన్. ॥57॥

శ్లేషము —

శా. లలావణ్య మగణ్య మాగుణగణం బవ్యాజ మాతేజ ము
ద్వేలం బావినయం బమేయతర మావీర్యం బనిర్వాచ్య మా
యాలాపం బతిసత్య మావితరణం బాశాంతవిశ్రాంత మా
శీలం బార్జవమూల మెన్నఁ దరమే శ్రీనారసింహాధిపున్. ॥58॥

ప్రసాదము —

ఉ. ముంగిటిపెన్నిధాన మిలుముందటికల్పక మర్థికోటిముం
గొంగుపసిండి చెంగటన కూడినబంగరుకొండ దొడ్డిలో
నం గలకామధేనువదనం బెర యీఁగలు లేనిచొక్కపు
న్దంగెటిజున్ను నీవితరణంబు నృసింహనృపాలశేఖరా. ॥59॥

క. సరసము లగువాక్యంబులు, వరుసను వేర్వేఱ మించువగ మాధుర్యం
బరయఁగ బొట్లు పిఱుందుల, నరు దగునది సౌకుమార్య మది యె ట్లన్నన్. ॥60॥

మాధుర్యము —

చ. అనయము యంత్రమత్స్యము నొకమ్మున శ్రీనరసింహుఁ డేయఁగా
వెనుకఁకు బాఱి పుల్గుఱచి వేషము మార్చి బిలంబు దూఱ కా
ననమున కేఁగి సిగ్గున నణంగి భరంపడి వీఁగి తావిషం
బెనసి నతి న్భజించి నదు లీఁది భ్రమించెను రాసు లన్నియున్. ॥61॥

సౌకుమార్యము —

ఉ. చెందొవవిందుమంచువలెఁ జిందురుచిం దగఁ జందనంబు వె
చ్చందన మొందు నిందుముఖిచందము డెందమునం దలంప నీ
యందమునందె నందనమునందు మిళిందము పొందుపొందికం
జెందె నృసింహ కౌఁగిటను జేర్పుము ముందుగ మందగామినిన్. ॥62॥

క. లలితార్థభంగిఁ బాదం, బులు నాల్గిట నేకసరణిఁ బొదువ సమత యౌ
నిల నర్థము వ్యక్తం బై, నలు వొందిన నర్థదీపనం బె ట్లన్నన్. ॥63॥

సమత —

సీ. శరవేగములు లేవె చలయంత్రపాఠీన, పాటనక్రియకు నేర్పడవు గాక
చాతుర్యములు లేవె శారదాభండార, చోరకారశ్రీకిఁ జొరవు గాక
వితరణంబులు లేవె వివిధయాచకనృపా, లకకంఠదఘ్నము ల్కావు గాక
సామర్థ్యములు లేవె సరిదన్యపథయాన, శాసనప్రౌఢికిఁ జనవు గాక
తే. తొలుత గడిదుర్గముల నున్న దొరలు లేరె, మహిమ నీమాడ్కి గదనదుర్మదసపాద
సారసప్తాంగహరణులు లేరు గాక, నరనుతాటోప యోబయనరసభూప. ॥64॥

అర్థవ్యక్తి —

సీ. నలు వొందునమరేంద్రునాగంబు సాటిగా, సామజంబుల నెల్ల సంతరించి
విఖ్యాతి కెక్కిన వెలిమావు సాటిగా, సైంధవముల నెల్ల సవరణించి
మహిమ మించినమింటిమ్రాకులసాటిగా, బాదపంబుల నెల్ల బాదుకొల్పి
వన్నె కెక్కినదేవవాహినిసాటిగా, నిల నెల్లయేఱుల నిరవుకొల్పి
తే. స్వర్గసృష్టికిఁ బ్రతిసృష్టి, సలుపుకీర్తి, వసుధఁ గౌశికగోత్రపావనుఁడ వైన
నీక తగుఁగాక మఱి యన్యనృపుల కగునె, సరసగుణహార యోబయనరసధీర. ॥65॥

క. కతిపయసంయుక్తాక్షర, వితతం బౌదార్య మయ్యె విమలవిచిత్రా
యతవర్ణావృత్తులు గల, యతిమృదుబంధంబు కాంతి యగు నె ట్లన్నన్. ॥66॥

ఔదార్యము —

చ. ఎదిరిస యోబశౌరినరసేంద్రునికీర్తి నిజాంశుపంక్తికిన్
మదనవిరోధి భీతుఁ డయి మార్కొన కేఁగినఁ దద్రథంబు ద
త్సదనము నాక్రమించి రభసంబున నావృషభాధిపధ్వజున్
వెదకఁ జుమీ యజాండముల వే వెడలెం గడిలేనియీసునన్. ॥67॥

కాంతి —

సీ. నెలవంక తోడివెన్నెలవంక గలమేటి, నెలవంక రహితాంశునియతిఁ దెగడి
ననయము వానిఁ గన్ననయమ్ము గలయింతి, ననయమ్ము దాల్చువానన్నఁ జెనకి
కడలేక తరిగొండ కడలేకడలఁ ద్రోయ, కడ లేక మైనమీఁగడల గెల్చి
కవురాలవన్నె చొక్కపురాల నగుమేని, కపురాలపోతు బింకంబు నణఁచి
తే. తనరుచులు లోకములు నిండఁ దనరుచుండు, లాటకరహాటలలనాలలాటఫలక
మలయజము లైన నీదునిర్మలయశంబు, లమితగుణసాంద్ర నారసింహక్షితీంద్ర. ॥68॥

క. విలసితసమాసభరితో, జ్జ్వలబంధం బోజ మయ్యె సరియవ్యగుణం
బులు మఱి వేఱొక్కటి పై, నలరింప సమాధి యయ్యె నది యె ట్లన్నన్. ॥69॥

ఓజము —

సీ. మందారబిసకుందకుందాదినిధిబృంద, బృందారకాప్తశోభితయశుండు
హేలావిజితహాలహాలాశనోత్తాల, తాలాంకభుజదండతాండవుండు
దీనాపననిదానదానాంబుజనదీన, దీనాథపరిణయస్థితివిధాయి
భీమాసురవిరామరామాతిశయధామ, ధామాంబకనిభాసిదారితారి
తే. రాజమాత్రుండె వసుధాధిరాజమకుట, నికటవికటమహానీలనికరసుకర
మధుకరకరంభితాంఘ్రిపదద్వయుండు, సరసగుణహారి యోబయనరసశౌరి. ॥70॥

సమాధి —

సీ. అలబలీంద్రునిచేత నడుగు వెట్టఁగ నేర్చి, ధారాధరముచేత నీరు మోచి
కానీనుచేఁ గంచుకముఁ బూనఁగా నేర్చి, యెలమి దధీచిచే నెమ్ము బలిసి
క్షీరాంబురాశి ద్రచ్చినవెన్న నీడేరి, నైలింపగనిచన్నుఁబాలఁ బెరిఁగి
కల్పపాదపఫలోత్కరములఁ జని గాంచి, వనజారి నెమ్మేన ననఁగి పెనఁగి
తే. ధరణిఁ బ్రోది వహించినదానకన్య, సకలయాచకబాంధవు ల్సంతసిల్ల
నీకరగ్రహణావాప్తి నెరసె నౌర, వైరిగజసింహ యోబయనారసింహ. ॥71॥

శబ్దాలంకారములు —

తే. ఇఁక నలంకారనికరంబు లేర్పరింతు, నవియుఁ గవితాలతాంగికి హారకటక
కంకణాదులక్రియ య నలంకరణకరణ, పరిణతులచే నలంకారభావ మొందు. ॥72॥

క. ఇవియును శబ్దార్థంబుల, ద్వివిధములై క్రమముతోడ వెలయు ననుప్రా
సవిశేషంబుల నుపమా, దివిశేషములను గావ్యదీపితసరణిన్. ॥73॥

తే. అం దను ప్రాసభేదంబు లైన శబ్ద, భవదలంకారమును మున్ను ప్రస్తుతింతు
నడర నెడ లేక రెండు రెం డక్షరంబు, లెనయు నియమంబు ఛేకమౌ నెట్ల టన్న. ॥75॥

పంచచామరము. స్ఫురత్కృపాబలప్రతాపభూతిధైర్యభూభరా
ర్చిరంగదానబుద్ధివైఖరి స్థ్వరి స్థ్వరి న్సుధా
హరు న్హరు న్గిరి న్గిరి న్మహానలు న్నలు న్రమా
గురు న్గురు న్జయింతు వౌ దగు న్నృసింహభూవరా. ॥75॥

తే. ఒక్కవర్ణంబు కడదాక నుద్ధరింపఁ, బరఁగు జృంభణవృత్త్యనుప్రాస మయ్యె
దలఁపఁ బునరుక్తి యయ్యుఁ దాత్పర్యభేద, మొనయు నియమంబు లాట మౌ నె ట్లఁటన్న. ॥76॥

వృత్త్యనుప్రాసము—

చ. సమదవిపక్షశిక్షణవిచక్షణదక్షిణదోరనుక్షణ
భ్రమదసిదుర్నిరీక్షసమరక్షపితక్షితిపక్షతక్షర
త్సమధికశోణితక్షరకృతక్షణరక్షితపక్షిలోక నిన్
గమలదళాక్షుఁ డేలు బలగౌరవసింహ నృసింహభూవరా. ॥77॥

లాటానుప్రాసము—

చ. ఘనత నృసింహుఁ జూడఁ గలకన్నులు కన్నులు వానికౌఁగిటం
జనువున నేపు చూపఁ గలచన్నులు చన్నులు వాని మోవికిం
జొనిపిన పాటలాధరము జూన్నులు జున్నులు వాని మేనఁ జే
ర్చినసరసాంగవల్లికల చెన్నులు చెన్నులు వో తలోదరీ. ॥78॥

క. సమపర్ణయుగాధిక మై, యమరిననియమంబు యమక మగుఁ గృతులం దా
యమకం బనేకవిధ మగుఁ, గ్రమమున నొక రెండుమూడుగతు లెఱిఁగింతున్. ॥79॥

క. మేలిమి రెండవపాదము, నాలవపాదంబు నొక్కయనువునఁ దనరం
జాలినయమకము కృతులం, దాలింపఁగఁ బాదయమక మగు నె ట్లన్నన్. ॥80॥

పాదయమకము —

క. ఔరా యోబనృపాలకు, మారా మనుమదనసమరమాధుర్యుఁడ వై
ధీరానృసింహ కూడితి, మారా మనుమదనసమరమాధుర్యుఁడ వై. ॥81॥

క. ప్రస్తుత మగుముక్తపద, గ్రస్తం బన నదియుఁ గృతులఁ బరఁగు బదాంతో
దస్తము పాదాద్యంతను, విస్తృతము పదాంతసింహవీక్షణ మనఁగన్. ॥82॥

పాదాంతపాదాదిముక్తపదగ్రస్తము —

క. సుదతీనూతనమదనా, మదనాగతురంగపూర్ణమణిమయసదనా
సదనామయగజరదనా, రదనాగేంద్రనిభకీర్తిరసనరసింహా. ॥83॥

సింహావలోకనముక్తపదగ్రస్తము —

క. మన వేటికి నూతనమా, తన మాయెడఁ బ్రేమ దనకుఁ దక్కితి ననుమా
ననుమానక దయ దనరం, దనరంతులు మాని నరసధవు రమ్మనవే. ||84||

పద్మబంధము —

చ. కనుఁగొన రేకు లెన్మిదియుఁ గర్ణిక చుట్టిడి స్రగ్ధరాంఘ్రుల
న్మనుపటియేడువర్ణములునుం గడయేడుఁ బ్రవేశనిర్గతు
ల్పనుపడ నాల్గుదిగ్దళముల న్లిఖియించి విదిగ్దళంబులం
దెనయఁగఁ బాదమధ్యగము లేడును వ్రాయఁగఁ బద్మబంధ మౌ. ||85||

స్రగ్ధర. రామాకశ్రీసమగ్రరణకృతభయముద్రాసనక్తారమారా
రామారక్తాసనద్రాష్ట్రాభరణపటిమాత్రాసకుస్తికుమారా
రామాకుస్తీకుసత్రాప్రకటతరవిచిత్రాపవిత్రాసమారా
రామాసత్రావిపత్రాశ్రయనరసరుచిగ్రామసశ్రీకమారా. ||86||

చక్రబంధము —

క. పదిచుట్లు నాఱురేకులు, పదిలపఱిచి సుకవిపేరు పతిపేరును లోఁ
బొదలఁగ నేవంవిధగుణ, విదితం బగుచక్రబంధవిధ మౌ నె ట్లనన్. ||87||

శా. రక్షానాకపమూర్తిభాసురగభీరావిక్రమోహాస్పదా
దక్షారమ్యమతిస్థిరాభరణవిద్యాకృత్యశక్యస్వనా
వక్షస్సింధుపకన్యకానరసభవ్యాతిగ్మధీతంత్రదా
దాక్షిణ్యారతనాదవైభవవినోదాహేమనాగాశ్వదా. ||88||

వృత్తకందగర్భసీసము —

సీ. మహితవిద్వజ్జనమండలీవినుతసా, హిత్యప్రియంభావుకాత్యుదార
వితతభీమాహవవిక్రమక్రమసము, ద్యద్ద్వైరినిర్భేదనాభిరామ
వినుతవిశ్రాణనవిభ్రమాపహసితా, నూనామరక్ష్మారుహా నృపేంద్ర
వినతభూపాలకవిస్ఫురన్మకుటర, త్నద్యోతితాంచత్పదా మహాత్మ

తే. 'నిరుపమదయాపయోనిధినిరతభరిత, చారుచరితనిర్మలతరసత్యరుచిర
తరణికులమణీనరసింహధరణిరమణ, ఘనతరగుణనిధీ' మనుజనులు వొగడ. ||89||

ఓష్ఠ్యనిరోష్ఠ్యసంకరము —

శా. భూనాథోత్తమ జంభభంజనమహాభోగాభిరామ క్రియా
దానోజ్జృంభితవారిపూరభరితోద్యద్వార్ధివీచివ్రజా
మానామేయసుధాబ్ధినిర్మలగుణా మాద్యన్మహాయూథప
శ్రీనూత్నప్రథమానభాగ్యవరవైరివ్రాతభేదివ్రతా. ||90||

క. నీహారశిఖరిశిఖర, వ్యూహామితతుహినకణమహోమహిమ మహా
మోహావహవిమతవరా, రోహామణిహారనయన రూఢవిహారా. ||91||

లయగ్రాహి. మిత్రకులభూషణ యమిత్రకులభీషణ విచిత్రమృదుభాషణ చరిత్రమణిహారా
జైత్రవిశిఖాసన బలత్రిపురశాసన పవిత్రగుణభాసన సగోత్రభృతిధీరా
క్షాత్త్రశుభలక్షణ సుపాత్రజనరక్షణ కుశాత్రయవిచక్షణ యకృత్రివవిహారా
గోత్రసమసింధుర కళత్రితవసుంధర పతత్రిరథబంధుర తనుత్రభుజసారా. ||92||

గద్యము. ఇది శ్రీహనుమత్ప్రసాదలబ్ధకవితాసారసారస్వతాలంకారనిరంకుశప్రతి
భాబంధుర ప్రబంధపఠనరచనాధురంధర ప్రబంధాంక వేంకటరాయభూషణ
సుపుత్త్ర తిమ్మరాజపౌత్త్ర సకలభాషావిశేషనిరుపమావధానశారదామూర్తి

మూర్తిప్రణీతం బైనకావ్యాలంకారసంగ్రహం బనుమహాప్రబంధంబునందుఁ ద్రివిధదోషనిర్ణయంబును గుణప్రకరణంబును శబ్దాలంకారసంగ్రహంబు నన్నది చతుర్థాశ్వాసము.

శ్రీరస్తు

నరసభూపాలీయము

కావ్యాలంకారసంగ్రహము

కావ్యాలంకారసంగ్రహము - పంచమాశ్వాసము.

నందనసౌందర్యబు
ధానందనకీర్తివిజితహరిచందనమే
ధానయనిధానదానే
దానీంతనకర్ణ నరసధరణీశమణీ. ‖1‖

తే. అవధరింపుము లక్ష్మలక్ష్యముల నెల్ల,
నసఘ భవదీయనామధేయాంకితముగ
బహువిభక్తుల నొనరింతుఁ బద్యవితతి,
నింకఁ జతురార్థభవదలంకృతులు వరస. ‖2‖

వ. ఉప మానన్వ యోపమేయోపమా స్మరణ రూపక పరిణామ సందేహ భ్రాంతి మ దపహ్న వోల్లే ఖోత్ప్రే క్షాతిశయోక్తి సహోక్తి వినోక్తి సమాసోక్తి వక్రోక్తి స్వభావోక్తి వ్యాజోక్తి మీలన సామాన్య తగ్గు ణాతద్గుణ విరోధాభాస విశేషా ధిక విభావనా విశేషోక్త్యసంగతి విచిత్రాన్యోన్య విషమ సమ తుల్యయోగితాదీ పక ప్రతివస్తూపమా దృష్టాంత నిదర్శనా వ్యతిరేక శ్లేష పరిక రాక్షేప వ్యాజస్తు త్యప్రస్తుతప్రశంసా పర్యాయోక్తి ప్రతీపానుమాన కావ్యలిం గార్థాంతరవ్యాస యథాసం ఖ్యార్థాపత్తి పరిసం ఖ్యోత్తర వికల్ప సముచ్చయ సమాధి భావిక ప్రత్య నీక వ్యాఘాత పర్యాయ సూక్ష్మోదాత్త పరివృత్తికారణమా లైకావళీ మాలాదీపక సార రసవ త్ప్రేయ ఊర్జస్వి సమాహితంబు లన డెబ్బదియలంకారంబులు. అందు రూపక పరిణామ సందేహ భ్రాంతిమ దుల్లే ఖాపహ్న వోత్ప్రేక్షా స్మరణ తుల్య యోగితా దీపక ప్రతివస్తూపమా దృష్టాంత సహోక్తివ్యతిరేక నిదర్శనాశ్లేషంబులు పదియాఱును బ్రతీయమానౌపమ్యంబులు, సమాసోక్తి పర్యాయో క్త్యాక్షేప వ్యాజస్తు త్యుపమేయోపమానన్వయాతిశయోక్తి పరికరా ప్రస్తుత ప్రశంసానుక్త నిమిత్తవిశేషోక్తులు పదియును బ్రతీయమానవస్తుకంబులు, రసవత్ప్రేయ ఊర్జస్వి సమాహితభావికంబు లేనును బ్రతీయమానరసభావంబు లగు కడమయుక్తనిమిత్త విశేషోక్తిసహితంబు లను నుపమాద్యలంకారంబులు నలువదియు నస్ఫుటప్రతీయ మానౌపయ్యరసభావంబు లగు నందు. ‖3‖

సీ. అవని సాధర్మ్యంబు త్రివిధ మౌభేదప్ర, ధాన మభేదప్రధాన మరయ
నుభయప్రధాన మై యొగి దీపకము తుల్య, యోగితయుఁ బ్రవస్తూపమయును
దృష్టాంతమును సహోక్తియు నిదర్శనప్రతీ, పము వ్యతిరేకంబు ప్రబలు భిన్న
సామ్యము ల్రూపక సందేహ పరిణాను, ములు భ్రాంతిమదపహ్నుతులు నభిన్న
తే. సామ్యధర్మంబు లుల్లేఖసంగతముగ, నుపమయుపమేయకోపమయును ననన్వ
యంబు స్మరణంబుఁ దలఁప భేదావిభేద, సహితసాధర్మ్యగుణవిశిష్టములు మఱియు. ‖4‖

సీ. అతిశయోక్త్యుత్ప్రేక్ష లధ్యనసితమూల, లొగి విభావనవిశేషోక్తి విషమ
ములు నసంగతిచిత్రముల తగ్గుణానోన్య, ములు భావికవిశేషములు విరోధ
జన్యము ల్వ్యాఘాతసహితంబు గాఁగ స, ముచ్చయంబు వికల్పముఁ బరిసంఖ్య
మలయథాసంఖ్య మర్థాపత్తిపర్యాయ, భవములు పరివృత్తి ప్రత్యనీక
తే. తద్గుణసమాధులు వినోక్త్యుదాత్తసమము, లును స్వభావోక్తి లోకవర్తనభవములు
గరిమ ననుమానకావ్యలింగములు తర్క, జంబు లర్థాంతరన్యాససంగతముగ. ‖5‖

సీ. కారణమాలికై కావళీసారమా, లాదీపకంబు లుల్లసితశృంఖ
లావిచిత్రత్వమూలములు వ్యాజోక్తివ, క్రోక్తి మీలన మపహ్నుతిభవములు
పరఁగు సమాసోక్తిపరికరంబులు విశే, షణజాతచాతుర్యసంభవములు
కడమశ్లేషాద్యలంకారము ల్బూర్వోది, తన్యాయనిరపేక్షతాయతంబు
తే. లీయలంకారముల కెల్ల నిలఁ బ్రధాన, మైనయుపమయ ముందుగా ననువు కొల్పి
యొకటి కొకటికి భేదము ల్బ్రకటములుగ, సరవి నెఱిఁగింతు లక్ష్మలక్ష్యము లెలమి. ||6||

సీ. ఉత్ప్రేక్షవలె నసిద్ధోపమ కా కన, న్వయముకైవడి నభిన్నంబు గాక
హీనోపమయుఁబోలె నిల నహృద్యము గాక, యుపమాన మనఘ మై యుండెనేని
శ్లేషంబువలెఁ బదక్లిష్టమాత్రము గాక , సార్థ మై యల రూపకాదులక్రియ
వ్యంగ్యంబు గాక సామ్యము వాచ్య మగు నేని, యౌపమ్యము ప్రతీప మట్లు తలఁపఁ
తే. గ్రమవిపర్యాససహితంబు గాక యున్న, నలరు నుపమేయకోపమ యట్లు సామ్య
ధర్మ మిరుమాఱు వరుసలఁ దడవకున్న, నుపమ యగుదీనిభేదంబు లుగ్గడింతు. ||7||

తే. ఒనరు నది పూర్ణయును లుప్తయును ననంగ, నందు నుపమాన ముపమేయ మలరు సమత
సామ్యవాచకమును గూర్పఁ జాలుఁ బూర్ణ, కొన్నికడ మైనలుప్త యై కొమరు మిగులు. ||8||

తే. అందు నుభయాఖ్య యగుఁ బూర్ణ యార్థి శ్రౌతి, యనఁగ రఘురామసన్నిభుఁ డనెడిచోట
నార్థి కందర్పుఁడునుబోలె నలరుచుండు, నధిపుఁ డనుచోట శ్రౌతి యై యతిశయిల్లు. ||9||

క. ధరయం దార్థియుఁ ద్రివిధాం, తర మయ్యె సమాసవాక్యతద్ధితగత యై
తిరముగ వాక్యసమాసా, చరణంబుల ద్వివిధ యగుచు శ్రౌతముఁ దనరున్. ||10||

క. అల తద్ధితములయందుం, దెలియ వతిప్రత్యయంబు తెలుఁగున లేమిం
గలిగినకల్పప్ప్రత్యయ, మలరుచు నయ్యార్థియంద యది గనుపట్టున్. ||11||

ఉ. కావునఁ బూర్ణపంచవిధ కన్గొన లుప్తయు సామ్యధర్మ మీ
క్షావిధిఁ గూర్ప కున్నయెడ శ్రౌతియు నార్థియునై యథోక్తసం
భావనవాక్యయుక్తము సమస్తయు వాక్యసమాసతద్ధిత
శ్రీవిశదాత్మయై ధరణిఁ జెన్నగుసాయకసంఖ్య నె ట్లనన్. ||12||

సమాసగతపూర్ణార్థి —

క. ఈవియుఁ జల్లదనంబును, గేవలసౌందర్యగుణము గిఱికొనఁగఁ గళా
భావుకుఁ డైననృసింహ, క్ష్మావల్లభుఁ డమరుఁ బూర్ణచంద్రోపముఁడై. ||13||

వాక్యగతపూర్ణార్థి —

క. వెలయు జవరాండ్రు తలఁపుల, వలపును నిలుపఁగఁ జాలు వరరూపమునం
జెలఁగుచు నృసింహుఁ డలరుల, విలుకానికి సాటి యయ్యె విశ్రుతలీలన్. ||14||

తద్ధితగతపూర్ణార్థి —

క. ఏయెడల నియ్యనియ్యం, గాయలు గాచిన నృసింహుకర మర్థులకుం
బాయని వఢ్క ఫలించుచు, నాయతగతిఁ గల్పకల్ప మై విలసిల్లున్. ||15||

వాక్యగతపూర్ణశ్రౌతి —

క. దివియును భువియు భుజంగమ, భువనంబును నిండి విమలభూరిప్రభతో
దివిజేంద్రతటినియో యన, నవిరళగతిఁ బొల్చు నీదుయశము నృసింహా. ||16||

సమాసగతపూర్ణశ్రౌతి —

క. కరముల శంఖము చక్రము, నిరవుగ నురమందుఁ జెంది యిందిర దనరన్
హరివలె వెలయుదు వౌరా, వరసాహసయోబరాజు నరసింహనృపా. ॥17॥

పంచవిధానుపాత్తధర్మలుప్తోపములు —

శా. నీదోఃఖడ్గమహీంద్రుఁడో యనఁ దగు న్నీదివ్యతేజోభరం
బాదిత్యుండునుబోలెఁ బొల్చు భవదీయాలాపము ల్వల్లకీ
నాదబ్రహ్మము సాటి నీకరము మందాగోపమానంబు నీ
ప్రాదుర్భావము భవాభ్యుదయకల్పం బౌ నృసింహాధిపా. ॥18॥

అనుపాత్తోపమానలుప్త —

సీ. జలదంబుగతి నిచ్చి వెలవెలఁ బాఱక, కలశాంబునిధిరీతిఁ గసరుకొనక
యీగిమ్రాన్వలె ఫలం బిడి జిగి దప్పక, సురభికైవడిఁ గొలు వరసి యీక
కమలారివలె నిచ్చి క్రమ్మఱఁ గైకోక, బలిమాడ్కి నర్థిచే భంగపడక
దండాంశుసుతుపోల్కిఁ గుండమార్పులు గాక, వాసనమణిభాతిఁ ద్రాసమంద
తే. కొసఁగ నేర్తువు యాచకవ్యూహమునకు, భూనుతానూనదానవిద్యానిరూఢి
బొసఁగ నీతోడ నెవ్వానిఁ బోల్పవచ్చు, సరసగుణహార యోబయనరసధీర. ॥19॥

అనుపాత్తవాచకలుప్త —

సీ. దర్పితాహికనృపోత్తములు ని న్నెదిరింపఁ, గలరె ధీరోత్తమగండబిరుద
విమతకీర్తిప్రతాపములు నీచే సమ, కట్టునే యుభయరగండబిరుద
యరివధూతాటంకగరిమంబు నీచేతఁ, గలుగునే గండభేరుండబిరుద
పరిపంథిగంధసింధురపంక్తి నీమ్రోల, నుండునే గండభేరుండబిరుద
తే. యరుణపరిణతధామ రామాభిరామ, రామణీయకనిర్జితప్రసవబాణ
బాణసాహిత్యపరిపాకపాకవైరి, విభవసౌభాగ్య యోబభూవిభునృసింహ. ॥20॥

తే. అరుణపరిణతధామ రామాభిరామ, యనెడిచో భానుకైవడి నలరుకాంతి
పంక్తి గలవాఁడు రామునిపగిదిఁ బొల్చు, వాఁడు ననువాచకం బవివక్షితంబు. ॥21॥

అనుపాత్తవాచకధర్మోపాదానలుప్త —

సీ. ఇటు బేసితేజీల నెనయు మిన్నులతేరి, జోదు పుట్టినకొండఁ జూచినాఁడ
నిటు నేల జేజేల కెఱుకైనచెంగావి, సుదసంజఁ దగుకొండఁ జూచినాఁడ
నిటు కోడెరౌతు మైనిడ్డ సొమ్ములమేఁత, సొంపు లీనెడుకొండఁ జూచినాఁడ
నిటు నల్లదేవరయింట నంటినతెల్ల, జోటివా యన కొండఁ జూచినాఁడ
తే. నిందు నందును నీతోడియీడువానిఁ, గడకతోఁ గానఁగానను గాన ననుచు
నిక్క మేబాసకైనను నిల్చువాఁడ, నరనుతాటోప యోబయనరసభూప. ॥22॥

అనుపాత్తవాచకధర్మోపమానలుప్త —

మ. మహితప్రాభవమానధుర్యమితవాఙ్మర్యాదమీనాంకవి
గ్రహముఖ్యాన్వయమూర్తిశౌర్యరసమేఘత్యాగమైత్రీరఘూ
ద్వహమేధాన్వితమౌక్తికాభరణమంత్రప్రౌఢమస్త్రాగ్రస
క్తహరిశ్రీచరణాబ్జ వర్ధిలు గుణాధారా నృసింహాధిపా. ॥23॥

తే. అలర మీనాంకవిగ్రహుం డనెడిచోట, నిందు మీనాంకుమైవలె నింపు మీఱు
విగ్రహము గల్గువాఁ తన వెలయు సామ్య, వాచకోపమానంబు లసూచితములు. ॥24॥

క. ద్వివిధం బగుసాధర్మ్యము, భువి నుపమానోపమేయముల కొక్కటి యై
తవుటయు రెంటికి ద్వివిధం, బవుట యన ద్వితీయగతియు నలరు ద్వివిధ మై. ||25||

క. క్షితి నేకార్థము శబ్ద, ద్వితయంబున సంఘటింప వెలయును వస్తు
ప్రతివస్తుత యగుబింబ, ప్రతిబింబకయర్థశబ్దసార్థక్యమునన్. ||26||

వస్తుప్రతివస్తూపమ —

క. అవనిఁ బరిష్కృత మయ్యెన్, రవివంశం బోబశౌరినరసింహునిచే
దివిచరతరుభూషిత మై, నవనవగతిఁ బొల్చు నందనవనం బనఁగన్. ||27||

బింబప్రతిబింబోపమ —

క. గురుశౌర్యయుతము నాయక, కరవాలము నగున్నృసింహుఘనభుజ మలరున్
దరళఫణామణికిరణ, స్ఫురణము జిహ్వాల మైనభోగియుఁ బోలెన్. ||28||

అనన్వయము —

క. సరసం బగు నొక్కటికే, ధర నుపమానోపమేయధర్మము దిర మై
పరఁగిన ననన్వయం బగు, నరయంగా దీనిలక్ష్య మాపాదింతున్. ||29||

క. నీదయకు నీడుజో డగు, నీదయ నీజయముసాటి నీజయ మిలలో
నీదానమునకు నెన యగు, నీదానము నీకు సాటి నీవె నృసింహా. ||30||

ఉపమేయోపమ —

క. నిపుణస్థితి నుపమేయం, బుపమానముఁ బోల మఱియు నుపమానం బా
యుపమేయముఁ బోలఁగఁ దగు, నుపమేయోపమ యనంగ నొగి నె ట్లన్నన్. ||31||

క. శరణాగతభరణంబున, నరసింహునిసాటి వచ్చు నరసాహుఁ డీ
నరసింహుఁ డితని కెన యా, నరసింహుఁడె కాక యితరనరులకు వశమే. ||32||

స్మరణము —

క. ధర నొకవస్తువుఁ గనుఁగొని, వరుసం దత్సదృశ మైనవస్తువు దలఁపన్
స్మరణం బని పాటింపుదు, రరయ నలంకారవేత్త లది యె ట్లన్నన్. ||33||

క. ఇల యంత్రమత్స్య మేయను, విలు పూనినశ్రీనృసింహవిభుఁ గాంచి జనుల్
తలఁపుదురు ద్రుపదకన్యా, కలితకరగ్రహణనిమితకార్ముకుఁ బార్థున్. ||34||

రూపకము —

మ. అల సందేహమువాడ్కి గాక యుపమేయం బెన్న నచ్చున్న మై
యలఘూత్ప్రేక్షయు నా నభిన్నమతిజం బై యుండ కారోప మిం
పలరంగాఁ బ్రకృతోపమోగిపరిణామారోపతుల్యంబుగా
కలయారోపిత మిందు రంజనము సేయన్ రూపకం బై తగున్. ||35||

క. అరయ రసజ్ఞులమతమున, నరు దగునీరూపకంబు సావయవంబు
న్నిరవయవంబును వరుసం, బరంపరిత మనఁగఁ ద్రివిధభావము నొందున్. ||36||

చ. అరయ సమస్తవస్తువిషయంబును నేకతలప్రవర్తి యై
యరుదుగఁ బొల్చుసావయవ మవ్వలఁ గేవలమాలికాఖ్య మౌ

నిరవయవంబు క్లిష్టమును నేర్పున శ్లేషవిహీన మౌ పరం
పరితము తత్ప్రభేదములఁ బాయక కేవలమాలికాఖ్య మౌ. ॥37॥

క. కావున రూపక మష్టవి, ధావహ మగులక్షణంబు లలలక్ష్యంబుల్
వావిరి నొనర్తు వీనికి, భావజధనురసమరసవిభాసితఫణితిన్. ॥38॥

క. అవయవియు నవయవంబులు, వివరింప సమస్తవస్తువిషయం బిలలో
నవయవి యవయవగమ్యం, బవునది యేకతలవర్తి యగు నె ట్లన్నన్. ॥39॥

సమస్తవస్తువిషయసావయవరూపకము —

మహాస్రగ్ధర. హిమశైలద్వీపదీప్తం బినమణిమహితం బిందుశంఖాభిరామం
బమరాంభోమర్త్యయుక్తం బహిపలహరికం బభ్రశైవాలజాలం
బమితాశాకుంభినక్రం బజహదుడుకణం బాత్తసంధ్యాప్రవాళం
బమరున్ శ్రీనారపింహోద్యతవిశదయశోహారిదుగ్ధాబ్ధివేడ్కన్. ॥40॥

ఏకదేశవర్తిసావయవరూపకము —

క. ధర నౌఱ యనువల్మీకము, సరభసగతి వెడలి నీదుచటులాసి మదో
ద్ధురదరిధరణిధురం, ధరజీవానిలముఁ గ్రోలు నరసింహనృపా. ॥41॥

క. అవయవమాత్రంబున నే, కవిమతి విశ్రాంత మైనఁ గన నిరవయవం
బవని నిది కేవలంబును, ద్వివిధత మాలికయు నయ్యె విను మె ట్లన్నన్. ॥42॥
కేవలనిరవయవరూపకము —

క. ఇల నీదు కీర్తిచంద్రిక, యలఘుతరస్ఫూర్తి నలినజాండకరండం
బులు నిండి వెల్లివిరిసే, న్నలనహుషసమానశీల నరసనృపాలా. ॥43॥

మాలానిరవయవరూపకము—

క. హరశిఖరిదరులభాషా, తరుణీకుచగిరుల నమరతరులం జెలఁగున్
ఝరు లై సరు లై విరు లై, నరనుత మగునీదుకీర్తి నరసింహనృపా. ॥44॥

క. రూపకకారణ మై తగు, రూపకము పరంపరితము రూపింపఁగ నిం
దే పగు నాల్గునిభేదము, లాపాదించెద నుదంచితాయతఫణితిన్. ॥45॥

శ్లిష్టకేవలపరంపరితరూపకము —

క. నిరతంబు రాజహంసలఁ, బరువెత్తఁగఁ జేయు నౌర పటుచటులభవ
త్కరకరవాలకరాళ, స్ఫురితాంభోదము నృసింహభూపాలమణీ. ॥46॥

శ్లిష్టమాలాపరంపరితరూపకము —

క. కువలయవికసనహిమకరుఁ, డవిరళదానాంబుదిగ్గజాగ్రణిపద్మో
త్సవసౌభాగ్యదివాకరుఁ, డవనిని నరసింహుఁ డితని కన్యులు సరియే. ॥47॥

అశ్లిష్టకేవలపరంపరితరూపకము —

క. కాతరతరవినుతధ్వజి, నీతతకాంతారతతికి నీచేతిమహా
హేతీదవజ్వలనోజ్జ్వల, హేతి సుమీ యోబధారుణీశ్వరునరసా. ॥48॥

అశ్లిష్టమాలాపరంపరితరూపకము —

మ. వనితానేత్రచకోరచంద్రిక యశోవల్లీవసంతోదయం
బనిదంపూర్వకథాసుధాబ్ధిభుజగర్వాదిత్యపూర్వాచలం
బనఘోద్యద్గుణరత్నరోహణము నీయాకార మెవ్వారికిన్
వినుతింప న్వశమే నృసింహకరుణావిన్యాసధన్యాత్మకా. ॥49॥

పరిణామము —

క. ధరలో నుపమేయముననను, నరుదుగ నారోప్యమాణ మగునుపమానం
బరయఁ బ్రకృతోపయోగా, కరముగఁ బరిణామ మయ్యెఁ గను మె ట్లన్నన్. ॥50॥

క. నైలింపసతుల కౌఁగిటఁ, దేలుటకై దివికి నేఁగుదృప్తారులకున్
నీలాల నిచ్చె నాయెను, నీలాలితహేతి యోబనృపనరసింహా. ॥51॥

సందేహము —

తే. విషయివిషయంబుఁ గవిమతి విహితసామ్య, దీప్తసందేహ మొంద సందేహమదియు
గరిమశుద్ధంబు నిశ్చయగర్భితంబు, నిశ్చయాంశంబు నగుదీని నిశ్చయింతు. ॥52॥

శుద్ధసందేహము —

ఉ. ఇంద్రుఁడొ యాయుపేంద్రుఁడొ బలీంద్రుఁడొ పార్వణచంద్రుఁడో హరి
శ్చంద్రుడొ రామచంద్రుఁడొ రసాభరణప్రవణాత్ముఁ డైన నా
గేంద్రుడొ యానగేంద్రుఁడొ మృగేంద్రుడొ యంచుఁ దలంతు రార్యు లీ
సాంద్రభుజప్రతాపరణసాహసు నోబయనారసింహునిన్. ॥53॥
నిశ్చయగర్భితసందేహము —

మ. హరుఁడో యీఘనుఁ డైన మౌళిధృతతోయం బెద్ది దైతేయసం
హరుఁడో యీనృపుఁడైన నవ్విహగవాహం బెద్ది వాణీమనో
హరుఁడో యివ్విభుఁ డైన సారసనివాసాధ్యాసనం బెద్దియం
చు రసజ్ఞు ల్వినుతింతు రాత్మ నరసక్షోణీశు వీక్షించుచున్. ॥54॥

నిశ్చయాంతసందేహము —

సీ. తలపోయ వల్లిమతల్లి కేగతిఁ గల్గె, నలసాలసానూనయావకలన
భావింప మణిసాలభంజిక కెటు లబ్బె, లాలితాలాపలీలాకలాప
మూహింప విమలవిద్యుల్లేఖ కేలీల, నొదవె ధాత్రీభాగయోగగరిమ
మరయంగ మననమంత్రాదిదేవతకు నే, గతిఁ గల్గె నంగసంగప్రసంగ

తే. మనుచు శబరులు సందియం బంది యంది, తెలియుదురు తోనె నీధాటికలికితలఁకి
యహితవనితలు వనవాటి నడలు చునికి, నరనుతాటోప యోబయనరసభూప. ॥55॥

భ్రాంతిమంతము —

క. అల యుపమేయము ఛన్నత, నలరఁగ నారోప్యమాణ మగునుపమానం
బిల నెఱుకపడగ భ్రాంతిమ, దలంకరణ మయ్యె దీని నాపాదింతున్. ॥56॥

శా. చూడం జూడ నృసింహకీర్తిచయ మీక్షోణీనభోమధ్యమం
దేడం జూచినఁ దాన యై నెగడఁగా నీక్షించి మిన్నేట నీ

రాడం బోయెడిబేసితాపసులు మే లౌ మ్రోల సిద్ధించెఁ గా
యడం బోయినతీర్థ మంచు మదిలో హర్షింతు రశ్రాంతమున్. ॥57॥

అపహ్నవము —

క. ఉపమేయము గా దని యిది, యుపమానమె యనఁగ నెంతయు నపహ్నవ మౌ
నపు డది ప్రాగారోపము, నపహ్నవారోపమును ఛలాదియు నయ్యెన్. ॥58॥

త్రివిధాపహ్నవములు —

మ. గురుచక్రప్రభగాని శౌర్యసుషమాంకూరంబు గా దిందుభా
స్వరకీర్తిద్యుతిపంక్తి గాదు నిబిడాంచత్పాంచజన్యప్రభా
భర మౌఁగా నటుగాన విత్వభరణప్రారంభముం గోరి యీ
నరసేంద్రాకృతి నుద్భవించెఁ గమలానాథుండు విశ్వంభరన్. ॥59॥

ఉల్లేఖము —

క. అలరఁగ గృహీతృభేదం, బుల నొకటియె పెక్కురూపముల నెడ నెడలం
దలపోయఁగ నుల్లేఖం, బలంకరణరాజ మయ్యె నది యె ట్లన్నన్. ॥60॥

క. బాణుఁ డని బుధులు మురజి, ద్బాణుం డని విమతభూమిపాలురు సుమనో
బాణుఁ డని సతులు దలఁపుదు, రేణాంకసమాను నోబళేంద్రు నృసింహున్. ॥61॥

ఉత్ప్రేక్ష —

క. ఉపమేయమునకుఁ గలిగిన, యుపమానగుణక్రియాదియోగముచే నా
యుపమానమె యని తలఁచిన, నపు డది యుత్ప్రేక్ష యయ్యె నదియును ధరణిన్. ॥62॥

క. క్రమమున వాచ్యయును బ్రతీ, యమానయును నగుచు ద్వివిధ యగువాచకశ
బ్దము గలుగ వాచ్య యనఁ దగు, నమరఁగ లేనియెడ గమ్య యనఁదగు వరుసన్. ॥63॥

సీ. అలరెడు నీరెంటియందు జాతిగుణక్రి, యాద్రవ్యము లవాచ్యయబ్ధిసంఖ్య
యవి నాల్గు వరుస భావాభావములఁ జెంద, నిల ననుసంఖ్య యాయెనిమిదియును
నిరువదినాలు గౌ హేతుఫలస్వరూ, పముల వేర్వేఱఁ ద్రిభంగిఁ జెంద
నందు నెన్మిది యెన్మి దగుహేతువుఫలంబు, నలరు వాచ్యగుణక్రియానిమిత్త
తే. ములఁ బదాఱు పదాఱు నౌ నలస్వరూప, గతనిమిత్తంబులకు వాచ్యగమ్యగతులు
గాగఁ బదియాఱు నగువాచ్యస్వరూప, మరయ గమ్యస్వరూప మష్టాఖ్యయయ్యె. ॥64॥

క. అలహేతుఫలనిమిత్తం, బులకు న్గమ్యత్వ మైనభువి హేతుఫలం
బులు లేక రుచిర మగు నని, యలవడ గమ్యత్వ మిందు నగదిత మయ్యెన్. ॥65॥

క. కావున నేఁబదియాఱగు, నావాచ్యో త్ప్రేక్షగమ్య యటువలెనే భే
దావహ మగుచు నిమిత్త, ద్వైవిధ్యమునందు గమ్యదాస్థితిలేమిన్. ॥66॥

క. హేతుస్వరూపఫలములు, నాతతగతి నెన్మి దెన్మి దయి యనియు నిమి
త్తాతివ్యాప్తిఁ బదాఱుగ, నేతటి గమ్యయును నల్వదెనిమిది యయ్యెన్. ॥67॥

వ. ఇందు నేఁబదియాఱు భేదంబులం బొల్చువాచ్యోత్ప్రేక్షకుం గొన్నినామధేయంబు
లెఱింగించెద. ఉపాత్తగుణనిమిత్తజాతిభావస్వరూపోత్ప్రేక్షయు, నుపాత్తక్రియా
నిమిత్తజాతిభావస్వరూపోత్ప్రేక్షయు, నుపాత్తగుణనిమి త్తజాత్యభావస్వరూపో
త్ప్రేక్షయు, నుపాత్త క్రియానిమిత్తజాత్యభావస్వరూపోత్ప్రేక్షయు, ననుపాత్త
నిమిత్తజాతిభావస్వరూపోత్ప్రేక్షయు, నుపాత్తగుణనిమిత్తజాతిభావహేతూత్ప్రే
క్షయు, నుపాత్తక్రియానిమిత్తజాతిభావహేతూత్ప్రేక్షయు, నుపాత్తగుణనిమిత్త

జాత్యభావహేతూత్ప్రేక్షయు, నుపీత్త క్రియానిమిత్తజాత్యభావహేతూత్ప్రే క్షయు, నుపాత్తగుణనిమిత్తజాతిభావఫలోత్ప్రేక్షయు, నుపాత్తక్రియానిమిత్త జాతిభావఫలోత్ప్రేక్షయు, నుపాత్తగుణనిమి త్తజాత్యభావఫలోత్ప్రేక్షయు, నుపాత్తక్రియానిమిత్తజాత్యభావఫలోత్ప్రేక్షయు నన఼ జతుర్దశభేదంబుల఼ బొల్చు జాత్యుత్ప్రేక్ష ఇట్లు గుణోత్ప్రేక్షయు఼ క్రియోత్ప్రేక్షయు ద్రవ్యోత్ప్రేక్షయు఼ బరస్పరచతుర్దశభేదంబులం బొంద వాచ్యోత్ప్రేక్ష యే఼బదియా ఱగుజాతి యన఼గ సముదాయంబును గ్రియ యన఼గ఼ గృత్యంబును గుణం బన఼గ రూపాదియు ద్రవ్యం బన఼గ నొకవస్తువు నగునేతదధికాధ్యవసాయమూలంబు లగు నే఼బదియాఱుభేదం బులకు నుదాహరణంబు లొనరించిన఼ జాల యగు ననుభయంబున దిఙ్మాత్రంబుగ లక్ష్యంబులు నిరూపించెద నె ట్లనిన. ॥68॥

ఉపాత్తగుణనిమిత్తజాతిభావస్వరూపోత్ప్రేక్ష —

క. భవదీయ బాహుపీఠం, దవిలినభూదేవి యుచితధనలాభమహో
త్సవకృతకుంకుమరుచివై, భవ మన నీశౌర్యశోభ పర఼గు నృసింహా. ॥69॥

ఉపాత్తక్రియానిమిత్తజాతిభావస్వరూపోత్ప్రేక్ష —

క. నిరుపమరణదీక్షావ్రత, విరచిత మగువిజయలక్ష్మి వేణియు఼ బోలెం
బర఼గు఼ గరాళభవత్కర, కరవాలమతల్లి యోబఘనునరసింహా. ॥70॥

అనుపాత్తనిమిత్తజాతిభావస్వరూపోత్ప్రేక్ష —

క. నీచరణకమలనఖరుచి, వీచికలు నతారివీరవిభవము మగుడం
బ్రోచుసమీచీనసుధా, వీచికలన఼ బొల్చు నోబవిభునరసింహా. ॥71॥

అనుపాత్తజాత్యభావస్వరూపోత్ప్రేక్ష —

క. ఇలను సమార్ద్రమువలె నీ, బలధూళి యొనర్చి సమదపరిపంథివధూ
విలసితబాష్పోదకముల, జలనిధిశతకము ఘటించు జగతి నృసింహా. ॥72॥

జాతిహేతూత్ప్రేక్ష —

క. పొందిననృసింహనృపసం, క్రందనుసత్కీర్తిచేత఼ గడ఼గి త్రిలోకి
మందస్మితంబుచే బలె఼, జెందొవచెలి యంకరుచివిశేష మడంగెన్. ॥73॥

జాత్యభావహేతూత్ప్రేక్ష —

క. రేల రవిలేమి నిరు లౌ, ద్రైలోక్యం బనియు఼ బోలె ధాత సృజించెన్
లాలితనిరుపమతేజో, నాళీకవనాప్తు఼ డైననరసింహేంద్రున్. ॥74॥

జాతిఫలోత్ప్రేక్ష —

క. ప్రమదమున఼ జెల఼గు జయమయ, కమలకు రంగస్థలంబు రావలసి సుమీ
క్రమమున నరసింహేంద్రుని, సమధికభుజమధ్య మతివిలాలం బయ్యెన్. ॥75॥

జాత్యభావఫలోత్ప్రేక్ష —

క. తగవరులు జగతి మగువలఁ, దెగటార్పరు గాన నీదుదృష్టారాతుల్
మగఁటిమి డినవలసి సుమీ, తగ భీరువు లగుట యోబధరణిపునరసా. ॥76॥

క్రియాస్వరూపోత్ప్రేక్ష —

చ. అనఘ నృసింహ నీఘనజయానకజాతభయానకాధిక
ధ్వనులు గుహాగృహాగ్రముల వ్రాలఁ బ్రతిధ్వనిమేదురంబు లై
తనరె దిగంతశైలములు దమ్ము నెదుర్కొనువైరికోటికిన్
నిను శరణంబు వేడు మని నేర్పున బద్ధులు నేర్పుకైవడిన్. ॥77॥

క్రియాభావస్వరూపోత్ప్రేక్ష —

చ. భవదరిభూమిపాలకులపాలిక చెంచెత కాత్మ దుర్దశ
ల్వివరముగా వచింప వనవీథి దయామతిపల్కనీనియ
ట్లవిరళమందమారుతచలాచలచారుపలాశహస్తముల్
తెవిలి విదుర్చు శౌర్యగుణధామ నృసింహనృపాలశేఖరా. ॥78॥

క్రియాహేతూత్ప్రేక్ష —

చ. మొగము ముడించెఁ గచ్ఛపము మో మరవాంచె భుజంగపుంగవుం
డగము చలింపఁ గా వెఱచె నాదివరాహము మోరత్రోపునం
దెగువఁ బయోధిఁ జొచ్చె సుదతీమకరాంకనృసింహభూప నీ
జగదభినంద్యభూభరణశక్తికృతాభిభవంబుచే దలెన్. ॥79॥

క్రియాభావహేతూత్ప్రేక్ష. —

చ. సరసనృసింహ నీయశముఁ జంద్రునిఁ ద్రాసున ధాత దూఁచిన
న్సరభసవృత్తి నెత్తుడిగి సామ్యనిరూఢి వహింపలేమినో
యరయ గురుత్వహేతుమలినాంకనిరంకుశలోహటంకసం
కరమునఁ జెందెఁ జంద్రుఁడు జగంబు మృగం బని చూచుచుండగన్. ॥80॥

క్రియాఫలోత్ప్రేక్ష —

చ. నరనుతశౌర్యవైభవ సనాథనృసింహధరాధినాథ నీ
వరజయభేరిభాంకృతిరసంబు దివిం బరిపూర్ణ మయ్యె నా
సురగణికాపరంపరకుఁ జోద్యముగా ననురూపనాయక
స్థిరపరిరంభసంభ్రమవిశేషము దెల్పఁగ నేఁగుకైవడిన్. ॥81॥

క్రియాభావఫలోత్ప్రేక్ష —

ఉ. గందపుఁగొండపై నివము గ్రమ్మెడిమౌక్తికనిర్ఝరీతటీ
చందనవాటిలో గనకనైకతసాంద్రగుహాగృహావళిం
జెంది ఫణీంద్రకన్యలు నృసింహు నమందయశోమరందని
ష్యందము గ్రోలుచుందురు విషాగ్ని దహింపఁగ లేమికిం బలెన్. ॥82॥

గుణస్వరూపోత్ప్రేక్ష —

క. నరసింహుభాగ్యసూచక, సురుచిరదృక్కోణశోభ చెలంగెన్
శరణాగతభరణాయతి, కరుదుగ సాకార మగుదయారస మనఁగన్. ॥83॥

గుణాభావస్వరూపోత్ప్రేక్ష —

క. బలశశిహరభాషలకును, బొలుపుగ మితిలేనిమాడ్కి మొలబం టై ఱొ
మ్ములబం టై మెడబం టై, తలమునుకలు నయ్యె నరసధరణిపుకీర్తుల్. ॥84॥

గుణహేతూత్ప్రేక్ష —

మ. అరయ న్శ్రీనరసింహుకీర్తిచయ ముద్యన్ముఖ్యనర్ణోదయా
కరసామ్యంబున ధాతపైఁ గినిసియే కాఁబోలుఁ దత్సైంధవో
త్కరసౌభాగ్యముఁ దన్మహాసనరుచిం గారించి భాషావర
స్థిరరూపం బయి తా సృజించె నరులన్శ్రీకంఠసంకాశులన్. ॥85॥

గుణాభావహేతూత్ప్రేక్ష —

క. హరిగరిమ దెగడి సత్సధ, పరిచయలంఘన మొనర్చి భ్రమియించుఁ జుమీ
నరసింహభూమిపాలుని, యరు దగుసత్కీర్తి యవినయంబునఁ బోలెన్. ॥86॥

గుణఫలోత్ప్రేక్ష —

క. పడి నీకీర్తులఁ బోలెడి, కడిమిం దన కందు దీపు గావలసి జుమీ
కడ కడలి యెడల గ్రుంకును, వెడవిల్తునిమామ యోబవిభునరసింహా. ॥87॥

గుణాభావఫలోత్ప్రేక్ష —

చ. తెగువరి యై చెలంగుభవదీయకృపాణము వైరికోటియం
దగణితదానకేలిరత మయ్యును జీవన మీ దటన్న లో
భగుణము లేమికిం బలె విపక్షనృపాలుర కెల్ల జీవనం
బొగిఁ దృణవృత్తి నిచ్చువిజయోన్నత శ్రీనరసింహభూవరా. ॥88॥

ద్రవ్యస్వరూపోత్ప్రేక్ష —

సీ. సటలెకా నొకకొంత చాలదు పౌరుషం, బాయుధప్రౌఢి యింతైన లేదు
జనన మెంచినఁ బ్రదోషంబుపా లౌట మా, టికిఁ బుట్టినట్టిచోటికిని జేటు
నెఱిఁ జిన్నవాని కెన్నిక గానితనబల్మి, ద్వేషిఁ గన్నను నోరు చెఱచుకొనుట
పాటింప నోరి బొబ్బాట మేనడిగాని, ఘోరాజిలో బుసకొట్టుచుంట
తే. కొదవ దన కంచుఁ గ్రమ్మఱ నుదితుఁ డైన, యల్ల నరసింహుఁడును బోలె నసమసమర
సృమరఘోరప్రతాపుఁ డై చెలఁగు దొర, సరసగుణహార యోబయనరసధీర. ॥89॥

ద్రవ్యాభావస్వరూపోత్ప్రేక్ష —

సీ. పొగ డొందుచదలేటిపొందామరలు గోసి, శిరసులనొఱపుగాఁ జెరువువారు
చలిదేఱుకల్పకాసవరసంబులకుఁ ద, త్కోరకంబులతావి గూర్చువారు
వేల్పుఁగన్నియల నేవేళదేశీయంపు, బిట్టుఁ జేతల గాసి పట్టువారు
నమరునే జాజల్లు లగు నని బేసితా, పసులకూర్చము లూడ్వఁ బఱచువారు

తే. నగుచు భవదసివిదళితయవనన్నృపతు, లహరహము రాయిడి యొనర్ప నమరపురము
వాసవుఁడు లేనికైవడి వఱలుచుండు, నననుతాటోప యోబయనరసభూప. ॥90॥

ద్రవ్యహేతూత్ప్రేక్ష —

క. నరసింహ యోబభూవరు, నరసింహ భవద్భుజాగ్రనటదసిచి భూ
పరిచితరాహువుచేఁ బలె, నరి తేజోభానుబింబ మపహృత మయ్యెన్. ॥91॥

ద్రవ్యాభావహేతూత్ప్రేక్ష —

చ. స్థిరబల యోబభూవరునృసింహ భవన్నవకీర్తి భూనభో
తరముల నిండఁ దద్రుచివితానములోన విలీన మౌసుధా
శరనిధి లేమిచే బలెఁ బ్రశాంతనిరంతరతావకాశయాం
తరసుఖవాస మందె మురదానవభంజనుఁ డెల్లకాలమున్. ॥92॥

ద్రవ్యఫలోత్ప్రేక్ష —

ఉ. రాజపురందరుండ వయి రంజిలు నీ కుచితంబు గాఁగ నీ
రాజితకీర్తి యభ్రగజరా జయి యున్కికిఁ గాదె తారకా
రాజికరాంబుశీకరపరంపరలుం దెలిమబ్బుజల్లులుం
దేజముతో ధరించె సుదతీమకరాంక నృసింహభూవరా. ॥93॥

ద్రవ్యాభావఫలోత్ప్రేక్ష —

చ. తనరు నసంఖ్యవాజిగజదారుణ మై తగు నాదుమ్రోల నేఁ
డెనిమిదిసైంధవేధముల నీడుగఁ దాల్చుట యె ట్లటంచు నా
కినుక నభంబు లే కునికికిన్ బలె శ్రీనరసింహుజైత్రవా
హిని యనిలోన నింగి కెగయించు సుదంచితరేణుపుంజముల్. ॥94॥

క. ధరవాచ్యోత్ప్రేక్ష కుదా, హరణము లిని గొన్ని కడను యన్యకృతులయం
దరయఁగ దగు గమ్యోత్ప్రే, క్ష రచింపఁగ లేదు నేర్పు చాలమి నిందున్. ॥95॥

అతిశయోక్తి —

క. ఉపమేయ మింతదడవక, యుపమానమె నుడువ నతిశయోక్తి కవి మహా
నిపుణోక్తిమూల మై తగు, నపరిమితప్రౌఢి నదియు నైదువిధము లై. ॥96॥

తే. పరఁగ సంబంధమం దసంబంధ మనఁగ, మఱి యసంబంధమందు సంబంధ మనఁగ
భేదమందు నభేద మభేద భేద, భావమును గార్యహేతువిపర్యయ మన. ॥97॥

సంబంధాసంబంధాతిశయోక్తి —

మ. అలఘుప్రౌఢిమ నీదుదానవిభవం బొలించి యాలించి ని
చ్చలు దా నస్ఫురణం బడంగె సురభూజశ్రేణికిం గల్గె నా
బలభిద్వారణగండకాషకలనప్రత్యగ్రలగ్నాధికో
జ్జ్వలదానం బొకవేళ గల్గు నరసక్ష్మాపాలచూడామణీ. ॥98॥

అసంబంధసంబంధాతిశయోక్తి —

ఉ. చందనశైలసానువులఁ జాలఁ జెలంగుభుజంగబాలికా
బృందము శ్రీనృసింహవిభుఁ బేర్కొని పాడఁ దదీయగానని
ష్యందము లానువేడ్క బెరయంగఁ గురంగతురంగ మేగమిన్
మందగతిప్రసంగములు మానవు దక్షిణగంధవాహముల్. ||99||

భేదాభేదాతిశయోక్తి —

క. అగు నొకటి కర్ణభూషణ, మగు నొక్కటి కర్ణవైరిహరిచందనపుం
జిగురును నీచే చిగురుం, బొగ డొందుట కిదియె భేదము నృసింహనృపా. ||100||

అభేదభేదాతిశయోక్తి —

సీ. అమృతమూ ర్తికిఁ గళంకావాప్తి యె ట్లని, మిహికాంశునిఁ గళంగరహితుఁ జేయ
లోకబాంధవున కుగ్రాకార మె ట్లని, భానుఁ బార్వణశీతభానుఁ జేయ
మృత్యుంజయున కేల మెడచుట్టు విస మని, గరళకంఠుని సితకంఠుఁ జేయ
దలపోయ నుఱు వై నదాత కీమాలిన్య, మనుచితం బని ఘను నమలుఁ జేయ
తే. మహితభవదీయసత్కీ ర్తిమధురవిధుర, వక్ర మగు బ్రహ్మసృష్టి నతిక్రమించి
కమలజాండకరండంబు గడచి వెడలె, వైరిగజసింహ యోబయనారసింహ. ||101||
కార్యకారణవిపర్యయరూపాతిశయోక్తి —

సీ. నీప్రతాపగ్ని దెసలఁ బర్వక మున్నె, పొగయు శాత్రవరాజపురవరంబు
లలపురంబులధూమ మగ్గలింపక మున్నె, ప్రబలువైరికళత్రబాష్పవితతు
లలజలంబులు ధాత్రి నవఘళింపక మున్నె , ద్రె ళ్ళుబ్బువారి యకీర్తిపంక
మాపంకసంకరం బంకురింపక మున్నె, పొడము నసత్కీర్తిపుండరీక
తే. మవుర కవిబుధశుకపికనినహనిరత, ఫలితసురుచిరసురతరుపటిమఘటన
కలితకరతలకుసుమితకరజనికర, గరిమ మనుపోచిరా జోబఘనునృసింహ. ||102||

సహోక్తి —

క. నిపుణత ముఖ్యాన్విత మా, నుపమేయంబును సహార్థయోగాన్విత మౌ
నుపమానంబును బెరసినఁ, బ్రపంచితం బగుసహోక్తి రహి నె ట్లన్నన్. ||103||

సీ. నానారిభూనాథసేనాపతులతోనె, కటకము ల్గూఱు నీపటహరవము
భీతారిజాతాసువాతావళులతోనె, దివి కేఁగు నీచమూభవరజంబు
ధీరాతివీరారిఘోరాంగములతోనె, వడకు నీకరతలోజ్జ్వలకృపాణ
మస్త్రారిమస్త్రాగ్రవిస్తారములతోనె, సతిఁ జెందు తావకోన్నతశ రాస
తే. మహితనృపరాజ్యలక్ష్మీమృగాక్షితోనె, వేడ్క నినుఁ జెందు సంగ్రామవిజయలక్ష్మి
యనఘతరపోచిరాజవంశాబ్ధిచంద్ర, నరనుతాటోప యోబయనరసభూప. ||104||

వినోక్తి —

క. సంబంధిం బాసి మఱియొక, సంబంధికిఁ జారుతయు నచారుతయుం బ్రా
పంబుగఁ బ్రజ్ఞాధికులమ, తంబున నది యగు వినోక్తి ధర నె ట్లన్నన్. ||105||

ఉ. క్రూరత లేనిచూపు నెలకొన్నవికారము లేనిరూ పహం
కారము లేనియేపు కలకాలము వేసట లేనిప్రాపు సం
ప్రేరితయంత్రమీనతనుభేదమున న్సరి లేనితూపు ని
ర్ధారుణి నీకె పొల్చు గుణధామ నృసింహనృపాలశేఖరా. ||106||

అచారుతావినోక్తి —

క. కవి లేని రాజుకీర్తియు, రవి లేనినభంబు రూపరసభావములం
జవి లేనిభామపొందును, రవ లేనివిభూషణంబు రహి నరసింహా. ॥107॥

సమాసోక్తి —

క. ప్రకృతము విశేషణంబులు, సకలంబును సామ్యధర్మసహితము లై య
ప్రకృతముఁ దలఁపింపఁగ నది, య కృతి సమాసోక్తి యయ్యె నది యె ట్లన్నన్. ॥108॥

క. కలకంఠరుతులఁ బిలుచును, ఫలములు చవి చూడుఁ డనుచుఁ బదములఁ బెనఁగున్
బలమఱి పఱచు భవద్రిపు, లలనాతతిఁ గాంచి వింధ్యలతలు నృసింహా. ॥109॥

వక్రోక్తి —

క. వేరొకవివిక్షఁ బలికిన, చారూక్తికి శ్లేష, కాకుసంబంధముచే
వేరొకయోజన దెచ్చిన, నారయ వక్రోక్తి యయ్యె నది యె ట్లన్నన్. ॥110॥

ఉ. ఇంతి భవన్మనోగతుఁ డెవ్వఁ డినుం డినుఁ డైన బద్మినీ
కాంతుఁడొ రాజశేఖరుఁడు గా నితఁ డాతఁడు గాఁడు రుద్రుడో
శాంతి లలాటలోచనుఁడు గాఁడు నృసింహుఁడు మాధవుండొ ని
న్నింతట మెచ్చితిం జెలి నిజేశుఁడు మాధవుఁ డౌ శుభాకృతిన్. ॥111॥

స్వభావోక్తి —

క. సహృదయహృదయంగమ మై, మహి నున్నది యున్న యట్ల మాటలతేటల్
బహుళంబులు గాఁ జెప్పిన, మహితోక్తియె జాతి యయ్యె మది నె ట్లన్నన్. ॥112॥

సీ. తలచూపి మోసులై త్రాసులై తలు కెక్కి, నిక్కి నక్కులవలె నెరసి బెరసి
గెఱకట్టి కళుకు లై కెరలి పోఁకంత లై, వింతలై చెంతల విరివిఁ జెంది
జిగిదొట్టి మిట్టలై బిగువు లై బుగడ లై, మొగడ లై నిగనిగన్నిగల నెగడి
కొన లుబ్బిగబ్బులై గుబ్బ లై యపరంజి, కుండ లై కొండ లై దండ నించి

తే. దొరసి యొండొంటి నొరసి క్రిక్కిఱిసి మెఱసి, యగణితస్ఫూర్తి మొగమున కెగయు నీదు
వలుదవలిగుబ్బచన్ను లోవలపులాడి, నేడు నరసింహుకౌఁగిట నెరపఁ గలిగె. ॥113॥

వ్యాజోక్తి —

క. తేజరిలు వేడ్కతో న, వ్యాజసముద్భూత మైనవస్తువు నెలమిన్
వ్యాజంబు చేసి డాఁచిన, వ్యాజోక్తి యనంగఁ బొల్చు నది యె ట్లన్నన్. ॥114॥

క. బాలామణి నరసింహన్ను, పాలాగ్రణిఁ జూచి ప్రమదబాష్పావృత యై
లీలాసౌధసముత్థిత, కాలాగురుధూప మెంతఘన మని పల్కున్. ॥115॥

మీలనము —

క. అతనిం బ్రబలం బగువ, స్తువుచే వస్త్వంతరంబు సొరిది నడఁగినం
గవులమతంబున మీలన, మవునది యన్వర్థ మగుచు నది యె ట్లన్నన్. ॥116॥

శా. నీధాటీవిచలద్బలోద్భలభటానీకోదయద్భీతిచే
భాధాహేతువనోగ్రజంతుభయముం బాటింప కాత్మ న్రిపు
క్ష్మాధీశాంగన లద్రికందరల వె ల్గించు న్భుజంగస్ఫటా
సాధూద్యన్మణిపంక్తి గప్పుదురు దోశ్శక్తి న్నృసింహాధిపా. ॥117॥

సామాన్యము —

క. అవిరళగుణసామ్యంబున, నవని న్వస్త్వంతరంబునం దేకం బై
ప్రవిమలవస్తువు మెఱసిన, నవు నది సామాన్య మనఁగ నది యె ట్లన్నన్. ||118||

క. నీకీర్తికాంతలోపల, శ్రీకంఠుం డేక మైన శివుఁ గానక యా
నాకనది జలధి కేఁగుం, బాకారిసమాన యోబపార్థివునరసా. ||119||

తద్గుణాతద్గుణములు —

క. తనగుణము విడిచి యన్యము, ననఘ గుణముఁ గొనుట తద్గుణాఖ్య మొరుగుణం
బనయము హేతువు గలిగియు, నెనయమియ యతద్గుణాఖ్య మివి యె ట్లన్నన్. ||120||

తద్గుణము —

ఉ. కానల కేఁగి నీవిమతకాతరలోచన ప్రాణనాథుఁడుం
దాను భుజింపఁగా ఫలవితానము గోసెద నంచుఁ బోయి నా
నానిరవద్యకోకవదనర్మసఖాంగుళిపాటలాంశురే
ఖానిబిడంబు లైనకసుగాయలె కోయు నృసింహభూవరా. ||121||
ఆతద్గుణము —

చ. బలరిపుభోగ యోబనరపాలనృసింహ భవద్యశంబుచే
దెలు పగు నిందులాంఛనము దె ల్పగుఁ బ్రాక్తనభోగిభోగము
ల్దెలు పగు రుద్రుకంధరము దె ల్పగు భారతికొప్పు గాని త్వ
త్ఖలరిపుదుర్యశోరుచివితానము తె ల్పయి యుండ దెన్నడున్. ||122||

విరోధాభాసము —

క. అమరవిరోధం బాభా, సము గాఁగ విరోధ మయ్యె జగతి నదియునుం
గ్రమమునఁ జాత్యాదివిభే, దములబహుత్వంబుఁ జెంది తగు నె ట్లన్నన్. ||123||

తే. జాతి జాత్యాదికముతోడ జగతిఁ గ్రియ క్రి, యాదికముతోడ గుణము గుణాదితోడ
ద్రవ్యమున ద్రవ్యము విరోధంబుఁ జెందఁ, బది విరోధంబు లగు వీనిఁ బదిలపఱుతు. ||124||

జాత్యాదివిరోధాదిక్రియాదివిరోధములు —

సీ. ధారాధరం బయ్యుఁ దనరు నీకౌక్షేయ, మనతవాహిని కఱివనద మయ్యె
కమలాకరం బయ్యు నమరు నీశౌర్యంబు, ఘనరాజహంసభీకరతఁ దాల్చె
నీరంధ్రగతి మహావారణం బయ్యు నీ, సత్కీర్తి హరిఘటాసఖ్య మొందె
నవనిఁ బ్రభానిధి యయ్యు నీనెమ్మేను, జైవాతృకత్వంబు సంఘటించె
తే. ధర్మకర మయ్యుఁ బ్రతిపక్షధర్మభేది, నరనుతవిహార మయ్యుఁ గర్ణప్రమోద
శీల మురుగోత్రధృతి యయ్యు జిష్ణు వగుచుఁ, జెలఁగు నీబాహుయుగము నృసింహభూప. ||125||

గుణాదివిరోధద్రవ్యవిరోధములు —

మ. తలిరుంబోఁడి సరాగ యయ్యు ధవళత్వం బొందు నుచ్చైఃస్తనా
చలభారాసహ యయ్యు దా నచల యౌఁ జర్చింపఁగా నార్య యై
చెలుఁవం బందియు నన్యభాష యగు నీచేతోజశస్త్రాహత
న్నలినాక్షీమణి నేలు మింక నరసేంద్రా సాంద్రతేజోనిధీ. ||126||

విశేషము —

క. ధారణి నా ధేయము నా, ధారముగా నొకట నేకతరకలితముగా
సారెకు నశక్యకరణం, బారూఢముగా విశేష మగు నె ట్లన్నన్. ‖127‖

ఆధారరహితాధేయము —

చ. దురమున శ్రీనృసింహుఁ డతిదుర్మదవీరవిరోధిపంక్తిపై
సరభసవృత్తి నత్తలము సాఁపఁ బ్రదీప్తము లయ్యె దన్మహా
మరకతపుష్యరాగనవమౌక్తికవిద్రుమనీలకాంతిచే
సురపదవీథిపై జనులచూడ్కి కభిత్తకచిత్రకర్మముల్. ‖128‖

ఏకానేకగోచరము —

క. కలఁడు గలఁ డన్నచోటం, గలుగు నృసింహుఁ డవుగానఁ గానల గిరులం
గలలోన మ్రోలఁ బిమ్మట, నలఘుస్థితి నీవ యగుదు వరికి నృసింహా. ‖129‖

సీ. దారుణాఖండమార్తాండమండలము ను, ప్పొంగి గుటుక్కున మ్రింగవచ్చు
గంభీరఘుమఘుమారంభసంరంభదు, గ్ధపయోధి చెంగున దాఁటవచ్చుఁ
జండికాజానేయగండప్రకాండము, ల్వీఁకఁ జరాలున వ్రేయవచ్చుఁ
గుటిలోగ్రశతకోటికోటిసంఘాటము, ల్కినిసి ఘణిల్లునఁ దునుమవచ్చుఁ
తే. గాని పశ్యదలీకభీకరదృగగ్ర, జాగ్రదనలోజ్జ్వలజ్వాలజాలజటిల
గురుభుజ శౌర్యు నినుఁ జెన్కఁదరమె యరుల, కౌబలేంద్రునినారసింహక్షితీంద్ర. ‖130‖

అధికము —

క. ఆధారం బల్పం బై , యాధేయం బధిక మైన నది యల్పం బై
యాధారంబును నధికం, బై ధర రంజిల్ల నధిక మగు ని ట్లన్నన్. ‖131‖

అధికాధేయము —

క. ఘనరోమకూపవాతా, యనముల కణుపంక్తు లగునజాండంబులచేఁ
దనకు హరికుక్షి నడఁగక, యనఘాబ్జత వెడలె నీదుయశము నృసింహా ‖132‖

అధికాధారము —

క. నీదునిరవద్యకీర్తి మ, హాదుగ్ధపయోధిలోన నాదిమరాజ
ప్రాదుర్భూతయశంబులు, ప్రోదిం బుద్బుదములట్లు పొల్చు నృసింహా. ‖133‖

విభావనావిశేషోక్తులు —

క. కారణము లేక కార్యము, ప్రారూఢం బైన నది విభావన పెక్కు
ల్కారణము లయ్యుఁ గార్యము, చేరక యుండుట మహి న్విశేషోక్తి యగున్. ‖134‖

విభావన —

సీ. నలినారి లేనివెన్నెలలు రాత్రులు లేని, తారలు లత లేనికోరకములు
కొలను లేనిసితాబ్జములు స్వాతిచిన్కులు, లేనిముత్తెము లేఱు లేనిమరువు

లలరు వెల్తురు లేనివెడమబ్బులు హిమాద్రి, లేనిమంచులు వార్ధి లేనిసుధలు
గని లేనివజ్రము ల్గంధాద్రి లేనిగం, ధములు పాదము లేనితారవితతు
తే. లౌర నీకీర్తిరుచులు మహానుభావ, భావజాకార కారుణ్యభాసమాన
మానకురురాజ రాజన్యమకుటనిహిత, చరణరాజీవ యోబభూవరున్నృసింహ. ॥135॥

విశేషోక్తి —

క. అని నీ చపఘనాఘన, ఘనము శరోత్కరముఁ గురియఁ గపటాహితరా
డ్వనితలకు నెట్టి చోద్యమొ, యను నొందవు కంకణంబు లౌబళనరసా. ॥136॥

అసంగతి —

క. నేరుపుతోఁ గార్యంబును, గారణమును భిన్నదేశగతములు గా ని
ర్ధారణిలోన నసంగతి, యై రంజిలు నండ్రు సుకవు లది యె ట్లన్నన్. ॥137॥

క. అనిలోన నీభుజాగ్రం, బనుపమతరవారిధార నందిన నేలా
యనయంబుఁ దాము వడఁకుదు, రన తారులు శ్రీనృసింహ యతిబలసింహా. ॥138॥

విచిత్రాన్యోన్యములు —

క. స్వవిరుద్ధఫలంబునకై, యవిరళయత్నము విచిత్ర మన్యోన్యము భూ
షవిభూషణభావంబునఁ, దవులుట యన్యోన్య మయ్యె ధర నె ట్లన్నన్. ॥139॥

క. సతిఁ జెందుమ రున్నతికై, ప్రతీపభూపతులు నీదుభువనాగ్రబహిః
స్థితిఁ జెందుదురు గృహాంత, స్థితికై నరసింహ శౌర్యజితనరసింహా. ॥140॥

అన్యోన్యము —

క. లలన నృసింహునిఁ జెందెడి, తలపున మైఁదొడవు లిడఁగ దనులత చెలఁగెన్
గలితవిభూషణములచే, లలితవిభూషణము లంగలతచేఁ జెలఁగెన్. ॥141॥

విషమము —

క. ఆవిరళవిశుద్ధకార్యో, ద్భవమున నర్థాంకురాభిపతనవిధానం
బు విరూపఘటన మనఁగా, నవనిం ద్రివిధంబు విషమ మది యె ట్లన్నన్. ॥142॥

విరుద్ధకార్యవిషమము —

క. కాలాహినీల మగునీ, వా లాహవభూమియందు వఱలుచు రిపుభూ
పాలాననవైవర్ణ్యవి, భాలాభ మొనర్చు నోబపార్థివనరసా. ॥143॥

అనర్థవిషమము —

చ. అమరు భవత్ప్రతాపతపనాతప మంబరవీథిఁ బర్వఁగా
సమదవిరోధిభూరమణచంద్రముఖీవదనారవిందముల్
క్రమమున హర్ష మొందమియ కా దనయంబు దృగంబునిర్ఝరీ
హిమజలరూషితంబు లగు నెంతయు శ్రీనరసింహభూవరా. ॥144॥

విరూపఘటనము —

సీ. హయగజారూఢు లై యలరురాజన్యపుం, గవు లేడఁ గవు లేడఁ గంబుకంఠి
ఘనభోగభాగ్యసంగతు లైనమంత్రికే, సరు లేడ సరు లేడఁ జంద్రవదన
సౌధవీథికలలోఁ జరియించుపుష్పకో, మల లేడ మల లేడఁ దలిరుబోఁడి
చీనిచీనాంబరశ్రీఁ జెందుబాలికా, వలు లేడ వలు లేడ వామనయన
తే. యనుచు నీదాడి కోడి కాఱడవిఁ బడిన, వైరిభూపాలకులదురవస్థఁ జూచి
కాంతతోఁ బల్కు వింధ్యపక్కణకిరాతుఁ, డరిజయాటోప తొరగంటిసరసభూప. ॥145॥

సమము —

క. అనురూపము లగుఃస్తువు, లనయము నెనయంగ నది సమాలంకృతి యై
ఘనత రసజ్ఞులమతమునఁ, దనరుం గార్యంబులందు ధర నె ట్లన్నన్. ॥146॥

చ. అలరు రతి న్రతీశు దమయంతి నలు న్నలువొంద ముందుగా
నలుని సృజించి యందుకతనం దనచే యళు కెల్లఁ నటిదీఁటి నే
ర్పలవడ నోలతాంగి నరసాధిపు నిన్నును గూర్చి ప్రేమసం
కలితము గాఁగ దంపతులఁ గా నొనరింపఁగ బోలు మెచ్చితిన్. ॥147॥

తుల్యయోగిత —

క. ప్రకృంబులకైనను న, ప్రకృతంబులకైనఁ తుల్యభావము గలుగం
బ్రకట మగుఁ తుల్యయోగిత, యకలంకోపమ్యగమ్య మై యె ట్లన్నన్. ॥148॥

ప్రకృతతుల్యయోగిత —

క. నరసింహరాజశేఖర, నరనుత మగునీదువితరణంబును రణమున్
నిరతస్వాస్థ్యంబుగఁ గ్ర, మ్మఱ దేహి యనంగనీక మనుచుం బరులన్. ॥149॥

అప్రకృతతుల్యయోగిత —

క. కొండలు రంభాదులచనుఁ, గొండలు వడి నదరుచుండు ఘోరాజుల నీ
చండజయపటహరవము ల, జాండంబులు నిండ నోబయప్రభునరసా. ॥150॥

దీపకము —

క. ప్రకృతము లప్రకృతంబులు, బ్రకటంబుగఁ గూడి తుల్యభావముఁ జెందన్
సుకవీంద్రులమతమున దీ, పక మగు నిది గమ్యసామ్యపర మె ట్లన్నన్. ॥151॥

క. ధారణి సదాళిసన్నుత, సారస్యం బగుచు విమలజలజము రాకా
నీరేజవైరిబింబము, నీరమ్యయశంబుఁ బోల్చు నెమ్మి నృసింహా. ॥152॥

ప్రతివస్తూపమ —

క. వేర్వేఱ వాక్యయుగమునఁ, బర్వినసాధర్మ్య మమరఁ బ్రఖ్యాతం బై
యుర్విం బ్రతివస్తూపమ, సర్వజ్ఞులమతమునందుఁ జను నె ట్లన్నన్. ॥153॥

క. రవి యొకఁడె ధురంధరుఁ డౌ, కవిసి తమోవితతి నడఁపఁ గవిదైన్యతమో
నివహంబు నడఁప నీవే, యవనిని ధూర్వహుఁడ వోబయప్రభునరసా. ॥154॥

దృష్టాంతము —

క. బింబప్రతిబింబత్వము, నం బరఁగినవాక్యయుగమునం గలసాధ
ర్మ్యంబు చెలంగిన దృష్టాం, తం బగు నది కృతులయందు ధర నె ట్లలన్నన్. ||155||

క. అసదసురవిసరవిశసన, రసవిస్మృమరసాహసుండు రాముఁడె ధరలో
ననునుసమరతలసమదా, రిసమూహవిభేది వీవె శ్రీనరసింహా. ||156||

నిదర్శనాలంకారము —

క. ధర నన్వయంబు గూడక, గరిమ న్సామ్యంబు నెచట గమ్యముఁ జేయం
బరఁగునగి నిదర్శన యన, నిరవొందును గృతులయందు నిది యె ట్లన్నన్. ||157||

క. బలదరిరాజసేనా, జలధిన్ జీవనము గ్రోలి జలధరశోభా
విలసనము దాల్చె నీయసి, యలఘురణోత్సాహనరస యౌబళనరసా. ||158||

వ్యతిరేకము —

క. ధర నుపమానముకన్నను, నరు దగు నుపమేయ మధిక మౌ నన సామ్యం
బురుభేదకారణం బై , యిరవుగ వ్యతిరేక మయ్యె నిది యె ట్లన్నన్. ||159||

సీ. బహుతరాశాభ్రాంతి బయలు వ్రాకక యున్నఁ, గువలయద్వేషంబుఁ గోరకున్న
వీటితమ్ములవిరివోటు సేయకయున్న, దోషాభిభూతుఁడై తొలగకున్న
జగతి నందఱకును బగ లొనర్పక యున్న, వారుణీసక్తిని బాఱకున్న
ద్విజరాజపరిభవోద్వృత్తి చేకొనకున్న, సరసుల నింకింపఁ జాలకున్న
తే. సాటి యగు విశ్వవినుత శశ్వత్ప్రతాప, వైభవధ్వస్తదుర్వారవైరివీరుఁ
డైనయోబయనరసింహు నమితభువన, భనసభృతతేజమున కబ్జబాంధవుండు. ||160||

శ్లేషము —

క. ప్రకృతము లప్రకృతంబులు, ప్రకృతాప్రకృతములు శబ్దపాటవమాత్ర
ప్రకటితసామ్యముఁ జెందిన, నకలంకతశ్లేష మయ్యె నదియును వరుసన్. ||161||

క. నిరతము శ్లిష్టవిశేష్యత, నరు దందును బ్రకృతములును నప్రకృతములున్
ధర నశ్లిష్టవిశేష్యము, లరయం బ్రకృతాప్రకృతము లవి యె ట్లన్నన్. ||162||

ప్రకృతశ్లేషము —

క. పరిణతగుణభరితము లై , నిరుపమశరశాస్త్రకలన నిర్మిద్రము లై
యిర వగునీధర్మంబులు, నరనుత యోబక్షితీంద్రునరసింహనృపా. ||163||

అప్రకృతశ్లేషము —

క. అసదృశకాష్ఠాశ్లేషో, ల్లసితుల నుగ్రకరయోగలక్షితుల విభా
వసుల నగు నీదుతేజో, విసరము నరసింహ యోబవిభునరసింహా. ||164||

ప్రకృతాప్రకృతశ్లేషము —

క. అరిదరకరుఁ డై సుమనో, వరభరణధురీణుఁ డై యవారితలక్ష్మీ
స్థిరవాసభాసురుం డై, నరసింహుఁడు వొల్చు నాదినరసింహుఁ డనన్. ||165||

పరికరము —

క. సాకూతము లై సఫలత, చేకొన్నవిశేషణములు చెలఁగఁ బరికరం
బై కృతుల వెలయు చుండు మ, హాకవిసంస్తుత్య మగుచు నది యె ట్లన్నన్. ॥166॥

సీ. దర్పితాహితనృపోత్తములు ని న్నె దిరింపఁ, గలరె ధీరోత్తమగండబిరుద
విమతకీర్తిప్రతాపములు నీచే సమ, కట్టునే యుభయరగండబిరుద
యరివధూతాటంకగరిమంబు నీచేతఁ, గలుగునే గండరగండబిరుద
పరిపంథిగంధసింధురపంక్తి మ్రోల, నుండునే గండభేరుండబిరుద
తే. యరుణపరిణతధామ రామాభిరామ, రామణీయకనిర్జితప్రసవబాణ
బాణసాహిత్యపరిపాకపాకవైరి, విభవసౌభాగ్యయోబభూవిభునృసింహ. ॥167॥

ఆక్షేపము —

క. ధర నిష్ట మపరమార్థ, స్ఫురణం గా దన ననిష్టమున పరమార్థ
స్ఫురణ విధింపఁగ రెండై, యరయఁగ నాక్షేప మమరు నది యె ట్లన్నన్. ॥168॥

ఇష్టనిషేధాభాసము —

సీ. మదిలోనఁ బాయకుండుదు నన్నఁ బునరుక్తి, నీసొమ్ము నన్న గాణిక్యవృత్తి
నినుఁ బాసి నిలువలే నన నసంభావ్యంబు, పతి వీ విఁనఁగ నభః ప్రసవాంఛ
యతనుఁడు గారించు నన నసాక్షికసూక్తి, చలిగాలి వేఁ డన్న జనవిరుద్ధ
మొలమి నిచ్చటికి రావలయు నన్న మదోక్తి, చనుదెంతు నే నన్నఁ జాపలంబు
తే. వెలయఁ ద్వదధీన యగునన్ను వేఁచు నలక, లాధరుం డన్న భవదుపాలంభసరణి
గాన నేయుక్తులు నెఱుంగఁ గరుణఁ జూడు, సరసగుణహార యోబయనరసధీర. ॥169॥

అనిష్టవిధ్యాభాసము —

చ. అలుగఁగ నేల మీరు వసుధాధిపు లెన్న స్వతంత్రు లై మమున్
వల దనవచ్చు మీమనసు వచ్చినచోటికి నేఁగుఁ డేఁగిన
న్నెలకొని నీప్రియాంగనకు నీకును మాఱ్మొన లేకయుండ న
ర్మిలి సుసరంబు గాఁగ నొనరించెదఁ గాక నృసింహభూవరా. ॥170॥

వ్యాజస్తుతి —

క. సతతంబు నిందచేతను, స్తుతియున్ స్తుతిచేత నింద చొప్పడ వ్యాజ
స్తుతి యై చెలు వగుఁ గృతులం, దతులితకవివినుత మగుచు నది యె ట్లన్నన్. ॥171॥

నిందాకృతిస్తుతి —

సీ. నెఱిజీవనము లేక నింగిపై భ్రమియించు, మత్స్యంబు దునుముటే మాటవాసి
త్రిజగతీమాత వాగ్దేవిభండారంబు, చూఱగాఁ గొనుటయే సుగుణితనము
వేడినవారికి వెండియు నొకమాఱు, విత్త మీకుంటయే వితరణంబు
అలయనాదిప్రవాహము లైనయేఱ్లవం, కలు దిద్దుటే వివేకంబు కలిమి
తే. వఱలు నీకీర్తి ద్విజరాజవైభవంబు, లపహరింపఁగ నీయాజ్ఞ యలరు టెంత
పోచిరాజాన్వయాంభోధిపూర్ణచంద్ర, నరనుతాటోప తొరగంటినరసభూప. ॥172॥

స్తుతినింద —

క. అసమరణరంగముల నీ, యసినటి నటియింపఁ గరుల హరుల న్విరులన్
వెస నొసఁగు నౌర యెంతటి, రసికుఁడు నీవైరి యోబరాజనృసింహా. ‖173‖

అప్రస్తుతప్రశంస —

క. క్షితి నప్రస్తుతమునఁ బ్ర, స్తుతవస్తువు గమ్య మగును సొం పొందిననీ
శ్రుతులఁ దలపోయ నప్ర, స్తుతప్రశంసాఖ్య మయ్యెఁ దుది యె ట్లన్నన్. ‖174‖

క. ననలు మొనలెత్తెఁ దేనెలు, చినికెం జిగురాకు గందెఁ జెదరె నలితతుల్
చనువున నీపూఁదీఁగకు, ఘన మైననృసింహుపొందు గలుగఁగఁ బోలున్. ‖175‖

పర్యాయోక్తి —

క. ప్రస్తుతకార్యస్తుతిచేఁ, బ్రస్తుతకారణము దోఁపఁ బర్యాయోక్తం
బస్తోకసుకవికావ్య, ప్రస్తుత మై చెలఁగుచుండు రహి నె ట్లన్నన్. ‖176‖

ఉ. చక్కెర పెట్టవే వికచసారసలోచన మాట జేర్పవే
చొక్కపుగుబ్బలాఁడి ననుఁ జొప్పడఁ బాణితలంబుఁ జేర్పవే
చెక్కులనిగ్గులాఁడి యని చిల్కలుపల్కు నృసింహపూర్వపు
న్మక్కువ నీవిరోధినృపమందిరచిత్రవధూపరంపరన్. ‖177‖

ప్రతీపము —

క. ఉపమేయమె చాలు న్దర, నుపమానం బేల యనఁగ నొనరు బ్రతీపం
బపరిమితసుకవికృతులం, దపారవిస్ఫూర్తి జెంది యది యె ట్లన్నన్. ‖178‖

సీ. సత్పథక్రమకళాచాతురి నెఱపదో, కమలాధికామోదకరము గాదొ
వివిధచక్రానందవిభవం బొనర్పదో, సతతంబు నుదయసంగతము గాదొ
యిలమహోగ్రహరాజజృంభణం బలమదో, యమితదోషోన్మేషహరము గాదొ
మహితగాంగేయధామస్ఫూర్తిఁ జెలఁగదో, యచ్యుతోగ్రాకారహారి గాదొ
తే. నీప్రతాపంబు దనవలె నిఖిలతమము, నడఁపఁగా లేదొ తా నేల యరుగుదెంచుఁ
గుంటిసారథితో నల్ల కుముదవైరి, నరనుతాటోప యోబయనరసభూప. ‖179‖

అనుమానము —

క. భువిసాధనసంపదచే, నవిరళవిస్ఫూర్తిసాధ్య మనుమేయముగా
వివిధశ్లేషవిశేషా, ద్యవియుత మనుమాన మయ్యె నది యె ట్లన్నన్. ‖180‖

సీ. కమలాక్షుఁ డీమేటి గాఁబోలుఁ గాకున్న, గరముల శంఖచక్రములు గలవె
కమలారి యీరాజు గాఁబోలుఁ గాకున్న, సకలకలావిలాసములు గలవె
గమలాప్తుఁ డీప్రోడ గాఁబోలుఁ గాకున్న, నధిగతమండలవ్యాప్తి గలదె
కమలజుం డీస్వామి గాఁబోలుఁ గాకున్నఁ, జతురాననవచఃప్రశస్తి గలదె
తే. యనుచుఁ గొనియాడుదురు నిన్ను నంగవంగ, మాళ వాసంతి గౌళ నేపాళ చోళ
కుకురు కురు పాండ్య శక ముఖక్షోణిపతులు, నరనుతాటోప యోబయనరసభూప. ‖181‖

కావ్యలింగము —

క. హేతువు వాక్యార్థం బై , యాతతవిస్ఫూర్తితోఁ బదార్థంబును నై
ఖ్యాతిఁ గనఁ గావ్యలింగం, బై తగు సత్కృతులయందు నది యె ట్లన్నన్. ‖182‖

వాక్యార్థహేతుకము —

మ. అరుదై పొల్పగుపోచిరాజునరసింహా యన్న యష్టాక్షరీ
వరమంత్రం బది యెల్లకాలము నరు ల్వాక్రువ్వ సిద్ధించుఁ బో
కరు లాందోళిక లశ్వము ల్విభవము ల్గ్రామంబు లత్యుజ్జ్వలాం
బరము ల్సొమ్ములు పల్లకీ ల్పరిణయప్రారంభసంరంభముల్. ॥183॥

పదార్థహేతుకము —

క. గురునఖదళితప్రతిమా, కరిచిత్రితభిత్తిగళితఘనమణివీక్షా
పరితోషయుతము లై నీ, యరిపురములఁ గినుక మాను హరులు నృసింహా. ॥184॥

అర్థాంతరన్యాసము —

తే. మహివిశేషంబుచేత సామాన్యమును బ్ర, సక్తసామాన్యమున విశేషము సమర్థి
తముగ నర్థాంతరన్యాస మమరుచుండు, నెలమి రెండువిధంబు లైయ ట్లటన్న. ॥185॥

విశేషసమర్థితసామాన్యార్థాంతరన్యాసము —

క. విమలాత్ముఁ డెచట నుండిన, విమలుం డగు నె ట్లఁటన్న వినుము సురాగా
రమునఁ జరించియు నీయశ, మమలస్థితి గాదె యోబయప్రభునరసా. ॥186॥

సామాన్యసమర్థితవిశేషార్థాంతరన్యాసము —

చ. జలనిధిరాజకన్య కనుసన్న మెలంగుచు నుండువాణియున్
మెలఁగును మాటలోన నెలమిం జెయిసన్నఁ జరించుఁ గీర్తి నీ
లలితభుజోపగూహననివాసము మానదు ధాత్రి సద్గుణో
జ్జ్వలనరసింహ మంత్రబలవంతుల కింతులు చిక్కు టబ్రమే. ॥187॥

యథాసంఖ్యము —

క. సమముగ నేవరుసఁ బదా, ర్థము లుద్దిష్టంబు లయ్యెఁ దగ నాపర్యా
యమున ననూద్దిష్టము లై, యమర యథాసంఖ్య మయ్యె నది యె ట్లన్నన్. ॥188॥

చ. వరకరుణాధరాభరణవైభవసద్గుణబుద్ధిచాతురీ
పరమవిభుత్వపావనవిభాబలధైర్యవిజృంభణంబులన్
వరుస హరిం గిరిం గలశవార్నిధి గిర్నిధి శూలిఁ గీలి నా
కరిఁ గిరి గెల్తు వౌర త్రిజగన్నుత శ్రీనరసింహభూవరా. ॥189॥

క. వరుస నొకానొకవస్తువు, గిరికొన వస్త్వంతరంబు కిముతన్యాయ
స్ఫురితం బై చనుదేఱఁగ, ధర నర్థాపత్తి యయ్యెఁ దగ నె ట్లన్నన్. ॥190॥

సీ. అమరశైలము చిన్న మంతగాఁ దలపోసి, యాశాచలము దార మెత్తుఁ జేసి
వెలయ మంథానాద్రి వేళ్లతో బెకలించి, మైనాక మబ్ధిలో మ్రగ్గఁ జేసి
యనుపమానంధ్యవింధ్యస్ఫూర్తి నిలఁ బ్రామి, మలయాగ మూర్వికి వెలి యొనర్చి
యలక్రౌంచగిరికి రంధ్రాన్వేష మొనరించి, వలిగుబ్బలికి వింత వడఁకు గూర్చి
తే. యడరు నీధైర్య మనినచో నపరగిరులు, సాటిరా పవని మఱి వేఱ చాట నేల
పోచిరాజాన్వయాంభోధిపూర్ణ చంద్ర, వైరిగజసింహ యోబయనారసింహ. ॥191॥

పరిసంఖ్య —

క. తలఁపఁగ నొకటి యనేక, స్థలముల సంబంధసంగతం బగునెడలం
బలిమి నొకయెడనె నిలుపుట, వెలయుం బరిసంఖ్య యగుచు విను మె ట్లన్నన్. ॥192॥

సీ. అంద మై త్రిభువనానంద మై జతకుంద, బృంద మై నభమున బెరయు నెద్ది
పొంక మై భృతరక్తపంక మై సమరని, శ్శంక మై వినుతింపఁ జాలు నెద్ది
తోర మై దానైకధీర మై సజ్జనా, ధార మై ధారణిఁ దనరు నెద్ది
తండ మై చండిమాఖండ మై సంభృతా, జాండ మై దండి మై నలరు నెద్ది
తే. వినుము నీకీర్తి నీభుజాన్వితకృపాణి, నీకరము నీరుచియ కాని నెఱయఁ గాదు
విధుపొడుపు గాదు పవి గాదు వేల్పుమ్రాను, గాదు రవిబింబ మోబభూకాంతునరస. ॥193॥

ఉత్తరము —

క. ఎత్తఱి నున్నేయం బౌ, నుత్తరమునఁ బ్రశ్న మరియు నుత్తరము వెస
న్నొత్త మయి పొల్చు నెత్తఱి, నత్తఱి నుత్తరము నెగడు నది యె ట్లన్నన్. ॥194॥

ఉత్తరోన్నేయప్రశ్నోత్తరము —

సీ. అలరారు పూఁదీవ యని తలంచితిఁ గాని, యబల నీతనువల్లి యగుట యెఱుఁగ
నాలోలపల్లవం బని శ్రమించితిఁ గాని, చెలువ నీచేసన్న సేయు టెఱుఁగ
నలిబాలికాజాల మనుచుఁ జూచితిఁ గాని, సుదతి నీచికురము ల్సెదరు టెఱుఁగ
వలకోకిలాలాప మనుచు నుండితిఁ గాని, పడఁతి నీ వెలుఁ గెత్తి పలుకు టెఱుఁగ
తే. నలుక చాలింపు మనుచు నీయహితనృపతి, తావకోద్భటధాటికిఁ దల్లడిల్లి
యడవులకు నేఁగి కులకాంత నాదరించు, నరనుతాటోప యోబయనరసభూప. ॥195॥

ప్రశ్నోత్తరమాలికోత్తరము —

ఉ. ఎవ్వఁడు దేవతాగురుఁ డహీనళయానుఁ డనక్రవిక్రముం
డెవ్వఁడు రామభద్రుఁడు మహీవలయైకధురాధురంధరుం
డెవ్వఁడు భోగిభర్త జగ జేదేకవిజృంభితదానదీక్షితుం
డెవ్వఁడు పోచిరాజునరసేంద్రుడె వార్ధిపరీత మేదినిన్. ॥196॥

వికల్పము —

క. సమబలయుతవస్తువులకు, నమితవికల్పం బొనర్ప ననఘాలంకా
రమతజ్ఞులమతమున నది, యమరు వికల్పం బనంగ నది యె ట్లన్నన్. ॥197॥

సీ. అలఘుకాంచనమయస్థలనివాసము మేలొ, కాంచనస్థలవాసకలన మేలొ
పుండరీకంబులదండ నుండుట మేలొ, పుండరీకంబులదండ మేలొ
మహనీయవాహినిమధ్యసంస్థితి మేలొ, వాహినీశ్వరమధ్యవసతి మేలొ
మహిషసహావాసవిహరణంబులు మేలొ, మహిషీసహావాసమహిమ మేలొ
తే. శైలకటకాశ్రయఁబులు మేలొ యతని, యంఘ్రికటకాశ్రయము మేలొ యధిపులార
యనుచు నీశాత్రవులమంత్రు లనునయింతు, రరిజయాటోప తొరగంటినరసభూప. ॥198॥

సముచ్చయము —

క. మిగుల గుణక్రియ లెయ్యెడ, యుగపత్ప్రాప్తంబులుగ సముచ్చయము కృతిం
బొగడఁ దగున్ ద్వివిధం బై, యగణితకవివినుత మగుచు నది యె ట్లన్నన్. ॥199॥

గుణసముచ్చయము —

క. నరసింహశౌర్యశోభా, స్ఫురణంబున జగము లెల్ల శోణము లయ్యెన్
బరరాజవదనవితతులు, హరినీలనిభంబు లయ్యె ననవరతంబున్. ॥200॥

క్రియాసముచ్చయము —

చ. అలకలు ముట్టి ముట్టి జఘనాంబరపంక్తికిఁ గిట్టి కిట్టి గు
బ్బలు రతిఁ బట్టి పట్టి కరపల్లవము ల్పులి పెట్టి పెట్టియుం
జెలు నగుతారహారములు చిక్కులు వెట్టునృసింహ నీద్విష
ల్లలన ననాలి కేఁగ విటలక్షణలక్ష్యము లై మహీజముల్. ॥201॥

ద్వితీయసముచ్చయము —

క. పాయక ఖలేకపోత, న్యాయమున ననేకకారణము లొకకార్యం
బేయెడ సాధింపఁగ నుత, మై యపరసముచ్చయాఖ్య మగు నె ట్లన్నన్. ॥202॥

క. శూరతయును ధీరతయును, దారతయ గభీరతయును ధార్మికతయి నీ
కారణజన్మస్ఫురదవ, తారము సూచించె నోబధరణిపునరసా. ॥203॥

సమాధి —

క. కారణ మొక్కటి కార్యము, ఛారుణి సాధింపఁ గాక తాళ నయమునం
గారణము వేఱొకటి రా, నారూఢసమాధి యయ్యె నది యె ట్లన్నన్. ॥204॥

చ. అనిమొన శ్రీనృసింహవసుధాధిపుతీవ్రచమూసమూహముం
గనుగొని యద్భుతం బొదవి ఖానవజీరులు వ్రేళ్లు నోళ్లకుం
జొనుపఁగఁ గాకతాళనయశోభఁ దదీయముఖాంగుళీనివే
శనములు ప్రాణరక్షణవిచారధురీణము లయ్యె వాటికిన్. ॥205॥

భావికము —

క. క్షితిలోన నతీక మనా, గతమును బ్రత్యక్షమువలెఁ గనపట్టుట న
ద్భుతనిరుపమార్థకథనం, బతిశయముగ భావికాఖ్య మగు నె ట్లన్నన్. ॥206॥

మ. వరవల్గావిధంబు దష్టభుజవ్రాతంబుగా సింగిణుల్
గురుపక్షద్వితయంబు గాఁగ సరసక్షోణీశ్వరారూఢ మౌ
తురగోత్తంసము నిందిరాహృదయనాథుం దాల్చుప్రత్యక్షబం
ధురపక్షీంద్రునిలీలఁ జూచు నహితస్తోమంబు భీమంబుగన్. ॥207॥

ప్రత్యధికము —

క. పగవాఁడు సమర్థుఁడుగా, మగఁటిమి వెస నతనిమీఁద మార్కొన కిల నా
పగవానిహితుల నొంచుట, యగుఁ గృతులం బ్రత్యనీక మన యె ట్లన్నన్. ॥208॥

క. నీదురవగాహశౌర్యము, భేదింపఁగ లేక విమతపృథివీశుఁ డనిన్
భేదించునృసింహభవ, న్మేదురభయదప్రతాపమిత్రునిమిత్రున్. ॥209॥

వ్యాఘాతము —

క. ఒకఁ డొకటిచేత నొకపని, యకలంకతఁ జేయ దాని నాహేతువుచే
నొకఁడు మఱి వేఱె చేయఁగఁ , బ్రకటవ్యాఘాత మెన్నఁబడు నె ట్లన్నన్. ॥210॥

క. రాజీవబాంధవుఁడు నిజ, తేజమున నొనర్చుఁ ద్రిజగతీతాపమున
వ్యాజవిరాజితతేజో, రాజి న్హరియింతు వోబరాజునృసింహా. ॥211॥

పర్యాయము —

క. ఏకాధేయం బరయ న, నేకాధారంబులందు నిర వై క్రమముం
జేకొనఁ బర్యాయంబు మ, హాకవిసంస్తుత్య మయ్యె నది యె ట్లన్నన్. ॥212॥

సీ. కందర్పహరునందుఁ గనువిప్పఁగా నేర్చి, శరవణోద్భవునందు శక్తి యెఱిఁగి
రామునం దచలాంబరము గట్టఁగా నేర్చి, జలధిలంఘనునందు జంగ యెఱిఁగి
ఘటజునం దుభయపక్షములఁ బొర్లఁగ నేర్చి, వెస ద్రోణియెడఁబాలు వేఁడ నెఱిఁగి
మొగి వృకోదరునందు ముష్టి పూనఁగ నేర్చి, విజయునియెడఁ గర్ణవేధ యెఱిఁగి
తే. యనుదినంబును నభిశృద్ధిఁ దనరు శౌర్య, శిశువు భవదీయదోస్తంభజృంభమాణ
ఖురళిఁ గౌక్షేయచాలనస్ఫురణ మెఱిఁగి, వైరిగజసింహ యోబయనారసింహ. ॥213॥

సూక్ష్మము —

క. ఈక్షితిఁ దలపోయ ససం, లక్షితసూక్ష్మార్థకౌశలప్రకటనవై
చక్షణ్యము సూక్ష్మం బగు, నక్షీణకవిప్రశస్త మది యె ట్లన్నన్. ॥214॥

ఉ. ప్రాణమునంటి నాకు నిజభావము దాఁపఁగ జెల్లు నమ్మ నీ
ప్రాణవిభుం బ్రభూతగుణబంధురుఁ దెల్పఁగదిమ్మ యంచు వి
న్నాణముగా సఖీజనులు నల్గడలం గదియంగ సైకత
శ్రోణి యురంబుమీఁద నఖసూచిక సేర్చె నృసింహభూవరా. ॥215॥

ఉదాత్తము —

క. విశ్వోన్నత మై చెలఁగెడు, నైశ్వరము గలుగువస్తు వభినుతిసేయన్
శాశ్వత మగుచు నుదాత్తము, విశ్వంభరలోనఁ బొల్చు విను మె ట్లన్నన్. ॥216॥

మ. నృపు లర్పించినఁ జేడె లూడ్చి వెలికి న్వైర్పొప్పఁగాఁ గుప్పఁగా
నెపుడుం జల్లినమ్రుగ్గుముత్తెములు ధాత్రీశాంగదస్వర్ణచూ
ర్ణపుఁబ్రోవు ల్దగు నీగృహాంగణములం దారాద్రిధాత్రీధరా
ధిపముల్ స్వవ్యయభీతి ని న్గొలుచురీతిన్ శ్రీనృసింహాధిపా. ॥217॥

పరివృత్తి —

క. సమ మిచ్చి సమము గొన న, ల్పము నిచ్చి యనల్పము గొన భావింప నన
ల్పము నిచ్చి యల్పముం గొన, నమరుం బరివృత్తి త్రివిధ మై యె ట్లన్నన్. ॥218॥

సమపరివృత్తి —

క. శ్రుతిహృదయరత్నభూషా, కృతులు కృతు ల్నీకు నొసఁగి కృతులు నృసింహ
క్షితివర నీచేఁ గాంతురు, శ్రుతిహృదయాభరణములు విశోభితలీలన్. ॥219॥

అధికదానాల్పాదానపరివృత్తి —

క. నరసింహ నీదువైరులు, కరిసింహలులూయభల్లగవయాహిపరం
పరకుఁ దమగృహము లొసఁగుచు, వరుస భజింతురు దదీయవనమందిరముల్. ॥220॥

అల్పదానాధికాదానపరివృత్తి —

క. నరతనువు నీకరాసికి, నరి యొసంగి నృసింహభూప యనుపమరంభా
పరిరంభగుంభసంభ్రమ, భరితామరతాశుభప్రభావముఁ జెందున్. ॥221॥

కారణమాల —

క. ఇల నుత్తరోత్తరములకుఁ, బొలు పొందగఁ బూర్వపూర్వములు హేతువు లై
యలరఁగఁ గారణమాలిక, యలంకరణరాజ మయ్యె నది యె ట్లన్నన్. ॥222॥

మ. హరిపాదాంబుజపూజనాభిరతిచే నైశ్వర్య మైశ్వర్యచా
తురిచే సజ్జనరక్షణంబు సుజనస్తోమావనస్ఫూర్తిచే
జిరపుణ్యంబులు పుణ్యవాసనలచేఁ జెన్నొందు సత్కీర్తియు
న్నరసింహాధిప నీకె పొల్చు బుధసంతానైకచింతామణీ. ॥223॥

ఏకావళి —

క. ధరఁ బూర్వపూర్వమునకు, పేరోత్తరము క్రమసమగ్రతవిశేషణ మై
పరఁగిన నేకావలి యన, నరు దగు సత్కృతులయందు నది యె ట్లన్నన్. ॥224॥

క. అవనిధవాస్థానంలులు, కవియుతములు కవులు రచితకావ్యలు కావ్య
వ్యవహారము లమితభవ, న్నవనవగుణభూషితములు నరసింహనృపా. ॥225॥

మాలాదీపకము —

క. మహిఁ బూర్వపూర్వమునకున్, రహి మీఁఱగ నుత్తరోత్తరము రమ్యగుణా
వహముగ మాలాదీపక, మహినవిఖ్యాతిఁ జెందు నది యె ట్లన్నన్. ॥226॥

క. గురుచాపముచే శరతతి, శరతతిచే శత్రుశిరము శత్రుశిరముచే
ధర ధరచే నీబాహువు, పరిలబ్ధం బయ్యె నోబపార్థివునరసా. ॥227॥

సారము —

క. నిరవధిక ముత్తరోత్తర, నిరతోత్కర్షంబు దెలుప నిఖిలకృతులయం
దరు దై తగు సారాలం, కరణము కవివినుత మగుచుఁ గడు నె ట్లన్నన్. ॥228॥

సీ. స్థావరజంగమాధారము త్రిజగంబు, లలజగంబు లజాండములఁ జెలంగు
నాయజాండము లుండు హరిరోమకూపమం, దాశౌరియును భోగిపై శయించు
నాభోగి జలధికోణావాస మొందు నా, కడలి కుంభజుచులుకంబుఁ జెందు
నాకుంభజుడు నింగి కేకఖద్యోతాభుఁ, డానింగికబరి యై యతిశయిల్లు
తే. నీయశోలక్ష్మి కక్షీణనీతిచతుర, చతురుదధిమేఖలావృతక్షితిధురీణ
చటులభుజదండదండితోత్కటమదారి, వీరపరివార యోబభూవిభునృసింహ. ॥229॥

క. రసవత్ప్రేయము లూర్జ, స్విసమాహితములును నిచట వివరింపఁగ లే
దసమరసప్రకరణమున, రసభావాద్యుపనిబద్ధరసములు గానన్. ॥230॥

ఉ. సొమ్ములు సొమ్ములుం గలయఁసొంపులు పుట్టెడురీతిఁ గావ్యజా
లమ్ములయం దలంకృతు లలంకృతులుం గలయంగ శోభ మై
నిమ్మహిఁ బొల్చుఁ దద్ఘటన మెన్నికతోఁ దిలతండులాప్తిరూ
పమ్మునఁ బాలు నీ రెనయుభాతిఁ దగు న్ద్వివిధత్వ మొందుచున్. ॥231॥

క. తిలతండులరూపమ్మున, నలరు న్సంసృష్టిసంకరాఖ్యము పా ల్నీ
రిల నేక మైనకైవడిఁ, దెలుపుం దత్సంకరంబు త్రివిధము కృతులన్. ॥232॥

తే. ఎనయ నంగాంగీభావంబు నేకవాచ, కానుబంధంబు సందేహ మనఁగ నెట్లు
పొలుచు సంసృష్టిసంకరంబులకు వరుస, లక్ష్యముల నేర్పరించెద లలితఫణితి. ||233||

సంసృష్టి —

క. హరిదబలాకులగిరికుచ, వరచందనరజము లగుభవత్కీర్తిరుచుల్
నిరవద్యసుధాంభోధి, స్ఫురణంబు వహించె నోబభూవరునరసా. ||234||

క. హరిదబలాచందన మయి, యరు దగుననురూపకంబు నమృతాంభోధి
స్ఫురణంబుఁ దాల్చె ననియెడి, సరసనిదర్శనయుఁ బొల్చు సంసృష్టి యనన్. ||235||

అంగాంగిభావసంకరము —

క. అసిజిహ్వాభయదం బై, యసమమహాబలవిశేషహారియు నై యి
వ్వసుధ భవద్భుజదండము, బొసఁగున్ ఫణిమాడ్కి నోబభూవరునరసా. ||236||

క. అసిజిహ్వాక యనురూపక, మసమమహాబలవిశేషహారిశ్లేషం
బెసఁగు ఫణిచూడ్కిభుజమను, దెస నంగాంగిత్వ మొందెఁ దెలియ నుపమతోన్. ||237||

ఏకవాచకానుప్రవేశసంకరము —

క. విశ్వామిత్రమదాసహ, శాశ్వతసౌభాగ్య మగుచు సతతోన్నత మై
విశ్వనుతశ్రీనృసింహమ, హీశ్వర నీయసి వసిష్ఠునీడను బోల్చున్. ||238||

క. నీవాలు వసిష్ఠునివలె, నేవేళఁ జెలంగు నన్న నేకపదవిశే
షావిర్భూతము లగుచున్, శ్రీవెలయన్ శ్లేష ముపమ చెలఁగును నిచటన్. ||239||

సందేహసంకరము —

క. పాకారతురగరాకా, కోకారికళానుకారికోమలరుచియై
యేకాలము రంజిల్లును, నీకీర్తమరాళి యోబనృపునరసింహా. ||240||

క. ఇలఁ గీర్తి హంసి యనుచో, సలలితగతి హంసివంటిసత్కీర్తియొ కా
కీలఁ గీర్తి యనెడుహంసియొ, తెలియ దుపమరూపకంబు తేటఁగ నిచటన్. ||241||

క. ఈరీతిం గొన్నియలం, కారము లేర్పడిచినాఁడఁ గడమదడమ నే
నేరక వర్జించుటగా, దారయ విస్తారభీతి నాపాదింపన్. ||242||

శా. ముక్తామండువపండువాభయదదోర్మాహాత్మ్యధాటీమహా
తుక్కారప్రతిరుద్ధభూభువనహిందూరాజ్యసంస్థాపనా
ప్రాక్పద్యోతకులోత్థితధ్వజపటప్రారయప్రసర్పద్యశ
స్స్రుక్షర్వీకృతకర్వకంకణనమస్యాజాలకోలాహలా. ||243||

క. సాహిత్యభోజ భూజన, సాహిత్యనిదాన దాన సంతానమహా
బాహావదానవాహా, రోహణరేవంతలలితరూపజయంతా. ||244||

వర్గపంచకరహితసుగంధివృత్తము. హారహీరసారసారిహారశైలవాసవో, ర్వీరుహాహిహారశేషవేషహాసలాలస
శ్రీరసోరుయాశసాంశుశీలవైరివీరసం, హారసారశౌర్యసూర్యహార్యవార్యసాహసా.

గద్యము. ఇది శ్రీహనుమత్ప్రసాదలబ్ధకవితాసారసారస్వతాలంకారనిరంకుశప్రతి
భాబంధుర ప్రబంధపఠనరచనాధురంధర ప్రబంధాంక వేంకటరాయభూషణ
సుపుత్త్ర తిమ్మరాజపౌత్త్ర సకలభాషావిశేషనిరుపమావధానశారదామూర్తి
మూర్తిప్రణీతం బైన నరసభూపాలీయం బనఁ దద్రాజనామధేయంకితం బై
పొల్చుకావ్యాలంకారసంగ్రహఁ బనుమహాప్రబంధంబునం దర్థాలంకారవిభా

గఃబును సంకరసంసృష్టినిర్ణయంబు నన్నది సర్వంబును బంచమాశ్వాసము సంపూర్ణము.

‘వావిళ్ళ’ ప్రెస్, తండాయర్పేట, చెన్నపురి. —1920.